

VALÓKOR

1965

JANUÁR

MŰVELŐDÉSI TÁJÉKOZTATÓ

JÓZSA DENES PIROSKA, LIPPENSZKY ISTVÁN

BARANYA MEGYE TANÁCSA VB
MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYA KIADVÁNYA

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

JÓZSA DÉNES PIROSKA, LIPPENSZKY ISTVÁN,
MÁNDOKI LÁSZLÓ, Mészáros BALINT, TIMÁR IRMA,
DR. VARGHA KÁROLY, VARGA TIBOR

SZERKESZTŐ:

LEMLE GÉZA

A CIMLAPOT RAJZOLTA:

SIMON BÉLA

A KIADÁSERT FELELŐS:

A MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLY VEZETŐJE

SZERKESZTŐSÉG:

BARANYA MEGYE TANÁCSA VB
MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYA
PÉCS, SZÉCHENYI TÉR 9. TELEFON: 22—10.

MEGRENDELHETŐ A SZERKESZTŐSÉG CÍMÉN

6/1965

Készült 900 példányban

65-5347 Pécsi Szikra Nyomda — F. v.: Melles Rezső

JEVICZKY JÓZSEF:

A FILOZÓFIAI ANYAGFOGALOM MEGKÖZELÍTÉSÉ A KÖZÉPISKOLAI FIZIKA ÉS MATEMATIKA OKTATÁSÁBAN

Érthető indokok alapján a fizika oktatás szemszögéből közelítem meg először a témát. Teszem ezt azért, mert *a fizika éppen az anyag tulajdonságaival foglalkozó tudomány*, s bár a fizikus nem törekszik az anyagfogalom általános definíciójára, éppen ez vezet el a munkájukban elkerülhetetlenül materialista tudósok egy részét az idealizmushoz, vagy egyes jelenségek idealista értelmezéséhez. Hivatkozhatunk itt olyan nagy nevekre, mint *Einstein, Niels Bohr, Fermi, Heisenberg*, akik zseniális fizikusok, amíg saját tudományukat művelik, de még saját eredményeik filozófiai értelmezésénél is az idealizmus zsákutcájába jutnak. S éppen e nagy fizikusok munkásságát, műveit tanulmányozva juthatnak el éppen a legjobb tanulóink arra a következtetésre, hogy a marxista filozófia állításai nem helytállóak. De még az átlagos képességű tanulóknak is felmerül a kérdés, mi is hát a fény: anyagi természetűek-e a sugárzások, a különféle mezők, az elektromágneses és gravitációs mezők, stb?

Ha nem is törekedhetünk teljességre, ezt az utat, melyet a tudomány megjárta, röviden tanulóinkkal is meg kell járnunk, hogy lássák, a materialista filozófia talán túl általánosnak tetsző anyagfogalma nem légbőlkapott, az éppen az anyag megnyilvánulásainak végtelen sokféleségéből következik, s a definíció ezen formája szükségszerű. Mivel feladatom annak megmutatása, hogyan juthatunk el ezen általános definíció megértéséhez, és szükségszerűségének beálltatásához a fizika oktatásában, rövid bevezetés után nagyvonalakban áttekintem a középiskolai fizika anyagot. Az áttekintés során igyekszem rámutatni azokra a problémákra, amelyek a tudomány előtt a jelenségek tanulmányozása során jelentkeztek.

Már a II. osztályos mechanikai anyagban olyan fontos fizikai fogalmakkal ismerkednek meg a tanulók, mint a *mozgás, erő, tömeg, mozgásmennyiség, munka, energia*. A 3 igen fontos *megmaradási elv* is előkerül: a *tömeg és az energia megmaradásának törvénye*, (*egyenlőre még elkülönülve*) és az *impulzus megmaradásának törvénye*. A fokozatosság elve, a tanulók életkori sajátosságai, s a további ismeretek hiánya itt nem teszik lehetővé az általánosításokat. *Legfőbb feladatunk ezen fogalmak igen alapos megismertetése és sokszori ismét-*

lése, hogy a bevésés mély legyen, bármikor támaszkodhassunk ezekre a későbbiek során. A leglényegesebbnek itt a gyűjtögető munkát látom, amin azt értem: *gyűjtögetjük az anyag olyan lényeges, belső tulajdonságait, mely tulajdonságok végső soron alkalmassá válnak arra, hogy segítségükkel, a megfelelő ismeretek birtokában a filozófiai anyagfogalomig eljuthassunk.*

Azt már látni fogják tanulóink a II. osztályos fizika anyag végén, hogy *a tömeg, energia, erőhatás, éppen ilyen lényegi, belső tulajdonságok, s egyenlőre azt gondolhatják, hogy ezek a tulajdonságok máris alkalmasak a legteljesebb általánosításra. Hamarosan bebizonyosodik azonban, hogy ez koránt sincs így, mert a későbbi fizikai tanulmányok során egyre újabb és változatosabb formáit, tulajdonságait ismerik meg az anyagnak. Az első nehézség éppen a hőtán tárgyalásánál jelentkezik.*

A hőtán tárgyalása során feltétlenül hasznosnak látom annak ismertetését is: milyen zsákutcába vezethet az ismeretek mechanikus alkalmazása, a túl korai általánosítás. A tudomány fejlődéstörténete bizonyítja, hogy a természettudósok is beleestek ebbe a csapdába a *hőfluidum* elmélettel, pedig a *hőfluidum* elmélet lényege tulajdonképpen az anyagmegmaradás elve volt, tehát nem idealista elmélet, csak éppen a mechanikus materializmus talaján jött létre.

Egy darabig ez az elmélet még haladó is volt, s csak a későbbi ismeretek birtokában vált a haladást gátló tényezővé. Ez az elmélet pl. elutasította a *surlódásos hő* keletkezését, noha ez mindennapi tapasztalat, s pusztán azért, mert nem felelt meg az elmélet szempontjából. A surlódásos hő keletkezésének megmagyarázásához már a *hő és mechanikai jelenségek kapcsolatának* kutatása volt szükséges. Ezt a munkát végezték el *Rober Mayer és Joule*. A hőmechanikai egyenérték kiszámítása vezetett el a *hőmozgás* elméletéhez, vagyis, hogy a hő nem egyéb, mint az energia egyik megnyilvánulási formája. Ebből már a továbbiak során következik, a *hőenergia és a mechanikai energia közti kapcsolat, tisztul az energia fogalom*. Sőt mi több: ebből már következik a részecskék mozgása, az *anyag atomisztikus felépítésének feltételezése*.

Az *energia tartalomnak a hőmérséklettől való függése* legfrappánsabban a gáztörvények tárgyalása során tűnik ki. Jelenleg 3 féle *gáztörvényt* tanítunk a középiskolában a *Boyle-Mariotte* törvényt és a 2 *Gay-Lussac* törvényt. Mindháromat magában foglalja az *általános gáztörvény*, s ezt meg is kell mutatnunk a törvény tárgyalása során. Nincs ugyan benne a tankönyvben, de legvilágosabban a $pv = RT$ alakból olvasható ki ez, mely éppen azt mondja, hogy a gáz energiataartalma egyenesen arányos és abszolút hőmérséklettel.

Különösen fontos a hőtán I. és II. főtételek, s e főtételek közti kapcsolat hangsúlyozásának és alapos megismertetésének kérdése. Az I. főtételek tulajdonképpen *kapcsolat létesítése az energiafajták között, azaz az energiamegmaradás törvényének általánosítása, melyből tulajdonképpen az anyag örök volta is következik, hiszen ha az anyag egyetlen tulajdonságában örök — ebből következik — akkor örök.* (Persze ebből csak az időbeli végtelenség következik.)

A hőtán II. főtételeknél azt kell hangsúlyoznunk, hogy az a *hőenergia saját-szerűségét* adja meg, a többi energiafajtatól való különbözőségét. Végeredményben tehát mindkét főtételek a *hőmozgás* elméletére épül.

Az anyagfogalommal kapcsolatos legfőbb problémák azonban csak a továbbiakban jelentkeznek, a *fizikai fénytanban, az elektromágneses mező, a gravitációs mező tárgyalása során*. Mi sem természetesebb, minthogy az anyag fogalmáról lévén szó, tanulóink első pillanatra csupán az anyagnak a hétköznapi életben kézzel foghatóan megnyilvánuló formáira gondolnak, s kételyeik tá-

madnak a fény, a különféle mezők anyagi voltát illetően. Ez nem meglepő, hiszen nem is olyan régen még a levegőt sem tartották anyagnak, hanem lelki szubsztanciának. Ragadjuk ki példának az elektromosságot!

Már a régi görögök ismerték a borostyánkő különös tulajdonságát, hogy megdörzsölve magához vonz, majd eltaszít, apróbb tárgyakat. Ezeket az erőket még a mechanikus szemlélet alapján állva a tudomány aránylag könnyen kiismerte. Az *áramló elektromosság* azonban újabb problémákhoz vezet, mert egy szál drót, melyben elektromos áram folyik, erőt fejt ki a mágnesűre, holott összes elektromos töltése zérus. Azaz itt már jelentkezik az *elektromágneses* mező, mely közvetlenül erőt fejt ki a belékerült testekre. Itt azt is megmutatjuk, hogy bizony maga *Faraday és Maxwell*, az elektromágneses térelmélet kidolgozói sem értették, hogy mi is valójában az elektromágneses tér. Megmutathatjuk azt, hogy az elektromágneses térben olyan reális fizikai objektumot ismert meg a tudomány, mely a mechanika területén kívül esik, mely már nem szorítható a szilárd, a folyékony, vagy gáznemű mechanikai anyagfogalom keretei közé. De az elektromágneses tér elmélete gyümölcsözőnek bizonyult, mert magábaolvastotta a fénytant, az elektromosságtant, mágnesességtant, és elvezetett az elektromos ipar és a drótnélküli híradástechnika kialakulásához. Igen fontosnak tartom a *relativitás elmélet* azon eredményeinek hangsúlyozását, mely az energia és a tömeg egyenértékűségét mondja ki, az $C = m \cdot c^2$ összefüggés szerint.

Ezen egyenlet szerint tehát az eddig különbözőnek hitt alapvető mennyiség mindig elválaszthatatlanul összekapcsolva jelentkezik, azaz E energia átadását mindig vele arányos m tömeg átadása kíséri, ahol az arányossági tényező a fénysebesség négyzete. A két alapvető tétel, mármint az anyag megmaradásának elve, és az energia megmaradásának elve az energia és tömeg ekvivalenciájának felismerésével egyetlen törvénybe olvadt össze.

Az utóbbi évszázad, s annak is a legutolsó pár évtizede óriási fejlődést hozott az anyag szerkezetére és megjelenési formáira vonatkozó ismereteinkben. Homályosnak érzik a tanulók az olyan kifejezések lényegét: *az anyag kettős természete (részecske és hullám), kvantumszerűség, előtér, sugárzás, elemi rész, stb.* Mindezek máris arra mutatnak, hogy a hétköznapi életben használt anyagfogalom túlságosan szűkreszabott. De éppen a fizikai törvények megismerése teszi lehetővé, hogy a szűkre szabott anyagfogalmat tágítsuk, a valóságnak megfelelően. Rá kell mutatnunk, hogy a fizikai tételek *tényanyagot*, illetve *konkrét bizonyítékot* szolgáltatnak a filozófiai értelemben vett általános anyagfogalomhoz. Világossá kell tennünk tanulóink előtt a fizikai mezők anyagi eredetét, tehát azt, *hogy e mezők forrása mindig anyagi test* (tömeggel és energiával), s e mezők képesek más mezőkkel, ill. anyaggal kölcsönhatásba lépni, azokra erőt kifejteni, munkát végezni stb., mely tulajdonságok ismét csak anyagi eredetükre utalnak. Tehát a középiskolai fizika anyag végén eljutottunk az anyag legfontosabb *objektív fizikai tulajdonságainak* összegyűjtéséhez, melyek a következők: *tehetetlen tömeg, mozgásmennyiség, gravitáló tömeg, energia, impulzusnyomaték, elektromos töltés, s röviden bár, de említésre kerülnek a magerőkkel kapcsolatosan a nukleontöltés, esetleg fermiontöltés, a kölcsönhatásokkal kapcsolatban.* Továbbá: megismerik a tanulók az anyag létezési módját: a mozgást, és a mozgás jellemzőit a sebességet, a gyorsulást. Rávetetjük azonban most már őket arra, hogy e tulajdonságok, bár lényegi belső tulajdonságok, önmagukban kevésnek bizonyulnak, hogy a filozófiai értelemben vett anyag definícióját adhassák. Most már csak arra kell rámutatnunk, hogy mindazon konk-

rét testek, terek, mezők, melyekkel a fizika foglalkozik, *tudatunktól függetlenül* léteznek, és a szubjektumtól függetlenek. Azt láthatjuk tehát meg, hogy a fizika, mint résztudomány, általánosításra alkalmas tényanyagot adott ahhoz, hogy végső soron az *anyagfogalomnak a filozófiai értelemben vett általánosításáig eljuthassunk*. Persze nem csupán a fizika adja ehhez az empirikus anyagot. Mivel nem vagyok kémia szakos, annak megmutatására résztudomány. Helyesebb, ha erre a kémia-fizika szakos kartársak vállalkoznak.

Röviden szeretném még a figyelmet felhívni az anyagforgalommal kapcsolatos problémákra a középiskolai matematika oktatásban. Mivel a matematika *absztrakt fogalmakkal* dolgozik, könnyen alakul ki a tanulóknál, de sokszor a nevelők egy részében is az a nézet, hogy matematika pusztán absztrakció, az anyagi valósággal való kapcsolat eltűnik. A matematika oktatásban fontosnak tartom annak megmutatását, hogy a matematikában nem a fogalmak, hanem a fogalmak viszonya tükrözi az objektív valóságot. Pl. imaginárius számok nincsenek a valóságban, de valós és imaginárius számok viszonya már a valóságot tükrözi. Mindig azt kell érzékeltetnünk a tanulókkal, hogy a matematika fejlődésének ösztönzője éppen a *gyakorlati élettel való kapcsolat*, az anyagi világgal, a termelés szükségleteivel való kapcsolat. Világosan megmutathatjuk e kapcsolatot az ókori csillagászat, a hajózás, és a geometria kifejlődésével. Vagy pl. rámutathatunk a valószínűség számítás kifejlődésére a *rizikó elmélettel* kapcsolatban (bár itt még kevesebb a visszahatás a termelési igényekre. (A terület és térfogatszámítás, a differenciál és integrálszámítás kialakulása és a termelési igényekkel, a technikával való kapcsolata már sokkal szembeötlőbb. Még inkább jelentkezik ez a kapcsolat ma. Az elektronikus számológépek nélkül a termelés automatizálása, az űrhajózás, s egy sereg probléma megoldása szinte lehetetlen. Tehát annak ellenére, hogy a geometria, a matematika fogalmai absztrakt fogalmak, a matematika *mégis az anyagi világ* mennyiségi és minőségi viszonyaival foglalkozik, s minden más természettudománynak szinte anyanyelve. Kapcsolata tehát az anyagi világgal, a termeléssel és technikával kézenfekvő.

Mivel évek óta nem tanítok matematikát, további részletekbe bocsátkozni nem kívánok, célom főleg a lényeg kimutatása, az alapkövetelmény hangsúlyozása volt.

DÉRI ANTAL:

HAZÁNK FELSZABADULÁSÁNAK 20. ÉVFORDULÓJÁRA KÉSZÜLÜNK

A rádiót, televíziót és a sajtót figyelve, érezhetjük, hogy fontos dátum felé közeledünk. Hazánk keleti tájain most 20 éve gyökeret vert a szabadság fiatal fája, és azóta is erősödik, lombosodik. Az ország valamennyi dolgozója így, vagy úgy visszagondol ezekre a napokra, *s a felszabadulástól eltelt időszak eredményeit számbaveszi, s összegezi a tanulságokat és a jövő szempontjából ezt a „visszaemlékezést” az iskolának is el kell végeznie* a maga módján. Minden nevelőnek és minden tanulóknak, mert ez az emlékezés nagy nevelési lehetőségeket rejt magában. Éppen ezért iskolai vonatkozásban különös hangsúlyt kap ez az évforduló.

Vizsgáljuk meg, hogy miért is kell különleges fontossággal kezelniünk hazánk felszabadulásának 20. évfordulóját?

Történelmi távlatban 20 év nem nagy idő, de e 20 év alatt szemünk láttára új generáció nőtt fel, és van most is felnövekvőben. E fiatalok bizonyára úgy vannak 1945-től, s azt megelőző, vagy közvetlenül követő időszakokkal, mint mi idősebbek 1919-el. Iskolánk nevelői is érdeklődéssel hallgatták 1959-ben Klár elvtárs előadásait a Tanácsköztársaság dicsőséges napjairól és a bukás utáni szomorú évekről. Hallgattuk az értelmes beszédet, éreztük a dicsőséges napok örömet, és a bukást követő évek keserűségét. A 20. évfordulóra való felkészülés időszakában nekünk is fel kell használnunk minden lehetséges eszközt arra, hogy *felelevenítsük a múltat, érzelmileg közel hozzuk tanulóinkhoz, hogy megértsék a jelent és dolgozzanak a jövőért.* Erre a feladatra pedig fel kell készülnünk.

Szeptember végén az Iskolai Tanács megvitatta az iskolai munkatervet. A neveltségi helyzet vizsgálata során hosszabban időztünk a világnézeti-politikai résznél, valamint a hazaszeretet helyzetével foglalkozó pontnál. A helyzetelemzésben egy súlyos megállapítást találunk: *„Megállapítható, hogy iskolánkban igen veszedelmes jelenség a kétarcúság”.* E helyen nem szeretném e jelenség bővebb magyarázatát adni, de feltétlenül rá szeretnék mutatni néhány olyan dologra, ami vagy előzményként, vagy következmény formájában szorosan e kérdéshez tartozik.

Nézzük talán először az előzményeket, okokat, a részletesség és teljesség igénye nélkül. Munkatervünk előbb említett részében a következőket találhatjuk: *„Az okokat keresve meg kell állapítanunk, hogy e hibák a nevelőkben,*

szülőkből, egyéb tényezőkben, végső soron nevelésünkben lehetők fel, nevelési módszereinkben és eljárásainkban csak úgy, mint a gyakran helytelenül megválasztott anyagban.” Majd később: „Gyermekeink érzelem-szegények.” Vajon miért érzelem-szegények gyermekeink? Valljuk be: sok baj van még a közelmúlt és a jelen eseményeinek tárgyalásánál az érzelmekkel. Sokszor előfordul, hogy ismereteket közlünk, nézeteket tanítunk, minden érzelmi hatás nélkül. Ennek következtében tanulóink is többnyire ismereteket, nézeteket ismételnek (nem egyszer leckeszerűen) érzelmek nélkül. Úgy érzem, nem tévedek, ha azt mondom, hogy a „kétarcúságnak” ez a melegágya. Mert másként mivel magyarázható, hogy a gyermek mást mond és mást tesz?! A gyermek sokszor tudja, hogy mi a helyes és mi a helytelen, ezt el is mondja, tettei mégis ellenkeznek szavaival. Számptalan példát lehetne még sorolni e jelenség igazolására. De nézzünk egy másik területet!

Miként használjuk fel az ünnepeink adta lehetőségeket nevelési szempontból? Mindent megteszünk az ünnepséget megelőző hetekben, vagy napokban annak érdekében, hogy tanulóink érzelmileg előkészítve a szükséges ismeretanyag birtokában legyenek, hogy erre épülve kibontakozhassék a nevelő hatás, a meggyőződés, s a végső eredmény: a tett? Vajon megtettünk, vagy megteszünk mindent ünnepeinken, hogy azok nem pusztán összejövetelek vagy felvonulások legyenek? Amikor 1959-ben, a Tanácsköztársaság 40. évfordulóját ünnepeltük, a jó előkészítés és lebonyolítás eredményeként, tanulóink érzelmileg gazdagodtak, közelebb került hozzájuk 1919 dicső emléke. Ismeretanyaguk bővült, meg volt az érzelmi hatás, és ennek következtében nézeteik szilárdultak, meggyőződésük erősödött.

Az idei tanévben — éppen az 1959-es tapasztalatok alapján — úgy szeretnénk megünnepelni hazánk felszabadulásának 20. évfordulóját, hogy bőséges ismeretanyag alapján helyes érzelmek szülessenek. Erre az alapra épüljenek a megfelelő nézetek és a meggyőződés. Mindezek végeredményeként várhatunk világnézetünknek megfelelő tetteket.

Most az a legfontosabb teendőnk, hogy az iskolai és iskolán kívüli munkában megállapítsuk a megoldandó feladatokat, s meghatározzuk: ki, milyen tennivalót végezzen.

A teendőkről nem készítettünk külön munkatervet, hanem beleépítettük azokat az iskola éves munkatervébe. Az iskola éves munkatervét megtárgyalta az Iskolai Tanács, majd a nevelőtestület elé vittük lebonyolítás végett. Ezen az értekezleten, vagy inkább megbeszélésen tárgyaltuk meg a részletes teendőket a következő szempontok alapján:

- a) Feldolgozzuk a felszabadulás eseményeit a szovjet csapatok hazánkba érkezésétől december 2-ig, Szentlőrinc felszabadulásáig;
- b) majd december 2-től április 4-ig, az ország teljes felszabadulásáig.
- c) Ezután megbeszéltük a munkamegosztást: Az úttörőcsapat munkáját, a szakosok és osztályvezetők munkáját; az osztályfői órán végzendő munkákat; a szülői munkaközösség teendőit; az együttműködést a pártszervezettel, a tanáccsal és más szervezetekkel; és végül a községi rendezvények koordinációját a művelődési ház igazgatójával.

A következőkben néhány részletet szeretnék kiemelni a fentebb leírtakból. Úgy határoztunk, hogy a munka zömét az úttörőcsapat végzi. Ez természetesen azt jelenti, hogy e munkában a csapat vezetője irányító szerepet visz, a végrehajtásban részt vesznek az osztályfőnökök, mint rajvezetők, az osztályvezetők

az I—IV. osztályban, továbbá az *ifivezetők* és az *úttörőcsapat aktívái*. Úgy véljük, hogy élményesebbé és érdekesebbé tudjuk tenni az egész munkát azzal, hogy *minél több teendőt kiemelünk a tanítási órák keretéből*, hogy ezzel is elkerüljük a fentebb már elmondott hibákat, és az egész eseménysorozatot közelebb hozzuk a gyermekekhez.

Most lássunk néhány példát az *úttörőcsapat munkatervéből*.

1. Az *úttörőcsapat* elkészíti *házánk térképét*, azt elhelyezi az előtérben. Ezen a térképen zászlókkal vagy csillagokkal jelzi a *felszabadulás időrendi sorrendjét*. E munka április 4-re befejeződik.

2. Egy másik térképen — melyen december 2-án kezdjük a munkát — *képekkel illusztráljuk 20 évünk eredményeit*, úgy, hogy egy-egy nagyobb létesítmény képét elhelyezzük a térképen a város település mellett. Az egyik térképet a VIII. b., a másikat a VIII. a. osztály raja készíti a *földrajz-szakos nevelő* vezetésével.

3. További részletek a *rajok expedíciós vállalásából*. A *tsz. fejlődése napjainkig*. További tervek a *gépesítés terén*. *Községünk közlekedési viszonyai a múltban, jelenben és jövőben*. *Csapatmúzeum létesítése, melyben helyet kapnak az újságok, pénzek, röplapok*.

Felkutatjuk a volt *Földosztó Bizottság vezetőit és tagjait*. *Fényképeket, történeteket gyűjtünk az akkori időkből*. Albumot készítünk *községünk és környékének 20 éves fejlődéséről*. A tanácsnál lerajzoljuk *községünk 10 éves fejlesztési tervét*. Külön rajzot készítünk a *leendő új iskoláról*. (Általános iskola és Szakmunkásképző iskola [Községünk kulturális fejlődése 1945-től napjainkig.] kultúrház, könyvtár, iskola stb.) Ezt a két VII. osztály végzi.

A két VI. osztály vállalása: *Felkutatják a felszabadulás évében született ifjakat*. Adatokat gyűjtenek *elhelyezkedésükről és életkörülményeikről*. Feldolgozzák *községünk üzemeinek múltját, leírják jelenüket és a jövőben tervezett fejlesztésüket*. *Községünk veteránjainak felkutatása, köszöntése és velük való elbeszélgetés, adatgyűjtés*. *Községünk vízellátása a múltban, jelenben és a jövőben, különös tekintettel a melegvíz-kutatásokra, és annak felhasználására*.

A két V. osztály feladataiból, vállalásaiból:

Felkutatjuk azokat, akik *községünk felszabadulása idején az első vezetők* voltak. Őket meglátogatjuk, és köszöntjük, elbeszélgetünk velük. *Érdekeségek feljegyzése*. Felkutatjuk a *legrégebbi párttagokat*. Feljegyezzük a *párt megalakulásának körülményeit és harcait*. Az *elhunyt párttagok sírjait megkoszorúzzuk*.

Közös csapat-teendő a *szovjet hősök sírkertjének rendbehozatala* november 7-re, december 2-re és április 4-re. Majd ezután *végleges gondozásra* átvesszük *községünknek eme szép helyét*.

Ehhez hasonló apróbb feladatokat kapnak az alsó tagozat növendékei és a kisiskolák tanulói is. Ezt már nem kívánom részletezni.

Szólni kell arról is, hogy *mit végeznek a nevelők*. Az iskola valamennyi nevelője ismeri terveinket. A tervek alapján, saját kutatásait is felhasználva, adott alkalommal bedolgozza feladatait szaktárgyi munkatervébe. Pl. a *matematikusok* felhasználják az iskola statisztikai adatait. Példákat készítenek *tszünk természetéből, gépesítéséből*. A *földrajzosok* és alsó tagozaton *környezetismeretből* feldolgozzák a *település-fejlődést, a vízrendezést, utcahálózat és vízvezeték bővülést*. Feldolgozzák az *üzlethálózat bővülést, a kereskedelem adatait*.

A *magyarosok* felkutatják a kulturális adatokat. A *sakkkörvezetők* ugyancsak minden lehetőséget felkutatnak arra, hogy 20 éves fejlődésünk adatait ismertessék, és felvázolják a további fejlődés lehetőségeit. E munkánkhöz az is-

kolavezetés és úttörőcsapat vezetősége részéről csak gondolatokat adtunk. *Helytelen volna teljes és részletes tervet adni*, mert ezzel elvonnánk nevelőink önállóságát és kezdeményező képességét. Helyes elv az, hogy a megvalósítás részletein mindenki gondolkodjék, ne csak az igazgató és az úttörővezető.

Az elmondottakból és a tervekből világosan látható, hogy kettős célt kívánunk megvalósítani. Egyrészt *közelebb akarjuk hozni gyermekeinkhez az elmúlt 20 év eseményeit*, tehát azt az időszakot, amikor ők még vagy nem éltek, vagy még nem jártak iskolába. Tesszük ezt azért, hogy lássák: a ma meglévő eredmények nemcsak úgy a semmiből születtek. És bár természetes az, hogy a mai fiatalok már gond nélkül élnek és tanulnak, de ez a mai helyzet mégiscsak az elődök kemény harcának az eredménye. Másrészt *lássák a tanulók, hogy nincs megállás*. Ma is folyik a küzdelem a jobbért, a szebbért. Becsüljük meg azokat, akik 20 évvel ezelőtt, vagy még régebben harcoltak a máért; becsüljük meg azokat, akik e harcban elpusztultak, vagy mint idős emberek elfáradtak. De becsüljük meg azokat is, akik ma küzdenek és fáradoznak a jobb-
létért, a felemelkedésért. És nem utolsó sorban az is cél, hogy tanulóink lássák saját helyzetüket és teendőiket a mában, a ma mindennapos küzdelmében.

Régi tapasztalat az, hogy azt becsüli az ember, amiért meg kellett dolgozni, amihez valamilyen személyes munka, vagy emlék fűződik. A ma gyermeke nehezen tud bekapcsolódni a múlt emlékeibe, ha azok az emlékek és érzések nincsenek kézzelfogható közelségben. A 20 év előtti küzdelmek és harcok emberei még élnek. Emberközelségbe hozhatók ezek az események akkor, ha a 20 év előtti eseményeket élő emberek mondják el, és nem a tanár, az osztályfőnök mondja el mások élményeit és emlékeit. Ezért tartjuk fontosnak azt, hogy gyermekeink találkozzanak az idős, tapasztalt harcosokkal, községünk vezetőivel, akik a mainál sokkal nehezebb körülmények között dolgoztak, és nem riadtak vissza a nehézségektől.

Szeretnénk remélni, hogy a 20 éves évforduló jelentős változást fog hozni nevelő munkánkban. A felszabadulási évfordulóra való készülődés egész iskolai évünket át meg átszövi. Amikor az év végén újból helyzetelemzést végzünk, reméljük, hogy sok tekintetben szép eredményekről számolhatunk be.

ZUKOVITS IMRE:

A TANULÓI AKTIVITÁS ÉS JELLEMZŐ VONÁSAI

A tanulói aktivitás követelménye nem új a pedagógusok előtt. A különböző oktatásméleti tankönyvek és kézikönyvek részletesen kifejtik, és határozottan kiemelik a tanulók aktív közreműködésének szükségességét az ismeretszerzési folyamatokban. Ismeretes minden pedagógus előtt, hogy igazi, mély alapos, tartós és teljesítőképes tudásra csak akkor tehetnek szert a növendékek, csak abban az esetben fejlődhetnek a szükséges mértékben értelmi erőik, alakulhatnak ki jártasságaik és készségeik, ha azok megszerzésében, és gyakorlati alkalmazásában saját erőfeszítéseikkel, tevékeny módon, maguk is részt vesznek.

A tanulói aktivitás megvalósítására való törekvések elég általánosak nevelőink gyakorlatában. Egyre több cikk, tanulmány, könyv foglalkozik a kérdés elméleti és gyakorlati vonatkozásaival, azonban *ezen a téren döntő fordulatról még mindig nem lehet beszélni*. Sajnos nem olyan mértékben és főleg nem olyan intenzitásban valósul meg tanulóink öntevékeny, aktív részvétele az iskolai oktató-nevelő munka folyamatában, mint arra fejlődésünk jelenlegi szakaszában, a meglévő feltételeink mellett mód és lehetőség nyílna. A tanulói aktivitás nem kielégítő volta az egyik nagy akadálya az oktató-nevelő munka területén való még nagyobb ütemű fejlődésünknek.

Iskolarendszerünk korszerűsítésének megvalósítása, *az iskolai munka hatékonyságának javítása követeli meg tőlünk azt, hogy ezzel a kérdéssel ismételten, sokoldalúan és alaposan foglalkozzunk*.

Ebben a rövid tanulmányban a tanulói aktivitással kapcsolatos kérdések közül az *aktivitást befolyásoló, motiváló tényezőket* szeretném részletesebben áttekinteni.

Mindenki számára nélkülözhetetlenek azok az ismeretek és készségek, amelyek a társadalomban való helytálláshoz és a termelőmunka eredményes elvégzéséhez szükségesek. Ezek a szükségletek objektíven adóttak és társadalmi rendszereinkben végső soron egybe esnek a közösség érdekeivel. A tevékenység céljainak összhangban kell lennie tehát a *társadalom céljaival*. *Az egyéni aktivitás értékét az határozza meg, minőségét az dönti el, hogy mennyire jut szerep az egyéni tevékenységben a közösségi céloknak, mint motiváló tényezőknak*.

A célok aktivizáló tényezőként azonban csak akkor szerepelhetnek, ha *tudatosulnak*, vagyis kapcsolódnak az egyén önmaga számára elképzelt perspektívájával. Ebből adódóan aktívvá csak úgy nevelhetjük tanítványainkat, hogy az

objektív társadalmi szükségletet, mint egyéni érvényesülésüket is szolgáló tényezőt tudatosítjuk velük.

Ez a tudatosítás csak hosszadalmas folyamatban valósulhat meg, és szer- ves részét képezi az egyén nevelésének.

A helyes nevelésben a gyermeket közvetlenül aktivitásra serkentő, késztető indítékok mellett fokozatosan növekvő szerepet kapnak a már felfogott objek- tív társadalmi szükségletek és az ezekre felépülő egyéni távlati célok.

A társadalmi szükségleteken kívül *befolyásolják a gyermeki aktivitást az életkörülmények és az iskolai oktató-nevelő munka jellege is.* Ezek a tényezők egymással való kölcsönhatásukban nemcsak az aktivitás mértékét változtatják, hanem a gyermeki spontán érdeklődésen keresztül, befolyásolják az aktivitás te- rületeit és irányát is.

Iskolai oktató-nevelő tevékenységünkben tudatosan kell törekednünk mind a *közvetlen*, mind a *távlati* motivációjú tanulói aktivitás megvalósítására. Az egyes oktatási feladatok megoldása során közvetlen aktivitást kelt az érdeklő- dés biztosítása, a tanulói tapasztalatokra, élményekre való támaszkodás, az óra anyagának problémászerű felvetése stb.

Az iskolai fegyelem megvalósítása, a szorgalom, a felelősség érzésének ki- formálása stb., mint a nevelési folyamat egészében kialakuló erkölcsi tulajdon- ságok, a közvetlen aktivizáló hatásukon túl, már az állandó jellegű távlati akti- vitás megvalósítását is szolgálják.

Egyes, az aktivitást elősegítő tényezők, mint pl. a tantárgy iránti fokozott érdeklődés, az eredményes ismeretszerzésre való tendencia, a széles, nagy terü- letre kiterjedő érdeklődés elsősorban az oktatási folyamatban formálódnak.

A közvetlen és a távlati aktivitás tényezőinek kialakítása bonyolult és hosz- szadalmas folyamat. A közvetlen aktivitást megvalósító eszközök és eljárások kialakítják a távlati aktivitás tényezőit, ezek viszont visszahatnak és elősegítik a közvetlen aktivitás szélesebbkörű és új területeken való megvalósulását.

Az „*aktivitás*” pedagógiai fogalmában olyan különböző tevékenységi fajtá- kat foglalunk össze, amelyek az egyén sokoldalú fejlődését mozdítják elő.

Az *aktivitás* egyik *jellemző vonása* tehát a *sokoldalúság*. Jellemzői közé tar- tozik még az *aktivitás intenzitása* és *produktivitása* is. A tevékenység intenzitása és a produktivitás azonban — több más tényező mellett — függvényszerű kap- csolatban van az egyénnek az adott tevékenységhez való viszonyával, azaz a tanulók tevékenységét, aktivitását motiválja a *tevékenységhez való viszony*.

Az igaz aktivitás a tanulók olyan öntevékeny munkáját jelenti az iskolai oktatásban és nevelésben, amelyben nem a külső indítékok, a parancs, a bünte- téstől való félelem stb., hanem a belülről, a tanuló személyiségétől fakadó in- dítékok az uralkodók.

Arra azonban ügyelnünk kell, hogy az öntevékenység nem azonosítható a spontán érdeklődésből fakadó tevékenységgel. A *spontán érdeklődést*, a ter- mézetes adottságokat, hajlamokat, biológiai szükségleteket nem hanyagolhat- juk el, ezekre mint az öntevékenységet befolyásoló, motíváló tényezőkre támasz- kodni kell, helyes értelemben fel kell használni őket, de ezeket uralkodóvá, dominálóvá tenni nem lehet, mert a pedagógiai naturalizmus ingatag talajára kerülhetünk.

A spontán motíváció nem tudja átfogni, és megfelelően befolyásolni a sok- oldalú fejlődéshez szükséges változatos tevékenységet.

A tanulói aktivitás fontos motiváló tényezője a *érdeklődés* is. Az *érdeklődés felkeltése, sokirányú kiszélesítése és fenntartása az aktivitásra nevelés alapvető feladatai közé tartozik.*

Az aktivitás és az *érdeklődés* nem azonos jelenség, de igen szoros és kölcsönös az összefüggésük, kapcsolatuk. Az *érdeklődés* fokozza, elmélyíti a tanuló tevékenységét, irányítja az aktivitást. Másik részről, a tanulók aktív munkája nyomán elért eredmények erősítik és más területekre is kiterjesztik a növendékek *érdeklődését.*

Az aktív tanulói tevékenységet a siker vagy a sikertelenség, az öröm, vagy lehangoltság érzése kísérheti. Tehát a *tevékenység érzelmileg színezett.* Az érzelmek hajtóerői, fokozói lehetnek az aktivitásnak. A növendékek eredményes tevékenységét kísérő *sikerélmény* az aktivitást tartósítja és irányát állandósíthatja. A tantárgyi *érdeklődésből* fakadó aktivitás mozgató rugója is legnagyobb részben a sikeres tevékenység felett érzett öröm.

A tanulói *ön*tevékenységen alapuló aktivitás jellemzői közé tartozik az is, hogy a tanulók nem mechanikusan, sablonosan, hanem *gondolkodva,* az adott körülményekhez alkalmazkodva újszerűen, kezdeményezően, *alkotó* módon fejtik ki tevékenységüket. A pedagógiai folyamatban kibontakozó tevékenység tehát nemcsak a kötelezően előírt tevékenységnek végrehajtását jelenti, hanem egyúttal az egyén *ön*kifejlesztésének eszköze is. Ez a forrása a tanulói tevékenység *alkotó* jellegének: az *alkotó* tanulói aktivitásnak.

Figyelemmel kísérve a gyermek általános fejlődésének sajátosságait, azt állapíthatjuk meg, hogy a kisebb gyermekeknél a *motorikus aktivitás,* a fizikai tevékenység a jellemző, domináló jelenség. A gyermek tevékenységével, játékaival, önmaga kifejlesztésére törekszik. Ez a törekvés az ún. „*ön*értékesítésből” ered. Az aktivitás egyik megnyilvánulása, a szereplési vágy is a gyermeki *ön*értékesítés egyik formája. A túlzott *ön*értékesítés, a minden körülmények közötti szereplési vágy negatív, káros tulajdonságokat fejleszthet ki, pl. az *ön*zést, törtetést, stb. tehát túlzott *ön*értékesítésnek, aktivitásnak nem szabad korlátlan lehetőségeket biztosítani. A helyesen, egészséges korlátok között megvalósított aktivitás segítheti elő a gyermek fejlődését.

A serdülő korban, a szellemi erők kifejlődésével, a különböző szellemi tevékenységi fajták kerekednek felül. Ebben a korban pl. az *érdeklődést* a szellemi tevékenység és ennek tárgyai irányítják.

Az egyes életkori szakaszokban más színűvé és jellegűvé válik az aktivitás. *A fejlődés menetében változik, módosul a tanulói aktivitás.* Az aktivitás előmozdítja a gyermek fejlődését, de visszahatásképpen, a fejlődésben elért eredmény erősíti a tanuló aktív tevékenységét.

Megállapíthatjuk, hogy a gyermek fejlődése folyamán a környezet és a nevelés hatására, mind tartalmában, mind megjelenési formájában változik a tanulói aktivitás. *A nevelői ráhatásokkal tehát alakítható és az érés folyamán változtatható a tanulók aktivitása.* Ezt azért hangsúlyozzuk, hogy tudatosan keressük és kutassuk a tanulói aktivitás lehetőségeit és kibontakozásának feltételeit a nevelési folyamatokban.

Érintenünk kell az aktivitást befolyásoló *biológiai tényezőket* is.

A különböző egyének idegfolyamatai, a serkentési és gátlási folyamatok erőssége, mozgékonyasága és egyensúlya vonatkozásában egyedi eltéréseket, egyedi differenciálódást mutatnak. (Pavlov)

Az anatómiai és fiziológiai tényezők mellett, az egyedi differenciálódásra, befolyással vannak a környezeti és a nevelési hatások is.

Az idegfolyamatok belső egyensúlyát a serkentési és gátlási folyamatok aránya, egyensúlya biztosítja. A pszichikai folyamatok is energia-felhasználással járnak. A túlzott energiafogyasztás következménye: a szellemi kifáradás. A kifáradt gyermeki szervezetben megbomlik az idegfolyamatok belső egyensúlya, aminek következtében a tanulói tevékenységben, aktivitásban csökkenés következik be. Az iskolai munkában tehát nem szabad szem elől téveszteni a biológiai vonatkozásokat sem.

A tanulási, ismeretszerzési folyamatok alapja az ember pszichikai tevékenysége. Az aktivitásban végeredményben motiváló tényezőként szerepelnek a különböző serkentési és gátlási folyamatok.

Ezért lehet beszélni az aktivitás olyan jellemzőjéről is, mint az aktivitás

- erőssége vagy gyengesége,
- gyorsasága vagy lassúsága,
- egyenletes, szakaszos, vagy hullámzó ritmusa.

Ezek a jegyek az *aktivitás formai oldalának* a jellemzői elsősorban, mégis feltételezhetjük, hogy az *aktivitás bizonyos vonatkozásokban kapcsolatban van az egyén temperamentumával is.*

Az idegfolyamatok differenciáltságával kapcsolatban azonban feltétlenül rá kell arra is mutatni, hogy a differenciáltsági formák nem állandóak és változatlanok. Ezeket a formákat a mindenkori testi, fiziológiai állapot, a változó körülmények, a tartalmi sajátosságok és a kapcsolódó pszichikai körülmények befolyásolják. Ezért ugyanazon fejlődési fokon is bekövetkezhetik a tanuló időleges, vagy esetleg állandóbb jellegű átalakulása, ami erősen kihatással lehet a tanulók tevékenységére, aktivitására is. Pl.: az idegfolyamatok ritmusa egyenletesebb lesz, gyorsabbá, erősebbé válnak az egyes folyamatok stb.

A tanulói aktivitást motiváló tényezőkkel kapcsolatban végül szükséges annak a kiemelése, hogy a tanulói *öntevékenység nem azonos a tanulói önállósággal.*

Aktivitás, öntevékenység megnyilvánulhat a nevelő irányításával folyó pedagógiai folyamatban, amelyet a szó teljes értelmében nem tekinthetünk a tanuló önálló tevékenységének. A másik vonatkozás: lehet olyan önálló tevékenysége is a növendékeknek, amelyik mechanikusan, sablonosan folyik le. Ilyen esetben, bár önálló tevékenység, mégis hiányzik belőle a belső motiváción alapuló öntevékenység, az alkotó aktivitás. Természetesen azt nem lehet vitatni, hogy *a legteljesebben, a legszabadabban, az önálló tanulói tevékenységben valósulhat meg a kezdeményező, alkotó, öntevékeny tanulói aktivitás.*

Az aktivitást motiváló tényezők áttekintése után összegezésként azt állapíthatjuk meg, hogy

- a tanuló megértésre, cselekvésre irányuló általános tendenciája, készenléte,
- az önkifejlesztésre irányuló, céltudatos, sokoldalú, intenzív és produktív, egyre inkább önálló tevékenysége — amely kapcsolatos az érdeklődéssel, a testi és szellemi fejlettség szintjével, a temperamentummal, érzelmi-leg színezett stb. —

jelenti az igazi tanulói aktivitást.

Az oktató-nevelő tevékenységben megnyilvánuló tanulói aktivitással lényegében kettős feladat megoldásához járulunk hozzá:

a) a tanulók aktív tevékenysége közvetlenül segíti egy konkrét, határozott oktatási vagy nevelési feladat megoldását.

b) A közvetlen feladatok megoldása egyúttal hozzájárulást jelent a távolabbi cél, a *sokoldalúan fejlett személyiség* kialakításához, ami végső soron a társadalmi igény megvalósítását segíti elő.

A fenti értelmezésben tehát tanulói aktivitásra nevelésünk végső célja, hogy az *aktivitás a felnövekvő nemzedék tagjainak munkára serkentő személyiséggyévé, jellemvonásává váljon.*

Ennek a célnak a megvalósításával segíthetjük elő alapvető feladatunk megvalósítását, a sokoldalúan fejlett és aktív emberek nevelését a szocialista társadalmunk számára.

DR. JUHÁSZ KÁROLY:

MUNKAVÉDELEM AZ ISKOLÁBAN

Az oktatásügy területén a munkavédelmet sürgetően az iskolareform, illetve ennek kapcsán az iskolai munkának az üzemi étellel, a termeléssel való egybekapcsolása állította előtérbe.

Ma fontos politikai és szakmai feladatunk a balesetmentes és egészséges oktatás biztosítása valamennyi iskolában, de főleg a nagyjelentőségű a gyakorlati foglalkozásban, a szakmai előképzésben. A munkaoktatás során bekövetkező súlyosabb vagy akár könnyebb balesetek nem egy adott iskolának, nem egy gyakorlati oktatást lebonyolító üzemnek, hanem az egész oktatásügy továbbfejlesztésének árthat, csökkentve az iskolareform iránti bizalmat.

A munkaoktatásban jelentkeztek elsősorban a munkavédelmi feladatok. A tanulókat ennek az oktatási formának a keretében — minden iskolatípusban — szoktassuk hozzá a munkahelyek rendjéhez, higiéniájához. Alakítsuk ki a tanulóknak a fizikai munka végzéséhez szükséges fegyelmet; tanítsuk meg őket a kéziszerszámok, a gépek, illetve a legkülönbözőbb berendezések helyes, balesetmentes használatára, fejlesszük ki bennük olyan készséget, amelyek elősegítik, hogy az iskolai oktatásban szerzett tapasztalatok felhasználásával fegyelmetten, a szocialista munkaerkölcs szabályait betartva illeszkedhessenek a termelő munkába iskoláik elvégzése után.

Gyorsan és helyesen tudjanak tájékozódni leendő munkahelyükön akkor is, ha ott esetleg bonyolultabb termelési körülmények közé kerülnek. Ez a gondolat nem volt idegen azok számára, akik a gyakorlati foglalkozások megszervezésére és lebonyolítására vállalkoztak a különböző szintű iskolákban. Ezeknek az oktatóknak a mindennapi üzemi étellel való kapcsolatuk, a munkavédelemnek ottani elismert fontossága, megszokottsága, sőt mondhatjuk igénylése érthetővé tette számukra a munkavédelem megszervezését az iskolák falai között is. Számos új feladat megoldása elé állította a pedagógusokat még így is a gyakorlati foglalkozások munkavédelme. Vannak — akik a munkavédelem jelentőségét lebecsülve — azt mondják, hogy az iskolai munkavédelem indokolatlanul sok anyagi eszközt von el az általános oktatási célok megvalósításától; mások meg attól tartanak, hogy a biztonsági rendszabályok messzemenő betartása akadályozza a bátor kísérletezést.

E helytelen nézetekkel szembe kell szállnunk. Meg kell magyaráznunk, hogy a balesetelhárítás feltételeinek megteremtése csak tartóssá teszi, biztosítja azokat az eredményeket, amelyeket a gyakorlati foglalkozásokat vezető pedagógu-

sok áldozatos úttörő és kezdeményező munkával már eddig létrehoztak. Nem nézhetünk tehát tétlenül semminemű közömbösséget, vagy lebecsülést a gyakorlati foglalkozások munkavédelmével kapcsolatban, mert a balesetelhárítás iránti közömbösség e téren felelőtlenséget jelent.

A helyzet értékelése céljából megvizsgáltuk hat megyében és hat budapesti kerületben az Állami Biztosító Főigazgatósága által kártalanított tanulóbaleseteket. Az önkéntes tanulóbaleset biztosításban részt vett tanulók körében — vizsgált időszak 6 hónapja alatt Baranya, Csongrád, Győr, Hajdu, Somogy, Szolnok megyékben és Budapest hat kerületében 1034 tanulót kártalanítottak az iskolai foglalkozások alatt bekövetkezett sérülések kártérítése során. Az iskola foglalkozási nemek a következőképpen oszlottak meg:

Az iskolai foglalkozás neme:

	A tanuló balesetek száma:	
	A vizsgált területen:	Baranyában:
Testnevelési óra és sportfoglalkozás	530	68
Órakeszlet és napk. otthoni fogl.	392	49
Tanulmányi kirándulás	35	6
Óvodai foglalkozás	29	4
KISZ vagy úttörő foglalkozás	18	4
Gyakorlati foglalkozás	17	4
Társadalmi munka	9	1
Vegyés (ún. vegytan, fizika, biológia stb.) együtt	4	—
Összesen:	1034	136

A Baranyában történt 68 *testnevelési sérülés* 51 oktatási intézményben fordult elő. A 68 sérülésből csak 43-nak a részletei váltak a bizottság előtt ismertté több igazgató meg nem értése miatt.

A 68 testnevelési sérülésből 44 általános iskolánál történt (ebből 29-et fiú, 15-öt leánytanulók szenvedtek el) a többi 24 középiskolákban következett be (ebből 16-ot fiú, 8-at leánytanulók szenvedtek el). Az általános iskolai tanulóknak egy iskolaév alatt 0,7%-a, míg a középiskolai tanulóknak 6,1%-a szenvedett testnevelési balesetet egy iskolaév alatt.

Különösen érdekes a kép, ha a sérüléseket hely szerint vizsgáljuk:

az iskola udvarán történt	33 sérülés
sportpályán	19 sérülés
tornateremben	12 sérülés
tornaszobában	3 sérülés
tanteremben végzett testnevelés során	1 sérülés.

A sérültek a következőképpen oszlanak meg testnevelési osztályzatuk szerint: 5-ös osztályzata volt 33 sérültnek, 4-es 21-nek, 3-as 12-nek. A fiú tanulók átlagos iskolai hiányzása egy baleset következtében 18 oktatási nap, még a teljes gyógyulás 33 naptári nap után következett be. A leánytanulók átlagos iskolai mulasztása 15 oktatási nap a teljes gyógyulás 29 naptári nap után következett be. Az iskola véleménye szerint 11 tanulónak a sérülés következtében visszaesett a tanulmányi eredménye a többi változatlan maradt. 13 tanuló a baleset bekövetkezése óta idegenkedik a testneveléstől.

A Pedagógusok Szakszervezetének Elnöksége kezdeményezésére azóta el-

készült az „*Előzzük meg a testnevelési baleseteket!*” c. iskolai oktatófilm a Művelődésügyi Minisztérium Iskolai Filmintézetében. Negyven másolata az oktatási intézmények rendelkezésére áll. Hasonló célt szolgálnak különböző oktatótáblák és szaktanári kézikönyvek.

A második iskolai foglalkozási nem, amelyben nagyszámú sérülés volt: az *óráközi szünet és a napköziotthoni munka*. Baranya megyében a korábban már említett 49 ilyen időszakban bekövetkezett sérülés közül 38-at fiú, 11-et leánytanulók szenvedtek el. Sajnálatos tény, hogy a sérülések még a testnevelési balesetknél is súlyosabbak: a fiúk egy sérülés következtében átlagosan 35 oktatási napot, a leánytanulók pedig 23 oktatási napot mulasztottak. Okvetlen szükségesnek látszik az óráközi pedagógiai felügyelet hatékonyságának fokozása a balesetek megelőzése érdekében.

Külön ki kell emelni a *tanulmányi kirándulások* során történt sérüléseket. Ezek a legsúlyosabbak. Országos viszonylatban is itt történnek a legnagyobb sérülések: gerinctörések, medencecsonttörések stb. A tanulmányi kirándulások, jobb, tervszerűbb előkészítésével minden valószínűség szerint e sérüléseket a minimálisra lehet csökkenteni.

Szólnunk kell még a *gyakorlati foglalkozások* során bekövetkezett balesetekről is, bár ezeket már korábban érintettük. Amint a fentiekben ismertetett táblázat is mutatja Baranya megyében vizsgált 6 hónap alatt összesen 4 ilyen baleset történt. A sérülések ilyen alacsony száma igen öröndetes. Mégis szükséges a gyakorlati foglalkozás területére készített különböző balesetelhárítási oktatófilmek, táblák, kézikönyvek felhasználása.

Milyen következtetéseket vonhatunk le a tanuló balesetekből?

Első következtetés: ha hat megyében félév alatt több mint ezer iskolai tanulóbaleset következik be, akkor az iskolai munkavédelem hatékonyságát fokozni kell.

Második következtetés: iskolai munkavédelmet azokra a tantárgyakra kell elsősorban kiterjeszteni, amelyeknek során a legtöbb tanuló sérülés történik.

Megnyugtatólag hathat a fenti elemzés a gyakorlati foglalkozást vezető pedagógusokra, mert a felmért adatok tanúsága szerint igen sokat tettek és igen eredményesen harcoltak a tanulók balesetmentességéért. Persze ez nem azt jelenti, hogy e téren minden rendben van! De azt okvetlenül leszűrhetjük, hogy az indulás, a kezdet biztató. Elgondolkoztató viszont a táblázat a *testnevelési órákat*, a sportfoglalkozásokat vezető pedagógusok és az óráközi szünetekben felügyelők számára.

Az iskolai munkavédelemmel való fokozottabb foglalkozás indokaként azt is fel kell hoznunk, hogy ma már a tudomány és technika rohamos fejlődése mellett munkavédelem helyes szemléletét a korszerű általános műveltség szerves részének kell tekintenünk.

A tudomány és a technika nem mindenkor veszélytelen vívmányai betörtek a modern ember hétköznapi életébe is: a kultúra, a szórakozás, az utazás, sőt a háztartás területére is. Ezeket a vívmányokat kikerülni, azoktól elszigetelődni nem lehet. Fokozódik a elektrifikálódás, a kemizálódás, széleskörűvé válnak a legkülönbözőbb motorikus berendezések. A technikai analfabétizmus leküzdését már az általános iskola tervbe vette. A társadalom joggal támasztja iskoláinkkal szemben azt a követelményt, „*tanítsátok meg gyerekeinket az energiákkal veszélytelenül bánni!*” Az általános műveltségen belül jelentkező helyes munkavédelmi szemléletnek alapjait elsősorban az iskolában — még pedig az iskolai oktató-nevelő munka egészének keretei között — lehet lerakni.

Az iskolákban kell megtanítanunk a gyermekeket a veszélytelen életmód mellett az egészséges életmódra is. A személyi higiénia, az egészséges táplálkozás és tisztálkodás, a pihenés és alvás, a helyes életritmus és a megfelelő napi-rend mind olyan témák, amelyek helyet kell hogy kapjanak a ziskolai egészségügyi nevelésben. A helyes egészségügyi szokások kialakításának már az iskola falai között meg kell történnie.

Ki kell emelni az iskolai épületekben, mint objektumokban rejlő munkavédelmi fontosságot is, amely ugyancsak azt követeli meg, hogy az eddiginél nagyobb figyelmet fordítsunk rá. A szocialista iskolapolitika egyik jellemzője kell legyen a balesetmentes, biztonságos, egészséges, szép iskola kialakítása, ahol öröm a munka, öröm a tanulás, öröm az ott tartózkodás. Ezekben az iskolai objektumokban évről évre egyre több időt töltenek el gyermekeink, szükséges, hogy az épület már külső rendjével, berendezésével, önmagával is ilyenirányú komoly nevelési tényező legyen. Azért kell kiemelni az iskolaépületet, mint az iskolai munkavédelem külön tényezőjét, mert sajnos az a tapasztalat, hogy nem eléggé ismerik fel tantestületeink oktató-nevelő munkájuknak és az iskola épületének szoros kapcsolatát. E kapcsolatok felismerése sürgősen valamennyiünket egyre szebb, korszerűbb, egészségesebb és biztonságosabb — iskolaépületek kialakítására, létesítésére. E törekvések is kifejezetten az iskolamunkavédelem körébe vágnak.

Ha az oktatásügyi munkavédelem néhány sajátosságáról szólunk, mindenneke-előtt azt állapítjuk meg, hogy e munkavédelemnek *egységesnek* kell lennie. Ez alatt lényegében azt értjük, hogy a balesetelhárítást, illetve az egészségügyi feladatait a dolgozókra (a pedagógusokra és nem pedagógusokra), valamint a tanulóokra nézve egyszerre kell megvalósítani. Nem lehet a tanárok munkavédelmét elkülöníteni, elszakítani a tanulók munkavédelmétől. A tanulók nem állnak munkaviszonyban, ezért a velük való bánásmód más módszerek kidolgozását, kialakítását teszi szükségessé.

Testi életkori adottságaik elütnek a felnőttekétől, ezért más munkaegészségügyi követelmények meghatározását követelik meg.

Jelenleg az oktatásügy területén mintegy 140 000 oktatásügyi dolgozó munkálkodik és közel 2 millió tanuló, hallgató tanul. Ez az együttes létszám több mint az ország összlakosságának egyötöde. Ez a nagy létszám körültekintést, nagyon tervszerű munkát, széleskörű szervezettséget követel meg.

Az oktatásügy területén valamennyi szakma munkavédelmi problémái megtalálhatók, hiszen az oktatási intézmények valamennyi szakma részére képeznek fiatalokat, a középiskolákban folyó szakmai előképzés is számos szakma területére terjed ki. Ez a szakmai bonyolultság nehezíti meg mind az állami, mind a mozgalmi szervek munkáját, mert a feladatok ilyen széleskörű variánsai ellátásukhoz sokoldalú és alapos előtanulmányokat, több szakmában való jártasságot, szélesebb látóköröket igényelnek.

Befejezésképpen szeretném megemlíteni, hogy az oktatási intézményekben jelentkező balesetelhárítási és egészségügyi kérdéseket elsősorban a „*Munkavédelem az Iskolában*” c. szakszervezeti kiadvány (megjelent 1961. októberében) kívánta felvázolni. E kiadványt a Művelődésügyi Minisztérium kötelező megvásárlásra írta elő valamennyi iskola számára. A könyv foglalkozik valamennyi tárgy balesetelhárításával, s ha azóta már eljárt is néhány megállapítás fölött az idő, még ma is alapvetően ismerteti az iskolák ilyen jellegű kötelezettségeit. Az említett kiadvány áttanulmányozását valamennyi pedagógus számára ajánlhatjuk.

FIZIKA SZAKTANTEREM SAJÁT ERŐBŐL

Nyolc tanteremmel rendelkezünk, s mivel ugyan ugyanennyi a tanulócsoporthoz a száma, „egy műszakban” dolgozunk. A felső tagozatban azonban felmerült a szaktanterem problémája. Tudtuk, hogy egy-egy tantárgy számára biztosított tanteremnek sok előnye van. Nem volt felesleges helyiségünk, mégis lehetőség adódott a „fizikai előadó” létrehozására. A legnagyobb, legtágasabb termünket, a VII. osztályt alakítottuk át a fenti cél érdekében. Minden munkát a nevelőtestület és a tanulók végeztek el.

A fizikatanár vezetésével megbeszélést tartottak azok a nevelők és tanulók, akik önként vállalkoztak a fizikaterem munkálatainak elvégzésére. Tervet készítettek, mindenki elképzelését meghallgatták és az adottságoknak legmegfelelőbb megoldásokat fogadták el. A terv összeállítása után meghatározták; **ki** milyen részfeladatot old meg. A közösségért végzett munka öröme lelkesítette munkavégzés közben a nevelőket és tanulókat. Szabadidejüket, így a szombatot és vasárnapot feláldozták, hogy időben elkészüljenek az elvállalt munkákkal. Sok részfeladatot kellett megoldaniuk az előkészületi munkák során, így lehetőség nyílt arra, hogy sok tanulót foglalkoztassunk. Külön „brigádok” darabolták fel lemezből a „műszerfalakat”, külön csoportok festették az elkészült munkadarabokat. A szerelési munkákban a legaktívabbak segítettek: becsavarták a foglalatokat, elkészítették a magyarázó feliratokat, kivésték a falat, elhelyezték a vezetőkeket, segítettek a műszertáblák felszerelésénél.

A nevelők feladatul tűzték ki, hogy megfelelő jártasságot, készséget alakítsanak ki, s egyúttal neveljék is a tanulókat.

1. Készségfejlesztés:

- a) kollektív tervezés fejlesztette a gyerekek konstruáló készségét.
- b) Ahhoz, hogy a tanulók a munkában hozzákezdhessenek elméleti ismeretekre volt szükségük. A nevelők elmagyarázták a különböző munkát végző brigádoknak a készülő műszerfal elvét, rendeltetését, ismertették a rész munkák folyamatait, kioktatták őket a balesetvédelmi tudnivalókra, összegyűjtötték a munkához szükséges szerszámokat, tanácsot adtak az eszközök használatára.
- c) A gyakorlati oktatást vezető tanár és a fizikát tanító nevelő bemutatták egy tanuló műszerfal készítésén — a tanulók maximális figyelmének igénybevételével — az elkészítés módját, sorrendjét, az alkalmazható munkafogásokat.
- d) Eztán már önállóan dolgozhattak a tanulók. Az első munkadarabok készítésénél a nevelők még jelen voltak, segítették, irányították, majd teljesen ma-

gukra hagyták a gyerekeket. Így akarták biztosítani a nagyobb önállóságot, öntevékenységet. Alkalmuk nyílt egymás munkafogásainak megfigyelésére, átvételére. Megpróbálták a rész munkát ésszerűsíteni, a munkafolyamatot meggyorsítani. A 13. műszerfal készítése, szerelése, festése sokkal rövidebb ideig tartott, mint az első darabé. Megállapítható, hogy munkavégzés közben fejlődött manuális készségük, egyúttal értékes ismeretekhez jutottak. Valószínű, hogy akik részt vettek a műszerfal elkészítésében, eredményesen fogják majd használni, hiszen tudják „mi van a műszertábla mögött”.

e) A készségfejlesztést szolgálta a VIII. osztályos tanulóknál azoknak a munkadaraboknak elkészítése, melyekkel a tanév folyamán szemléltetni tudják majd az elektromosságon alapuló eszközöket (kisméretű elektromos daru, villanycsengő, villanymotor stb.).

f) A fizikai kísérletek elvégzéséhez felnyitható asztalkát szereltek a műszerfalak alá, ahol két tanuló tud egyszerre dolgozni.

2. Nevelés.

a) A munka hasznos voltának bemutatása maximális aktivitást váltott ki a nevelőkből és a tanulókból egyaránt.

b) Sikertült felekelteni a gyerekek zöménél a fizika iránti érdeklődést.

c) Közös erőfeszítésünk eredményének méltán örülhettek, hiszen esztétikai és hasznossági szempontból olyant „alkottak”, ami az eredményesebb munkát fogja elősegíteni.

d) Nőtt a leleményességük, minden elfekvő, eldobott anyagot hasznosítani tudtak, (lécek, lemezdarabok, sarokvasak stb.).

e) Lelkesedésük magával ragadta a szülőket is. A helybeli gépjavitó üzemen dolgozó szülők és körzeti villanszerelő a tanulók segítségére sietett.

Az iskolai tanulóműszerfal leírása.

A szerelőasztallal ellátott tanulóműszerfal minden oktatásra alkalmas helyiségben felszerelhető anélkül, hogy helyet foglalna el tantermeinkben. E nagy előnye mellett nemcsak az elektromosság tanításában, hanem minden fizikai gyakorlat csoportos és egyéni foglalkoztatására alkalmat nyújt. A terem nagyságától, a légnnyílásoktól függően a tanulóműszerfal tetszés szerinti számban, kis összeggel a tanulók maguk is felszerelhetik.

A 220 V-os feszültség falbasüllyesztett csőben jut a kapcsolószekrénybe helyezett biztosítóba. A főkapcsolón keresztül jutunk áramhoz a mellette elhelyezett konektorba és reduktorba. Ekkor még a tanulóműszerfalak áramtalanok, de a reduktorból kijövő 8 V-os áram már izzásba hozta a tanulóműszerfalak bal felső sarkában elhelyezett piros színű figyelmeztető lámpákat. A csatlakozószinór konektorba való helyezésével jut a 220-as feszültség a transzformátorba, melyből 2—24 voltos egyen- és váltóáram, illetve 220 V-os feszültség vehető le. A trafókapcsolón keresztül tehát háromszori biztonsági művelet után jut a 220 V-os feszültség a tanulók műszerfalához.

A műszerfalon elhelyezett kapcsoló és lámpa csupán a munka elvégzéséhez szükséges megvilágítást szolgálja. A kísérleti célokra szükséges kifestésű egyen- és váltóáramot a kapcsolószekrényben elhelyezett transzformálóból a nevelő általi rákapcsolás útján nyerik a műszerfalak. Ebben az esetben azonos kifestésűhöz jut minden egyes műszerfalban elhelyezett konektor. Ezt jelzi a kis zöldszínű ellenőrzőlámpa a műszerfal jobb felső felén.

A szerelőasztal két csuklópánt által mozgatható fel és le. Alátámasztását egy pár merevítő biztosítja. A különböző színű asztallapok esztétikailag kedvezően hatnak a tanteremben. A szerelőasztalt célszerűen felhasználhatja bármely

fizika, kémia és egyéb, a politechnikával kapcsolatos kísérleti eszközök, illetve azon való tanulói foglalkoztatásra.

A műszerfalak és a szerelőasztalok egy mintadarab után (szalagrendszerben) elkészíthetők a tanulókkal. Felszerelésük a falra folyamatosan történhet „tiplik” és megfelelő szigetelőcsigák alkalmazásával. A műszerfalak elektromos bekötése különböző színű vezetékkel azonnal a tanulókkal is elkészíthetők, akik még az elektromos áramkört nem ismerik.

Anyagszükséglet:

<i>Szerelőasztalhoz:</i>	<i>Műszerfalhoz:</i>	<i>Főkapcsolóhoz:</i>
60x40 cm farostlemez	30x25 cm farostl.	Zárható üvegajtós szekrény
4 db tipli	4 db porc. csiga	4 db tipli
2 db csuklóspánt	4 db tipli	1 db konektor
2 db merevítő	2 db konektor	1 db kapcsoló

<i>Műszerfalhoz:</i>	<i>Főkapcsolóhoz:</i>
2 db lámpafoglat	1 db biztosíték
1 db kapcsoló	1 db reduktor
2 db kis izzófogl.	1 db trafó

fiuzal és Bergmann-cső szükség szerint.

Oktatás a „szaktanteremben”.

A bevezetőben említettem, hogy a fizikatanítás céljára a VII. osztályt rendeztük be. Ez a terem tehát a VII. osztály osztályterme, de a három felsőtagozatos osztály fizika óráit itt tartjuk meg, úgy, hogy ez az osztály helyiséget cserél azzal a tanulócsoporthal, amelyiknek fizika órája lesz. Hetente 7 alkalommal kell „költözködni” „Költözködés alatt” nehezebb a fegyelmzés a tanulóknak, táskájukat, felszerelésüket át kell cipelniük az új helyiségbe. A szaktanterem hátránya ilyen problémákban jelentkeznek. Az előnye azonban olyan nagy, hogy eitörpül mellette az egyetlen hátrány.

a) Speciális szemléltető eszközöket lehet beépíteni, melyek minden osztályban segítséget adnak a tananyag jobb elsajátításához.

b) Összegyűjthető ebben a tanteremben minden eszköz, felszerelés, ami a fizikatanításhoz szükséges.

c) Egy helyen tárolható a szemléltetési, kísérleti anyag. Könnyebb lesz a nevelőknek a kísérletek és szemléltetés megszervezése.

d) A terem felszerelését a tanulók évről évre gyarapíthatják. Megoldódik a szertár problémája is (ti. szertárral nem rendelkezünk).

e) Nemcsak a tanítási órákhoz nyújt segítséget a tanterem, hanem a tanulók felkészüléséhez is. Délutánonként, meghatározott időben a helység és a felszerelés rendelkezésükre áll. Kivehetik a szemléltető eszközöket, elvégezhetik az egyszerű kísérleteket, így felkészülésük intenzívebbé, tudásuk szilárdabbá válik.

f) A gyerekek jobban vigyáznak a felszerelésre, mert kezük nyomán alakult, gazdagodott a szertár szemléltetési anyaga. Egyedül is használhatják az eszközöket, így nő önállóságuk és felelősségérzetük.

A felsorolt érvek azt bizonyítják, hogy érdemes szaktantermet létrehozni.

Fizika és a gyakorlati foglalkozás kapcsolata.

Erre épült a szemléltetőeszközök készítése.

Az oktatás eredményessége megsokszorozódik, ha a nevelőknek sikerül megteremtteniük a tantárgyak közti koncentrációt. Általában az a probléma, hogy az egyes szaktanárok nem ismerik azt az ismeretanyagot, amit más tantárgyakból

tanulnak a gyerekek. Így nem sikerül megteremteniök a koncentrációt, pedig a lehetőségek sokasága állna rendelkezésükre. A gyakorlati foglalkozást vezető tanár és a fizikatanár együttes munkája azt bizonyítja, hogy *gyakorlati jelenléttel bíró kapcsolatot lehet kialakítani a két tantárgy között.*

A gyakorlati foglalkozást vezető nevelő tájékozódott, milyen anyaggal ismerkednek meg a tanulók a fizikatanulás során; az anyag eredményesebb elsajátítása érdekében praktikus, az egész osztályt foglalkoztató szemléltetőeszközök készíttetek. A fizikatanár megismerte a tanulók gyakorlati foglalkozásának módszerét és eredményét, jobban megismerte tanítványait. Ha az együttműködés tartós marad, eredményes lépést tesznek a nevelők „a sokoldalú ember-típus” kinevelésére, aki nemcsak elméletben ismeri a fizikát, hanem egyszerű gyakorlati jellegű munkát is képes elvégezni. Meg tudja javítani a kiégett biztosítékot, zárlatos villanyvasalót, ha arra szükség van.

Az iskola és az élet kapcsolata iskoláinkban és iskolánkban ma már nem frázis. Tudatos nevelői tevékenységgel igyekszünk formálni azt az embertípust, aki a gyakorlatban és az elméletben járatos. Iskolánk nevelőinek munkája, próbálkozása kezdő lépés az életre való nevelés irányában. Hisszük, hogy a kezdeti megindulást új, erőteljesebb lépések fogják majd követni.

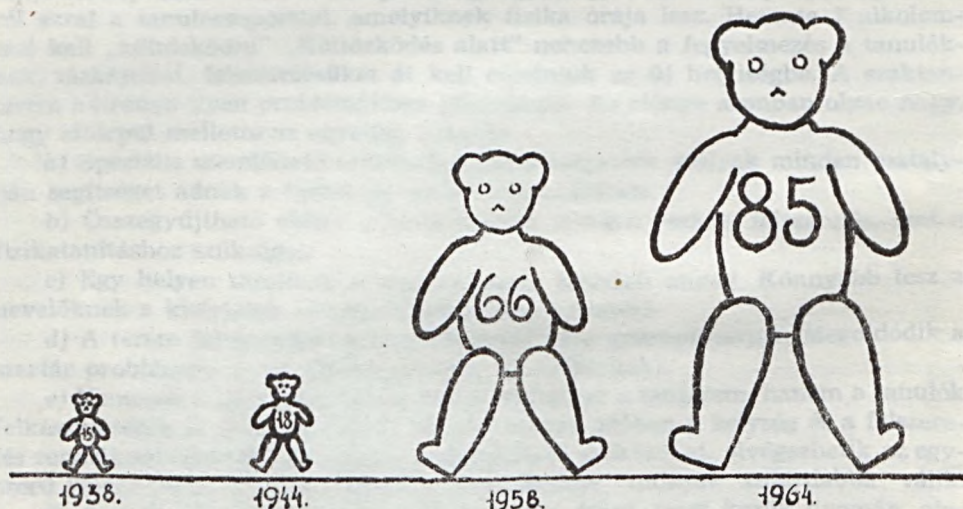
GYÚDI SÁNDORNÉ:

ÓVODÁINK 20 ÉVE

Felszabadulásunk 20. évfordulójára készülünk, s mint ilyenkor általában, szívesen idézzük fel a múltat, kutatjuk emlékezetünkben a régi képeket.

Jólesik megállapítani, hogy többek lettünk, gazdagabbak, egyéni életünk szépen alakul. Gazdagszik és szépül körülöttünk az ország, és természetesnek vesszük, hogy így van.

Eredményeinket igazán értékelni akkor tudjuk, ha összehasonlítjuk a „volt”-ot a „van”-nal, s a reális értékelés segít majd bennünket az elérendő még szebbhez és jobbhoz.

Az óvodák számának növekedése

Az eltelt 20 év történetéből az alábbiakban megyénk *óvodahálózatának számszerű fejlődését* szeretném bemutatni, s vele együttjáróan *a gyermekek óvodai nevelésében végbement változásról* adnék — a teljességre törekvés igénye nélkül — egy kis ízelítőt.

A fejlődés ütemének érzékeltetésére egy pillantást a még régebbi időkre: Baranya megyében az 1891. évi új óvodai törvény megjelenése után létesülnek

A pécsváradi és palotabozsoki óvodában

az első óvodák (1896-ban *Mohácson*, 1900-ban *Siklóson*, majd *Szentlőrincen*, *Pécsváradon*, *Komlón* stb.) Létesítésük igen szórványos volt, évtizedenként 4—5—6 új óvodai intézményt szerveztek a községek, többnyire állami támogatással. Az 1938. évi statisztika a megye akkori területén 15 óvodáról ad számot, közülük 1 nyújtott állandó étkeztetést. A háborús évek alatt ez a szám mindössze 18-ra emelkedett, ami a nagyobb községek számához viszonyítva igen kevés volt. (A szomszédos *Tolna* megyében akkor közel 50 állandó óvoda működött.) Helyenkint a mezőgazdasági munkák ideje alatt nyári napköziotthonokat szerveztek, de azok a háború alatt állandó munkát vállaló anyák gondján vajmi keveset segítettek.

A felszabadulás után, mint másutt, nálunk is a megrongálódott régi óvodák helyrehozatala mellett, már az első években felmerült az igény új óvodák, napköziotthonok létesítésére, 1947-ben az első 3 új óvoda *Beremenden*, *Szederkényben* és *Szebényben* nyílik meg, de hamarosan követi *Véménd*, *Bár*, *Mohács Eötvös u.*, *Nagykozár óvodája*. Létrehozásuk társadalmi ügy, s bár még elsősorban szociális intézmények, egyre inkább előtérbe kerül az új célkitűzésekért, új szellemben folytatott nevelő munkájuk.

Az új óvodák megteremtésében szinte felbecsülhetetlen az a segítség, amit a Magyar Kommunista Párt, a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége és a Vörös-kereszt nyújtott. A sok példa közül csak egyet kiragadva: *Véménden* az óvoda helyiségét az MKP adta, bútorzatát az MNDSZ tagjai gyűjtötték össze és a szervezet minden állami támogatás nélkül egy évig önállóan tartotta fenn.

A szervezésen és a tárgyi feltételek biztosításán túl nem egy helyen, elsősorban a németlakta községekben, propaganda munkát is kellett kifejtetni a szülők körében, hogy saját érdekükben, gyermekeik jobb ellátásáért, neveléséért küldjék a kicsinyeiket az óvodába. (Bizonyára ismeretes az akkor élt hiedelem, hogy az óvodában összegyűjtött gyermekeket a Szovjetunióba viszik.)

Erre az időre a *szebényi* óvoda vezetője így emlékszik vissza: „Amikor 1947-ben megindultunk, sorra végigjártam azokat a házakat, ahol óvodáskorú gyermekről tudtam. Sok helyen azzal fogadtak, hogy nem akarják már ilyen kis korban lekötni, bezáratni gyermeküket, de a személyes ismeretség kedvéért azért itt-ott ígéretet kaptam a beiratkozásra. Igaz, nem lelkesítette a szülőket az sem, hogy — jobb híján — a meglehetősen poros, volt gabonaraktárban nyertünk elhelyezést. Sok munkával sikerült a termet elfogadhatóvá tenni; a Vöröske-rezstől kapott tejporból meleg reggelit adtunk a gyerekeknek, s a szülők idegenkedése is lassan engedett. Amikor egésznapos foglalkoztatást és napi háromszori étkezést nyújtó napköziotthonot kapott a község, s a szülők tapasztalhatták a gyermekeik fejlődésében, viselkedésében végbement előnyös változást, szűknek bizonyult az óvoda”.

Az anyák fokozott munkábaállása és az óvoda sokirányú hasznának felismerése miatt az 50-es évek elején az igények egyre sürgetőbbek lettek. Az 1953. évben egyszerre 17 új óvoda nyitotta meg kapuit, de a régebbieket is egyre bővíteni kellett.

Az új óvodák létesítéséhez megyénk az államtól több mint 6 millió forint értékben kapott segítséget. *Komló* igényesen épített és berendezett óvodái mellett *Szederkényben* és *Szászváron* épült állami beruházásból korszerű óvoda. A régi és az új szászvári óvodáról készült fényképek hűen tükrözik az óvodák életében végbement változást. (1. és 2. kép)

Az óvodák számszerű fejlődésének érzékeltetésére elég az alábbi illusztrációra nézni s láthatjuk, hogy az *eltelt 20 év alatt több, mint négyszeresére nőtt az óvodák száma.* (1891-től 1944-ig, 53 év alatt 18, 1944-től 1964-ig, 20 év alatt 68 óvoda létesült. [Az óvodák számának növekedése aláírási rajzos] grafikon). A rajz csak az intézményeket tünteti fel. Még nagyobb a fejlődés, ha a csoportok számát hasonlítjuk össze. *1938-ban a 15 óvoda kb. 20—22 csoporttal működött, az 1963. decemberi statisztika Baranyában 158 óvodai csoportot számlál.*

Ismét egy számszerű adat, ami már a gyermekekkel való foglalkozás javuló körülményeit mutatja: A felszabadulás előtti óvodákban *nem volt ritka a 80—100 gyermekkel foglalkozó óvónő,* az 1938. évi statisztika szerint egy óvónőre átlagosan 71 gyermek jutott. 1963-ban (a nyitvatartási idő figyelembevételével) *23 gyermekkel foglalkozott átlagosan egy óvónő.* „A felszabadulás előtt 91 férőhelyes óvodánkba 100—120 gyermek járt egy, majd később két óvónő és egy dajka felügyelete alatt. Ma ugyanennyi gyermekünk nevelés-oktatását 6 óvónő látja

A régi és az új szászvári óvoda

el és 3 dajka vigyáz a rendre és tisztaságra” — idézhetjük a hitelesség kedvéért a mágocsi óvodai felügyelő levelét.

Különösebb magyarázatot nem igényel, hogy mennyivel több gondoskodásra, egyénnel való foglalkozásra jut így alkalom, mennyivel otthonosabb a légkör a kisebb létszámú csoportban, több a lehetőség a jó játékokra, új ismeretek tanítására.

Húsz év munkáját, a tanácsok törődését, anyagi támogatását és nem kevésbé a szülők segítőkészségét dicséri az óvodák külső képének, otthonos berendezésének jelenlegi állapota. Vajon meg lehet-e számolni azoknak az óráknak a számát, melyet az óvónők társadalmi munkával töltöttek el óvodájuk szebbé, csinosabbá tételéért? Nem kerül megerőltetésbe a régi hosszú asztalokra, padokra, poros, esetleg olajozott padlóra gondolni, s képzeletben melléjük állítani a függönnyel, képekkel díszített, fényes padlóra borított szőnyeggel, játékkal jól felszerelt óvodákat.

A *szentlőrinci óvoda vezetője írja az 1945 előtti időkről: „Óvodánk játéköröme az állományból, kockákból, hasábokból és néhány babából állt. Az udvaron talicskák, karikák, apró homokedények voltak. A falakat két soron sűrűn egymás mellé helyezett, komor színezésű képek díszítették. Padlója, berendezése igen rossz állapotban volt, az egész épületen erősen meglátszott a 40 év használatának nyoma”.*

A mai *szentlőrinci* óvodáról beszéljen a kép, mely egy kedves gyermekszoba igényét kielégítő, a játékház sok lehetőséget nyújtó csoportszobát, s benne elmerülten játszó gyermekeket ábrázol. Udvara babakázak sorával, bolttal, tsz-szel, tornafelszereléssel valóságos kis vidámpark.

1948-ban *Véménden* „Szovjetunióba hurcoláستól” féltették a szülők gyermekeiket, 1955. május 1-én az óvoda együtt ünnepelt az egész faluval, s a bőszojnyás német kislány vidáman táncolt magyar pártás pajtásával”. A ház előtt egy májfa” dallamára.

A *Vöröskereszt* bádogbográeben kiosztott tejporos tejétől (pedig milyen jó volt akkor.) milyen távol van már az abrosszal borított, porcelán tányérral,

Alkotó játék Szentlőrincen

üveg pohárral megterített asztal a *sombereki* óvodában, ahol a tálból önállóan merítenek a gyermekek, hogy ügyeskedjenek és megtanulják a kulturális étkezés szabályait.

Zárja le a képek sorát a *pécsváradi* óvodások pancsoló csoportja. Nem kell magyarázat hozzá, jól érzik-e ott magukat a gyermekek?

Szépek a számok, elismerésre méltók az eredmények, de beszélni kell arról is, ami még hiányzik, s aminek megvalósítására éppen az elért eredmények köteleznek. *Sok még a korszerűtlen, óvodának nem alkalmas épület*, ha belülről igyekeztünk is azt elfogadhatóvá tenni. Van még rendezetlen tulajdonjogú, bérelt ház, amit, ha pénz volna is rá, nem tudnak korszerűbbé, szebbé tenni!

Csökkenett ugyan a zsúfoltság a termék bővítésével, új csoportok nyitásával, de többek között *Szászvár* szép, új óvodájából az *idén is kimaradt 32 gyermek*. Ennek ellenkezőjeként helyenkint kihasználatlan pénzügyi keretek maradnak meg évről évre a téli, nem mindenütt indokolt, erős létszámcsökkenés miatt!

A közölt térkép szépen mutatja megyénk óvodahálózatát. Büszkén nézzük a *mohácsi, pécsi, pécsváradi* járás sűrűn sorakozó óvodáit, de elszomorít a „féhér folt” *Szigetvár* és *Sellye* környékén. Vajon ott nincs óvodáskorú gyermek? Ott nem kell őket szépre, jóra nevelni, iskolára előkészíteni? A kérdés nem csupán feleletet vár, de elsősorban tetteket, és szól mindenkihez, akit illet, hogy

a húsz év előttihez hasonló összefogással, helyi erővel biztosítsák az óvoda létesítésének feltételeit (csak az épületet), s az állam megadja a további támogatást.

Ovodások 1955. május 1-én Véménden

Húsz év eredményei igazolják, hogy az óvodák ügyéért végzett munka nem hiabavaló fáradozás, bőven megtérül gyermekeink egészséges testi-lelki fejlődésében. Így vallják ezt az óvónők, de az erkölcsi sikeren túl érzik-e a változást, élvezik-e a társadalom megbecsülését?

Ismét egy számadat, ha kicsit régebbi is: a siklói óvoda 1924-ben megüresedett óvónői állására 16 óvónő jelentkezett, közülük 13 állásnélküli volt, vagy más munkaterületen dolgozott, 1964-ben a megyénkben jelentkezett új óvónőkre személyenként legalább két állás jutott, s 26 csoport vezetését látja el — képesítettek hiányában — képesítéssel nem rendelkező óvónő.

Baranya megyében eddig 10 óvónő részesült jó munkája elismerésül az Oktatásügy Kiváló Dolgozója kitüntetésben, illetve Miniszteri Dicsérő Oklevélben. Évente a megye óvónőinek mintegy 25 0/0-a részesül pénzjutalomban, vesz részt a járások, városok által szervezett társasutazásban.

A — korántsem teljes — hivatalos elismerésen túl, a pedagógus számára legnagyobb jutalomként, bírják a gyermekek szeretetét és a szülők háláját.

Felszabadulásunk huszadik évfordulójára készülünk, s ha ez az évforduló nem csupán az eredmények méltatását, de az eddiginél még szebb munka kezdetét jelenti, méltó ünnep lesz!

SZABÓ FERENC:

KARDOS GYULA: KÉT MÓDSZER A TANULÓK AKTIVIZÁLÁSÁNAK FOKOZÁSÁRA C. CIKKÉHEZ*

„Pedagógusaink az oktatás és nevelés jobb módszerével érzék el, hogy a tanulók teljes aktivitással vegyenek részt az órákon; a tananyagot megértsék és alkalmazni tudják”... — olvassuk az irányelvek oktatási rendszerünk továbbfejlesztésében c. dokumentum bevezetőjében.

Ezt az utat járja Kardos Gyula, amikor keresi tanulóinak aktivizálására a helyes eljárást, módszert, hogy oktató-nevelő munkája eredményesebb legyen, s a tanulók tudatában — szilárd ismeretekben — azok önálló alkalmazásában realizálódják. Felismerte mindkét eljárásban, módszerében, hogy az aktivitás a tanulók gyakorlati és elméleti tevékenysége. Mindkét módszer serkenti tanulóit arra, hogy ne csak mechanikusan, sablonosan oldják meg feladataikat, hanem gondolkodjanak az adott helyzetben, kezdeményezzenek, eredeti, önálló munkát, újszerűt vigyenek az ismeretek szervezésébe, azok alkalmazásába.

Első módszerében nagyon ügyesen érvényesül a fokozatosság akkor, amikor — számtan, mértan, fizika tárgyanknál — a nevelő maga szövegezte meg a tananyag — új vagy korábbi — kérdéseit, majd a nevelő segítségével, később a tanulók önállóan alkottak kérdéseket — mindig ellenőrzés mellett. Ilyen formában nem jelent maximális követelményt és ez megfelel a Tanterv követelményeinek is. Módszere ez esetben forrása az alkotó aktivitásnak, s helyesen bontakoztatja ki a tanulók önálló munkáját, pl.: az első időszakban a megírt kérdéseket felolvassák az osztály előtt, később leírás nélkül alkotják. Fontos próbaköve ez az önállóságnak, hiszen a kérdezéstechnikának egy bizonyos fokára kell eljutni a tanulóknak. Az eddig való eljutást elősegítette, hogy nem került el figyelmét a következetes buzdítás, érdemjegyek adása; s hogy ismeri tanulóit személyenként és az osztályközösségben is.

A pontozással kapcsolatos módszere szorosan kapcsolódik a fent vázolt módszerhez, azonban ennek alkalmazását, — ahogyan Kardos Gyula végzi — nem tartom a legszerencsésebbnek. Nem magát a pontozást vitatom, hanem annak K. Gy. módján való alkalmazását.

Tudom, hogy módszerével fontos feladatokat old meg a nevelés, oktatás és értékelés területén. Az 5 érdemjegy elég a tanulók tudásának felméréséhez, értékeléséhez. Ezt helyesen látja a cikk írója is. Azonban nem tesz különbséget a magatartáshoz és a tárgyhoz tartozó dolgok között. A pedagógia elég szövevényes, komplikált terület, mégis szét kell választani ebben az esetben.

* A cikk a Művelődési Tájékoztató 1964. novemberi számában jelent meg.

Szerintem a pontozásos rendszer alkalmazása akkor helyes, ha a tanuló *magatartásból* kap rossz pontot, mikor figyelmetlen, mással foglalkozik, mértan- és egyéb tanszereit odahaza felejtí, stb.

Tantárgyhoz pedig akkor kap jó, vagy rossz pontot, amikor aktív az órán, többször megnyilatkozik, kisebb teljesítményű feleletet ad, — amelyre még osztályzatot nem érdemel, — s a folyamatos megfigyelés után, amely több órán keresztül is tarthat, érdemjegyet kap a tanuló. Úgy gondolom, hogy csak ilyen esetben járunk el a Rendtartás szellemének megfelelően.

Ebben az esetben is hatásos lesz a pontozás, mert a nevelés segíti az oktatási eredmények jobb elérését, ezáltal is fegyelemre, rendszeretetre, kötelességtudásra, alkotó munkára szoktatjuk tanulóinkat.

Nem helytálló az a megállapítás sem, hogy „Az egyenlőtlenségek elkerülése érdekében vezetem be a pontozásos rendszert”. Ugyanis nem az dönti el, ki milyen osztályzatot kap, hogy hosszán, vagy röviden felelt, hanem az, hogy a felelés ideje — rövidebb, vagy hosszabb — alatt mit produkált a tantervi követelményeknek megfelelően. Továbbá nem tartom szerencsésnek azt sem, hogy az egyes jó és rossz pontok megsemmisítik egymást. Ahogy Kardos Gyula alkalmazza, előfordulhat, hogy magatartásból szerzett rossz pontokat megsemmisíthet ismeretbeli tudás, valamint szorgalmi feladat végzése is, vagy fordítva. Ha ez így van, akkor a magatartással, szorgalommal szerzett jó pont nem ad igazságos tárgyi osztályzatot és fordítva, sem lesz jó magatartású az a tanuló, aki ismereteivel semmisíti meg az otthonhagyott tanszerek, figyelmetlenség, stb. által kapott rossz pontokat.

Mindig meghatározott módon le kell zárni a pontozást, mert az állandó megsemmisítés nem ad osztályzatot, csak helyben topogást eredményez.

Nevelési szempontból jó K. Gy. törekvése, mert serkentőleg hat nemcsak a jó, hanem a gyengébb tanulóra is, s ezzel jelentősen emeli tanulóinak tudását. Törekvése helyes, amikor azt írja, a tanév során a tanuló aktivitás fokozására tökéletesíti a cikkben leírt módszereit.

Összegezve: nem elvetendő egyik kezdeményezése sem, de értéke akkor bontakozik ki igazán, ha nem mechanikusan alkalmazza és tapasztalatainak alapján továbbfejleszti módszerét.

LEMLE GÉZA:

HOGYAN KÉSZÜLJÜNK HAZÁNK FELSZABADULÁSÁNAK 20. ÉVFORDULÓJÁRA?

Az MSZMP KB. Agitációs és Propaganda Bizottságának állásfoglalása az 1964—65-ös népművelési évad feladatairól, nagy jelentőségűnek tartja felszabadulásunk 20. évfordulójának megünneplését.

„A felszabadulás 20. évfordulójának megünneplése — olvashatjuk az állásfoglalásban — legyen a jövő évben a népművelési munka tartalmi meghatározója. Az országos és a helyi eredmények, a soron lévő tennivalók és a távlati tervek széleskörű ismertetésével elő kell segíteni a szocialista hazafiságra való nevelést, a közügyek intézésében való aktív közreműködést, a szocialista építés konkrét feladatainak tudatos vállalását.”

E gondolat jegyében folyt az 1964—65-ös évad előkészítése és a népművelési munka egységes tervezése. Már a tervezés időszakában megmutatkozott, hogy sok új kezdeményezés, jó ötlet, nevelési céltudatosság szolgálja a fenti cél megvalósítását. Ugyanakkor azonban az is kiderült, hogy nem sikerült teljes egészében „a népművelési munka tartalmi meghatározójává” tennünk a 20. évforduló megünneplését. A „kézenfekvő” területeken sűrűn szóba kerül az ünnepségre való készülődés valamilyen vonatkozásban (pl. a honismereti szakkörök munkájában a 20 év fejlődésének feldolgozása kisebb-nagyobb tanulmányokban, helytörténeti kiállítás; fotoszakkörök eredményeinket fényképezik, s ugyancsak kiállításokat rendeznek; a műkedvelők az ünnepség jellegének megfelelő színvonalas műsorral készülnek az évfordulóra; stb.), de jónéhány tervben *esetlegesek, ötletszerűek, szűkkörűek* a 20. évforduló megünneplésére történő utalások, amiből arra következtethetünk, hogy egyesek sokkal inkább *kampányjellegű feladatnak* fogták fel az ünnepségre való készülést, mint az egész évad tevékenységét meghatározó eszmei célnak. E téves szemléletből táplálkozik az a helytelen gyakorlat, hogy egy-egy előadással, kiállítással — sokszor öncélúan — kívánják „bizonyítani”, hogy nem „feledkeztek meg” a történelmi jelentőségű évfordulóról. A „kampányjelleg” mutatja az is, hogy az évforduló gondolatának jegyében fogant rendezvények jórésze áprilusra esik — sokszor indokolatlanul, s az évad többi részében olyan munka folyik, amely nélkülözi az évforduló jegyeit.

Mit kell hát tennünk, hogy a 20. évforduló valóban forrása, eszmei meghatározója legyen az 1964—65-ös népművelési évad munkájának?

Mindenekelőtt meg kell szüntetnünk azt a „rendezvény szemléletet”, amely csupán néhány ünnepi rendezvénnyel kíván eleget tenni a bevezetőben idézett célnak. Nem vitatom, szükség van ilyen rendezvényekre, sőt azt is hozzáteszem mindjárt, hogy e rendezvényeknek igen színvonalasaknak, értelemre-érzelemre ható, sokáig emlékezetes művelődési alkalmaknak kell lenniök. (pl. a felszabadulási emlékünnepségeknek!). De ezzel még nem oldottuk meg feladatainkat, s aligha mondhatjuk el, hogy sikerült az évad tartalmi meghatározójává tennünk az évfordulót.

Kétségtelen, hogy az ünnepi évadnak lesznek kiemelkedő rendezvényei, mint pl. az április 4-i ünnepség, helytörténeti kiállítás, szellemi vetélkedő eredményeinkről, stb. E rendezvények azonban csak akkor válnak kiemelkedő jelentőségűvé, ha az évad elejétől készülünk rájuk, a *művelődési csoportok, szakkörök, klubok egész tevékenységét áthatja az ünnepiség eszmeisége*, ez ad lendületet, távlatot nemcsak az ünnepség időpontjáig, hanem azon túl is; végeredményben *kedvező fordulatot* jelent a munkában. Egy irodalmi színpad esetében a szocialista eszmeiségű művekkel való behatóbb foglalkozást kell jelentse az évfordulóra való felkészülés, ennek eredményeként színvonalas felszabadulási műsort, s azt követően helyes arányokat a munkában, a szocialista szellemű művek arányának növekedését, illetve a haladó hagyományok körébe tartozó s más forrásból merített művek esetében marxista értékelést. Hasonló módon kell munkánk irányultságának, belső tartalmának megváltoznia a népművelés minden ágazatában.

Legfőbb feladatunk tehát *a szocialista eszmeiség szélesebbkörű és igényesebb megvalósítása a népművelés minden ágazatában*. A céltudatosabb nevelőmunka. Ez a cél megköveteli, hogy *ismeretterjesztő* terveink ne csak egy-két előadás erejéig, hanem *általában* jobban szolgálják a szocialista világnézet, erkölcs, magatartás és ízlés fejlődését. *A könyvtári munkában* a célnak megfelelő szerzeményezést és főleg propagandamunkát kell kialakítanunk, hogy a szocialista nevelést leghatékonyabban szolgáló művek forgalmazását jelentősen megnöveljük. *Műkedvelő művészeti mozgalmunk* egész műsorpolitikája tükrözze a népművelési évad sajátos jellegét, s a belső nevelőmunka is céltudatosabban segítse céljaink elérését. S ugyanezt a célt szolgálja sajátos lehetőségeivel *minden népművelési ágazat* a klubmunkától a szakkörökig, a kiállításoktól a filmvetítésekig. S az elért eredmények maradjanak továbbra is kulturális nevelőmunkánk jellemzői.

A szocialista eszmeiség jegyében kialakított tartalmat olyan jó, vonzó módszerekkel, színvonalasan kell megvalósítanunk, hogy hatása minél szélesebb körben érvényesüljön.

Tulajdonképpen akkor járunk el helyesen, ha *minden rendezvényt* — természetesen erőltettség nélkül — az évforduló megünneplésének jegyében használunk fel, kiemelt nevelési céljaink megvalósítására. Ezt úgy érhetjük el, hogy ahol csak mód kínálkozik rá *fejlődésében is vizsgáljuk* a munkánk tartalmát képező témát, problémát. A történelmi visszapillantás, bármily rövid legyen is, alkalmas arra, hogy megmutassuk két évtized erőfeszítéseit, eredményeit — lényegesen *több területen*, mintha csak néhány alkalomra korlátozzuk, s „ünnepi feladatnak” fogjuk fel a 20. évfordulóról való megemlékezést. A történelmi szemlélet, a fejlődés vizsgálata *a jelenlegi helyzet elmélyült megismeréséhez* vezet, s ebből természetesen adódik *feladataink felismerése*. S ha érzelmileg sem hatástalan munkánk, olyan *szándékok* és azokat követő *tettek* forrása lehet, amelyekkel méltón ünnepelhetjük meg felszabadulásunk évfordulóját.

Az elmondottakból következik, hogy nem „hurrá-hangulatú” frázis-puffogatást kell produkálnunk, hanem reális elemzést, amely a múlt tanulságait a jövő érdekében állapítja meg, amely megmutatja az eredmények mellett a feladatokat, nehézségeket, problémákat. A feladatok vállalására, a nehézségek leküzdésére, a problémák megoldására kell nevelnünk, nem indokolatlan önelégültségre vagy a lelkiismeret elaltatására. Azt hiszem a jövő érdekeit képviselő viták, megbeszélések előbbre viszik fejlődésünk ügyét, mint az üresen kongó ünnepinek vélt szölamok.

Ismételten szeretném hangsúlyozni: *minden rendezvény többé-kevésbé alkalmas arra, hogy céltudatosabban állítsuk nevelési céljaink szolgálatába, mint ezt korábban tettük.* Ezért a rendezvények elkészítése során gondosan mérlegeljük, hogy *milyen nevelési lehetőségeket* aknázhatunk ki a rendezvény lebonyolítása során, s azokat valóban használjuk is fel. A folyamatos, rendszeres népművelési tevékenységre — szakkörök, műkedvelő csoportok, klubok, tanfolyamok, sorozat-rendezvények — még inkább áll az előbbi megállapítás. Az évforduló megünneplése alkalom arra, hogy *20 éves fejlődésünk eredményeit* sokoldalúan bemutassuk. Ezért különös jelentőségűvé válnak azok a rendezvények, amelyek sajátosságaikból állandóan kiválóan alkalmasak erre, mint pl. a jól szemléltetett előadások, kirándulások, ipari és mezőgazdasági üzemlátogatások, élménybeszámolók, kiállítások, szellemi vetélkedők, stb. Ezeknek a *számát növelni, tartalmát javítani, módszerét tökéletesíteni* egyik alapvető feladatunk. Más jellegű rendezvények esetében törekednünk kell arra, hogy tartalmuk kialakításában a két évtizedes fejlődés eredményeire támaszkodjunk elsősorban: pl. az elmúlt 20 év legszebb művészi alkotásait idézzük fel minden művészetből; az érdeklődési köröknek megfelelően kialakult csoportoknak mutassuk meg szakterületünk fejlődését (szakkörök!) vagy az egyes rétegek életében bekövetkezett változásokat (fiatalok, nők, termelőszövetkezeti tagok, nyugdíjasok, stb.); közvetlen környezetük változásainak elemzése szinte minden területen kézenfekvő.

Az egyes népművelési ágazatoknak természetesen egymástól eltérő sajátosságaikból adódóan eltérő lehetőségeik is adódnak a fenti elvek megvalósítására. A következőkben vizsgáljuk meg vázlatosan elsősorban gondolatébresztő szándékkal a főbb népművelési ágazatok tartalmi-módszertani lehetőségeit.

Az ismeretterjesztésben mód nyílik arra, hogy a *legközvetlenebbül* is kiaknázzuk az évforduló nyújtotta lehetőségeket. Ha az eszközök oldaláról közelítjük meg a kérdést megállapíthatjuk: az ismeretterjesztés minden formája kiválóan alkalmas arra, hogy *közvetlenül bemutassuk „az országos és helyi eredményeket”,* vagy a *„soron lévő tennivalókat és távlati terveket”.* A község, egyes intézmények, a közvetlen környék, a járás, a megye és az ország eredményei minden területen (ipar, mezőgazdaság, kulturális élet, stb.) ismertetésre kínálkoznak. A bőségnak azonban megvan a *veszedelme* is: az *általánosság és igénytelenség.* Az általánosság ellen úgy védekezhetünk, hogy gondosan körülhatárolt terület eredményeit vesszük számba igen konkrétan, adatokkal, tényekkel, közvetlen élményekkel, stb.; az igénytelenség ellen pedig úgy, hogy gazdagon szemléltetünk (újságcikk, kép, fénykép, grafikon, film, dia, stb.) és többet mondunk annál — mélyebb elemzés alapján — mint amit amúgyis mindenki tud. (Ugyancsak rossz előadás lenne, ha valaki felsorolgatná a község fejlődésében elért eredményeket — s nem mondana többet, mint amit úgyis lát mindenki.) A kiváló szakemberek tájékoztatása látszik itt célravezetőnek. Hasznos lenne

meghívni a faluból elszármazott szakembereket, hogy saját szakterületük fejlődését ismertessék.

Az eredmények száraz ismertetésével aligha érnének el nevelési céljainkat. A számok, tények önmagukban sokszor keveset mondanak „Élővé” akkor válnak ha *összehasonlítjuk* a múlttal, esetleg más országok helyzetével. Az előbbire különösen ifjúságunk nevelésében van nagy szükség, akiknek közvetlen élményeik nincsenek a felszabadulás előtti időkből. Persze az összehasonlításnál is el kell kerülnünk az igénytelenség korábban említett veszélyét. A jó emlékezőtehetségű öregek hasznos szolgálatot tehetnek az összehasonlítás élményszerű megoldásában.

Az eredmények — amelyeket ma már természetesnek találunk, kemény munka és harc eredményei. Erről is okvetlenül szólnunk kell. Nemcsak azért, mert a történelmi hitelesség erre kötelez, hanem azért is, hogy megmutassuk a haladás-ellenes nézeteknek, a maradi magatartásnak, a közönyösségnek fékező hatását, végső soron tarthatatlanságát.

Végül a *feladatok és távlatok* megmutatása teszi teljessé a nevelőmunkát. S ha a távlatok *lelkesítenek*, s a feladatok vállalása munkánk eredménye — akkor jó munkát végeztünk.

Különös gondot kell fordítanunk *a társadalom* és benne *az egyén* fejlődésének megismertetésére. Az eredmények elválaszthatatlanok munkánktól, s a jövő feladatainak megoldása is. El kell érünk, hogy *önmagunk fejlődését is a két évtized mérlegére tegyük*. Úgyis: miként élünk, de úgyis: hogyan gondolkodunk. Igazi hazafiak lettünk-e? A munkához és társadalmi tulajdonhoz való viszonyunk hogyan alakult? Hányadán állunk a közösségi gondolkodással és magatartással? Filozófiai-erkölcsi szempontból is érdekes kérdések ezek, de ha *egy közösség életének tükrében vizsgáljuk*, még inkább megnő jelentőségük. Éppen ezért meg kell találnunk a módját, hogy minél sűrűbben és őszintébben szóba kerüljenek.

Az általános műveltség és szakismeretek körébe vágó témák látszólag nem igen alkalmasak az évforduló jegyében végzett nevelőmunka megvalósítására. De csak látszólag! *A történelmi szemlélet alkalmazása* e témákban is bőven ad lehetőséget a fejlődés bemutatására, összehasonlítására, következtetések levonására. Fejlődött a tudomány, bővült az ismeretanyag, megváltoztak a munkamódszerek, nagyobbak az eredmények. S e kérdésekről is érdemes szólnunk, akár úgy, mint az egyes tudományágak fejlődéséről, akár úgy mint a tudományos értékek közkinccsé válásáról, vagy mint az egyes szakterületek munkamódszereinek és eredményeinek fejlődéséről. Azt hiszem nem tudnánk olyan témát mondani, amely valamiképpen ne volna alkalmas nevelési céljainak megvalósítására, anélkül, hogy azt erőltetnénk, vagy eléggé nem kárhozható módon „ideológiai farkincával” toldanánk meg.

Az elvként sokszor hangoztatott „*termelési irányultság*” különös jelentőségű az évforduló megünneplésében. Végezhetünk-e vajon eredményesebb munkát, mintha *a gazdasági tervek teljesítéséhez* adunk segítséget a népművelés sajátos eszközeivel? Egy — az ünnepi készülődésben a korábbiaknál igényesebben megoldott — munkásakadémia, tsz-akadémia, szakmai előadássorozat, stb. híven tükrözheti az évforduló jegyében végzett munkák céltudatosságát.

A népművelési munka tartalmának kialakítása jórészt a népművelési munka szervezőin múlik. Ezért elsősorban *nekünk kell számbavennünk fejlődésünk eredményeit*, a jelenlegi helyzetet s az ebből adódó feladatokat. Ha ezt tesszük

minden munkánk hasznosabb tartalmúvá, céltudatosabbá, eredményesebbé válik. Jó, ha ismerjük a szülők pedagógiai felfogását és gyakorlatát, s erre alapozva előbbre lépünk a szocialista pedagógiai nézetek terjesztésében. Hasonlóan jól megalapozott munkát végezhetünk a vallásos világnézet elleni harcban, az egészségügyi ismeretek korszerű bővítésében, a lakáskultúrában, s felsorolhatnánk minden lehetséges nevelési területet. A korszerűbb tartalom, céltudatosabb munka a legtöbb, amit tehetünk.

Az ismeretterjesztés *formai változatosságának* gazdagítására is jó alkalom az ünnepi készülődés, de csak akkor, ha céltudatosan előkészítjük kirándulásainak. A *kiállítások* sokszor többet mondanak az előadásnál, ha a kiállítás igényes tartalmú és színvonalasan megrendezett. Eredményeink bemutatását jól szolgálhatják az *ismeretterjesztő filmek és diafilmek* önálló vetítések formájában éppen úgy, mint előadások kiegészítőjeként. A *klubfoglalkozás* talán a legtöbb lehetőséget nyújtja számunkra nevelési céljaink megvalósításában: beszélgethetünk a felszabadulás előtti életről, a kommunisták harcairól, 20 éves fejlődésünk jelentősebb állomásairól, üzemeinkről, gazdaságainkról, intézményeinkről, életünk minden területéről. A *szellemi vetélkedők*, ha jó előre meghirdetjük őket, s meghatározzuk tartalmukat, útmutatást adunk a felkészülés módjára, forrásaira, igen jó eredményekhez vezethetnek. Ha a formai gazdagodásban előbbre lépünk, s az elért eredményeket megszilárdítjuk, a felszabadulási évfordulóra való készülődés a népművelés módszertani korszerűsödésének forrása is lehet.

A *könyvtári munka* ugyanúgy összes lehetőségeit kínálja az évforduló jegyében elmélyültebb munka megvalósítására. Vajon *szerezményező munkánk* nem javítható nevelési céljaink, társadalmi feladataink hatékonyabb megoldása érdekében? Az *olvasók taborának* bővítése nem adhat az évforduló jellegének megfelelő célokat? Pl. munkás és paraszt olvasók beszervezését. *Propagandamunkánk* tartalmát nem lehetne jobban a szocialista eszmeiségű művek, a jelenlegi helyzetből adódó feladatok jobb megoldását segítő könyvek népszerűsítésének szolgálatába állítanunk? S a propagandamunka *formáinak* gazdagítása éppúgy feladatunk, mint az ismeretterjesztésnél említettük (irodalmi estek, könyvismertetések, kiállítások, st.) S ha a formai gazdagodás átgondolt nevelési célok érdekében történik, sokat tehetünk — nem kampányszerűen — az olvasómozgalom egészséges fejlesztéséért.

Különösen jelentős feladatnak kell tekintenünk könyvtári munkánkban a *20 év legkiemelkedőbb alkotásainak* ismertetését, népszerűsítését, a mesekönyvektől az ismeretterjesztő művekig. Sok könyv kiválóan mutatja meg fejlődésünket tartalmával vagy esetleg képanyagával. *Folyóirataink* népszerűsítése ugyancsak rendkívül hasznos lehet az évforduló eszmei hatásának kiterjesztésében.

A *műkedvelő művészeti mozgalomnak* az érzelmi hatások kialakításában van nagy jelentőségük. A művészet eszközeivel is mutassuk be az emberek életét régen és ma. Az összehasonlításnak, a történeti fejlődés bemutatásának, a jelentősebb állomások felidézésének jó eszköze a művészet. Jó összehasonlításokkal prózában, versben, dalban, zenében, színműben mutathatjuk meg fejlődésünket, eredményeinket. Persze nem úgy, mint több műkedvelő csoportunk, hogy csak egy-egy műsorral tesz eleget az évfordulóból adódó kötelezettségeinek, s az ünnepi műsor megfelelő előkészítésére sem szán megfelelő időt.

A 20 év legszebb művészi alkotásai nemcsak a társadalom fejlődéséről vallanak, hanem a *művészeti ág belső fejlődéséről* is. Erdemes és szükséges ezt

a fejlődést áttekintenünk, s ez tartalmat adhat a belső nevelő munkának is azon túl, hogy a csoport műsorára tűzi a legjelentősebb alkotásokat. *A művészetek baráti köreit* a 20 év legszebb alkotásainak bemutatásával, elemzésével irányíthatjuk el a művészetek megismerése és megszeretése útján.

Április 4-ét a műkedvelő mozgalom seregszemléjévé kell tennünk. *A felszabadulási ünnepségen adja minden csoport a javát annak, amit adni képes.* A különböző rendezvények közül emelkedjék ki a felszabadulási emlékünnepegyénes tartalmával és magas színvonalával.

Sokszorozzuk meg a jót! Ez az elv is vezessen bennünket az 1964—65-ös népművelési évadban. Egy-egy jó rendezvény előkészítése sok időt vesz igénybe, akár előadásról, akár műsorról vagy más rendezvényről legyen is szó. Eppen ezért sokat markolni aligha tudunk a minőség romlása nélkül. Szükséges tehát, hogy *a lelkes munkával sok utánjárással, fáradtsággal létrehozott rendezvény minél szélesebb körben váljék nevelési tényezővé.* Ennek útja: a vendégszereplések, csereműsorok szervezése részben a körzeti népművelődési munkára, részben a járási erőkre vagy megyei lehetőségekre támaszkodva. Így érhetjük el, hogy az évforduló esztendejében, de azt követően is színvonalas rendezvényekkel elégítsük ki a lakosság művelődési igényeit.

Sok mindentről nem esett szó ebben az írásban, amit elsősorban gondolatébresztő írásnak szántam. Alig érintettem a szakkörök munkáját, az egyes rétegekkel való foglalkozás lehetőségeit és feladatait, a nevelés egyes területeinek alaposabb elemzését. Ha annyit sikerült elérnem, hogy *minden rendezvény gondos mérlegelését látjuk szükségesnek, s meggyőződésünk, hogy az egyes rendezvényeket az évforduló szellemében céltudatosabban állíthatjuk nevelésünk szolgálatába,* akkor elértem célomat. Különösen akkor, ha ezt meg is tesszük, s méltó módon ünnepeljük meg hazánk felszabadulásának 20. évfordulóját.

LIPPENSZKY ISTVÁN:

FIGYELEMRE MÉLTÓ TERVEK, KEZDEMÉNYEZÉSEK

Abaligetén az újonnan épült művelődési otthon szeretnék a község olyan kulturális központjává tenni, mely nemcsak a helybeliek, hanem a barlangot és kirándulóhelyeket felkereső vendégek igényeit is képes kielégíteni. Az évekig fennálló mostoha tárgyi feltételek után barátságos, vonzó klubhelyiséggel igyekeznek a fiatalok zárkózottságát feloldani, s őket a klubéleten keresztül a művészeti csoportok és szakkörök munkájába bekapcsolni. Kapcsolatot igyekeznek majd kiépíteni a kirándulócsoporthal, s azokat meghívják rendezvényeikre, klubnapjaikra. A kirándulók számára a honismereti szakkör bevonásával helytörténeti, s a barlang geológiai és egyéb vonatkozásait ismertető előadásokat terveznek. A honismereti szakkör feldolgozza a barlang első kutatójának Kölesy Vincének munkásságát, a barlangot ismertető táblákkal látja el, s helyileg készített akvárium segítségével mutatja be a látogatóknak a barlang élővilágát.

Mecseknádasdon a klubmunka változatosabbá tételében látják a kulturális élet fellendítésének egyik eszközét. A spontán klubéletet igen alapos tervezéssel kívánják tudatos nevelő tényezővé változtatni. Bő szemléltetéssel kísért előadások, ankétok, vetélkedők, kirándulások mellett programjukban komoly szerepet szánnak a televíziónak. Különösen annak ízlésfejlesztő adásait szeretnék kiaknázni a műsor befogadására történő felkészítéssel, s a filmek, színdarabok megvitatásával. Mivel a község közelében folyó ásatások felkeltették az emberek érdeklődését, s szinte az utcán hevernek a különféle régészeti leletek, a múzeum útmutatásával ezek összegyűjtését s falumúzeum létesítését tűzték célul.

Pécsváradon a járási művelődési ház szeretne nagyobb módszertani segítséget nyújtani a körzeti művelődési házaknak. Ezért összegyűjtik s címjegyzékbe foglalják az eddig megjelent módszertani kiadványokat, felhasználási útmutatóval látják el őket, s a címjegyzéket megküldik a művelődési otthonoknak. Összegyűjtik és ismertető jegyzékkel propagálják a járásban található mezőgazdasági szemléltető eszközöket. A színműtár anyagát kétszeresére növelve kívánnak segítséget nyújtani a színjátszó csoportoknak a darabválasztásban.

A kisközségek jobb kulturális ellátása érdekében rendszeressé akarják tenni a Falusi Vasárnapokat. A körzeti művelődési otthonok bevonásával két havonta egy-egy alkalommal egésznapos kulturális programban részesítik a községeket.

Nagyharsányban társadalmi mozgalommá igyekeznek szélesíteni a 20. évforduló előkészületeit. Ezt a munkát a honismereti szakkör tevékenységéhez kapcsolják. Tervük, hogy elkészítik a község és a körzet monográfiáját. Ez magában foglalná Nagyharsány és környékének történetét, a vidék földrajzát, a bánya és a mezőgazdasági üzemek kialakulását és fejlődését, az életforma változásait, a környék néprajzát. A feladat végrehajtása érdekében fényképező csoportot szerveznek, azt községi támogatással felszereléssel látják el, s ismeretterjesztő előadásait tematervét úgy állítják össze, hogy azok is mozgósítsanak a program végrehajtására.

Magyarszék község körzeti feladatának eredményesebb végrehajtása érdekében a körzetéhez tartozó 5 község anyagi összefogásával filmvetítő berendezést vásárol. A körzet községeiből összeválogatott legjobb művészeti csoportokra és szereplőkre támaszkodva egész estét betöltő műsort állítanak össze, melyet a körzethez tartozó valamennyi községben bemutatnak.

Gödrekeresztúron szervezetileg megerősítik az ifjúsági klubot, kidolgozzák szabályzatát, tagdíj rendszert és tagdíj fizetést vezetnek be. Megkezdik a klub szervezett propagandáját, a klubtagok számának növelése érdekében. A klub havi műsorát sokszorosítva eljuttatják a helybeli és a szomszédos községek fiataljaihoz. Igyekeznek rendkívül tartalmas programot kialakítani, különösen az ízlésfejlesztésre fektetnek súlyt.

Vókányban műszaki szakkört alakítanak, hogy a motortulajdonosokat s a gazdaasszonyokat megismertessék a motorok és háztartási gépek kezelésével, javításával, karbantartásával. Munkájukhoz a már régebbi idő óta eredményesen működő szomszédos kistótfalui szakkör segítségét kérték, mely vállalta az új kör patronálását.

Szászváron az eddig általános jellegű ismeretterjesztő munkát igyekeznek az igényeknek megfelelően és a termelés érdekeit figyelembe véve rétegekre bontani. Bányászakadémia, tsz-akadémia és nők akadémiája indítását tervezik, s a tanfolyamokon az ismeretterjesztés valamennyi formáját alkalmazni kívánják sokoldalú szemléltetéssel. A hallgatókat bevonják a klub életébe és ott az akadémiák anyagával rokon vitaesteket rendeznek, s biztosítják számukra a szakfolyóiratokat is. Tanulmányi kirándulások, országjárás teszi sokoldalúvá programjukat.

Mágocson a helyben dolgozó fiatalok mellett szeretnék a bejáró fiatalokat is bekapcsolni az ifjúsági klub életébe. Ezt elsősorban színes, érdekes programmal, táncos összefüvetekkel kívánják elérni. Nagy súlyt helyeznek a helyes társasági viselkedés, az ízléses tánc meghonosítására. Ebbe a munkába a fotoszakkört is bevonják. Tablókat készítenek a klub életéből, melyen a helyes és helytelen viselkedést örökítenék meg egy-egy ellesett példával.

Szentlászlón a táncsoprot munkáját szeretnék továbbfejleszteni. Mindenek előtt a sebtiben megtanult táncokat akarják kidolgozni, s csak ezután bővíteni a repertoárt. A táncok betanítását összekapcsolják néprajzi ismeretek nyújtásával és súlyt helyeznek a táncokhoz tartozó népdalok helyes betanulására is. Nagyobb gondot fordítanak az előkészítő gyakorlatokra. Foglalkozásaikat felhasználják ismeretnyújtásra, s élményszerzési lehetőségeket biztosítanak a tagok számára (közös tv nézés, színházlátogatás, hangverseny, országjárás). Az utánpótlás megteremtése érdekében az úttörőcsapaton belül is indítanak néptánc szakkört, hogy a gyermekeket is megismertessék a néptáns elemeivel, népdalok éneklésével. Táncsoprotjukkal minden tagközséget szeretnék felkeresni.

Hímesházán a televízió nagy népművelési lehetőségeit szeretnék kiaknázni. A gyermekfoglalkoztatás programját a tv úttörőrovatának adására építik. A helyi tsz dolgozóit megszervezik a mezőgazdasági adások rendszeres látogatására. A csapat- és brigádvezetők — a terv alapján — megtekintik a tv 12 filmből álló szakfilmsorozatát. Az adásokra a tagokat előkészítik, s a látottakat szakember vezetésével ankétszerűen megvitatják.

Újpetrén tartalmas klubmunkával igyekeznek a tagok elmélyültebb tudás utáni vágyát felkelteni, s jövőendő szakkörvezetőket kinevelni. A foglalkozásokra a még passzívan viselkedő tömegszervezetek vezetőit is meghívják, s azáltal igyekeznek bekapcsolni őket a népművelési tevékenységbe.

Bikalon a lakosság ízlésfejlesztése érdekében a FMSZ-el közös kiállítást terveznek. Ezen bemutatnak egy ízlésesen bebútorozott mai lakást a legnagyobb részletességgel, a szőnyegtől, a használati tárgyakon keresztül, a képekig. A szekrényekben összeállítják korok és nemek szerint egy-egy ember ruhatárát, külön szobában a kozmetikai, tisztálkodó és mosószereket. A kiállítás ideje alatt tárlatvezetéseket és rétegelőadásokat tartanak a lakáskultúráról, kozmetikáról, higiéniaról, viselkedési szabályokról, öltözködésről. Mivel terjedelme miatt a kiállítást vándoroltatni nem lehet, a körzet községeiből teherautón szállítják be a dolgozókat.

Somogyhárságyon a körzeti munka kiépítése érdekében a díszítő és honismereti szakkörök vándorkiállításokat készítenek elő. A felbecsülhetetlen néprajzi anyag megmentése érdekében körzeti falumúzeum létesítését vették tervbe. A honismereti mozgalomban rejlő népművelési lehetőségeket (előadás, művészeti munka, műsoros est, kiállítás) szeretnék gyümölcsozttetni. Az egész körzetet egy minden adottsággal rendelkező zselici kirándulóhellyé igyekeznek fejleszteni.

DR. DANKÓ IMRE:

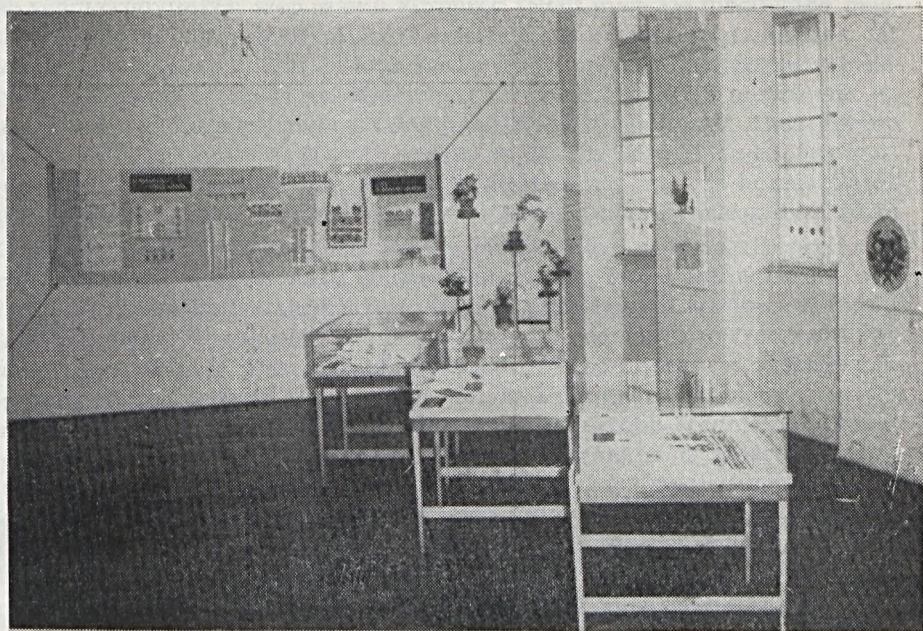
PÉCS-BARANYAI MÚZEUMI HÓNAP, 1964

A magyar múzeumok nagy seregszemléje az immár hagyományossá vált Múzeumi Hónap. Megyénkben is hagyományos művelődési alkalommá — formává nőtte ki magát, annak ellenére, hogy csak harmadszor került megrendezésre.

Az idei Pécs-baranyai Múzeumi Hónap egybeesett a pécsi múzeum fennállásának 60 éves évfordulójával. Ez az alkalom olyan kötelezettségekkel is járt, hogy a Múzeumi Hónap gazdagabb, sokrétűbb legyen, mint máskor. Természetesen helyet kapott a programban ennek a jubileumnak a megünneplése is. Jellemzően, az 1904-es szavakat idézve azt választotta az idei Múzeumi Hónap mottójául, hogy „... virágozzék tehát s fejlődjék a Pécsi Városi Múzeum, válják ezen vidék kulturális és gazdasági érdekeinek hathatós eszközévé, a közönség állandó, szeretetteljes érdeklődése kísérfje működését, ne legyen se Pécsett, se Baranyában ember, aki azt magáénak ne vallja”. Ezekből a nemes pátozzsal megfogalmazott szavakból kiindulva készítettük el a Múzeumi Hónap programját. El akartuk érfni, hogy múzeumunk a Múzeumi Hónap különböző rendezvényein keresztül ténylegesen ezen vidék kulturális és gazdasági érdekeinek hathatós eszközévé válják. Külön szempont volt, hogy a közönség állandó érdeklődése kísérfje a Múzeumi Hónap minden mozzanatát, és hogy ez a közönség állandó, folytonosan növekvő legyen.

Most, hogy a Múzeumi Hónap végetért, beszámolhatunk eredményeinkről, bár biztosak vagyunk benne, hogy az igazi eredmények csak később, a kulturális tényezők együtthatásának kibontakozása idején lesznek észlelhetők. Most csak a látható, a nagyon is kézzelfogható, már most is lemérhető eredményekről beszélhetünk.

Talán azzal kellene kezdeni, hogy 3000 példányban adtuk ki a Múzeumi Hónap meghívó-műsorfűzetét. A műsorfűzet már a hónap elejére teljesen elfogyott, és ma egy-egy példány valóságos ritkaságnak számít. Ilyen körülmények között természetes, hogy a múzeumi meghívó-műsorfűzet viszonylagos nagy példányszáma ellenére sem jutott el mindenüvé. Számos kérést nem tudtunk kielégíteni. Ennek dacára a Múzeumi Hónapnak elég nagy publicitást biztosítottunk, hiszen a megye egész területén kifüggesztett falragaszok, és a már említett műsorfűzet mellé felsorakozott a sajtó és a rádió szolgálata is. Elmondhatjuk, hogy Pécs város és Baranya megye közvéleményének központi helyére került október folyamán a múzeum, a Múzeumi Hónap. Ez mutatkozott meg

A keresztzemes hímzések és Mongol tájak — mongol emberek c. vándorkiállítás

általában az egyes rendezvényeken is, mert igen csekély kivételtől eltekintve, minden rendezvényünkön szép számú közönség jelent meg. De méginkább megmutatkozott abban, hogy a múzeumi rendezvények problémákat vetettek fel, új igényeket támasztottak, ösztönzést adtak, vitákat provokáltak; egyszóval eleven kulturális életet teremtettek. Különösen a bevezető ankétra szeretnénk hivatkozni, amely a múzeumi népművelés kérdéseivel foglalkozott. Ibos Ferenc, a Népművelés szerkesztője és Maróti Andor, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem adjunktusa, valamint Vargha Károly főiskolai tanár magvas hozzászólásaihoz egész sereg hozzászóló az érdekes és értékes mondanivalók egész sorát fűzte.

Kezdeményezészámba ment és dacára annak, hogy nem az elképzelt módon sikerült, mégis nagyon nagy jelentőségű volt, a termelészövetkezeti múzeumi nap. A termelészövetkezetekben, dolgozó parasztjaink körében végzendő múzeumi, általában népművelési munka azonban koncentráltabb szervezést igényel, mint más területek. Fokozottabb didaktikai felkészültségre is szükség van, mert a parasztságot érdeklő dolgokról az általa használt és megértett nyelven kell szólni. A termelészövetkezeti múzeumi nap legnagyobb eredménye az volt, hogy egyáltalán megrendezésre került, hogy ilyen irányba is határozott lépéseket tettünk. A megbeszélést elindító referátumhoz fűzött megjegyzések, hozzászólások pedig mindenkit meggyőzhettek arról, hogy a jelenlévő termelészövetkezeti tagok megértették és magukévá tették azokat a problémákat, amelyekkel a kulturális munka nagy egészében a múzeum fordul feléjük.

Hasonlóképpen hasznos volt és a problémák iránti megértést eredményezett a tisztánlátást szolgálta, a Mohácson rendezett ankét, a mohácsi múzeumügy kérdéseiről. A jobb sorsra érdemes Mohácsi Múzeum életében döntő változásnak kell bekövetkeznie. Ezt bizonyította ez az ankét, amely elevenségével, szakszerűségével, a megjelentek komoly hozzáállásával mindenkit meggyőzött arról, hogy Mohács lakossága igényli a múzeumot, kész érte áldozatokat hozni, munkájától konkrét eredményeket vár.

A Múzeumi Hónap alatt összesen 14 kiállítást rendeztünk. A különböző témájú kiállítások mindegyike megnyerte a közönség tetszését, valamennyinek számos látogatója volt. A Pécsen rendezett kiállítások közül ki kell emelnünk a Régi Pécs képekben címűt, amely önként adta az összehasonlítás lehetőségét városunk tegnapija — tegnapelőttje és mája között.

A Komlón megrendezett A baranyai festőművészek munkája című kiállításunknak különösen nagy visszhangja volt. Több mint 8000 ember tekintette meg és a vendégeknyvbe egész sereg bejegyzés került. Ezek a bejegyzések sokmindenre figyelmeztetnek bennünket képzőművészeti kultúráltságunk elmaradottsága tekintetében. Szabad legyen egy pár jellemző megjegyzést ideiktatni. Az egyik így szól: „Az Erőmű tetszett, de fogalmam se volt róla, mit akar ábrázolni”. Vagy: Molnár Teréz, Fábíán Ilona és Reisch Gabriella ezeket írta: „Nekünk minden kép nagyon tetszett. Sajnos, vannak olyan emberek, akik nem tudják értékelni a művészetet, s nem tudják, hogy mit jelképez egy-egy kép.” Nyilvánvaló, hogy számunkra ez a bejegyzés feladatokat jelöl meg; egyre több és több embert kell megtanítani arra, hogy tudják, mit „jelképez” egy-egy kép, szobor, művészeti alkotás. A Mohácson bemutatott, A magyar munkásmozgalom története című, nagyarányú kiállításunk látogatottságával nem lehetünk megelégedve, mert az 1472 fő mindenféleképpen kevés, akár a kiállítás témáját, tartalmát, akár Mohács lakosságának számát, a városban működő kulturális intézményeket, stb. nézzük. Az érdektelenséget talán azzal is magyarázhatjuk,

hogy a Városi Tanács nagytermében rendezett kiállítást a közönség nem tekintette múzeumi ügynek, nem hozta kapcsolatba a Múzeumi Hónappal. Ebből a mozzanatból is kiindulva arra kell törekednünk, hogy a Mohácsi Múzeum körülményei megváltozzanak, kérdései rendeződjenek.

Kiállításaink közül meg kell még említenünk az ugyancsak Pécssett bemutatott Baranya megye műemlékei című kiállítást. Ez a kiállítás vándoroltatható megoldással készült és legdidaktikusabb kiállításunknak bizonyult. Baranya megye sok, végeredményben azonban néhány alaptípusra visszavezethető műemlékét igen szemléletesen, a jellemző sajátosságok hangsúlyozásával mutatja be.

Újdonság és kezdeményezés volt múzeumunk 8 darab, négyféle vándorkiállítása. A múzeum munkatársai nagy gonddal, két-két példányban készítették el a Baranya őskora című régészeti, a Baranya népe című néprajzi, a Nagy magyar festők című képzőművészeti reprodukciós és a Mongol tájak, mongol emberek című élménykiállítást. A kiállítások a legnagyobb gonddal készültek. Mutatós vitrinek, érdekes megoldású tartólábak, tablók készültek számukra. Nem féltünk ezekbe a vándorló vitrinekbe gyűjteményanyagunk legértékesebb részeiből tárgyakat tenni, mert az az elvi megfontolás vezetett bennünket, hogy a legdugottabb faluba is értékes, valódi, a kultúrát közvetlenül átadó anyagot kell, hozzá méltó formában vinni. Vándorkiállításainkat nagy érdeklődés kísérte már a megvalósulás időszakában is. Ez érthető, hiszen a vidéki múzeumok életében első eset volt, hogy vándorkiállításokat készítettek és bocsátottak útjukra. Vándorkiállításaink azóta is vándorolnak, be fogják járni az egész Baranyát. Talán ezek a vándorkiállítások azok, amelyek a legjobban illusztrálják múzeumi szervezetünk népművelési tevékenységének szerves beépülését a megye egységes művelődési programjába. Közvetlen tapasztalatokból elmondhatjuk, hogy vándorkiállításaink elérték céljukat. Kivételesen minden egyes helyen, ahol felállításra kerültek, méltánylásra találtak, elismeréssel fogadták őket és szeretettel gondozták. Ez érthető is, hiszen nyugodtan elmondhatjuk, hogy ilyen kivitelezésű kiállításokat a szobakerült falvakban még sohase mutattak be, sohasem láttak.

Az elmúlt Múzeumi Hónap tengelyében, az eddig elmondottakból is láthatóan, a népművelési tevékenység állott. Kiállításaink mellett ezt a célt szolgálták előadásaink is Pécssett és a megye igen sok helyiségében. Nem feledkezünk meg azonban a múzeumi munka alapvető jellegéről, a tudományos tevékenységről sem. Ennek bemutatására a Magyar Tudományos Akadémia Dunántúli Tudományos Intézetével és a Pécsi Állami Levéltárral közösen 2 napos tudományos ülészakot rendeztünk. Ezen az ülészakon minden egyes múzeumi tudománynak egy-egy ankétot szenteltünk. Az ankétokat az illető tudományág szakemberei vezették be. Minden egyes ankéton élénk vita alakult ki, s valamennyi hozzájárult múzeumi teendőink jobb végzésének biztosításához. Különösen elmondhatjuk ezt a néprajzi ankétról, amelyen a Baranyai Regionális Néprajzi Atlasz megvalósítása ügyében konkrét elhatározások is születtek. Érdekes ellentét bontakozott ki a helytörténeti ankéton a múzeumok és a levéltárak között. A levéltárosok véleménye szerint a helytörténeti kutatás és gyűjtőmunka inkább levéltári feladat, mint múzeumi. Álláspontjuk helytelenségéről csak részben győzte meg őket a több felszólaló által említett tárgyi anyag hovatartozásának kérdése. Leggyengébben a természettudományi ankét sikerült, amelyen mindössze 7 fő vett részt. Ez a csekély létszám arra utal, hogy nincs

meg a kellő kapcsolat a Janus Pannonius Múzeum Természettudományi Osztálya és a város—megye pedagógus szakemberei között.

Múzeumunk tudományos tevékenységét még két mozzanattal mutathatjuk be a Múzeumi Hónap alatt. Az egyik a Dunaszekcsőn megrendezett helytörténet—néprajzi kutatótábor. Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Néprajzi Intézetének hallgatói és tanszemélyzete egy héten át végzett gyűjtőmunkát a községben és lerakta alapjait egy tudományos igényű községmonográfiának. Külön örömeinkre szolgált, hogy a kutatótábort meglátogatta Tálasi István tanszékvezető egyetemi tanár is.

Másodszor azt említjük meg, hogy a Múzeumi Hónap alatt is rendes mederben folyt a szokásos múzeumi feltáró-, gyűjtő- és feldolgozó munka. Kiss Attila régészünk Majson folytatta ásátását, Kováts Valéria Hirden végezte leletmentését, Mándoki László pedig igen eredményes gyűjtőmunkát végzett Egyházaskozáron és környékén. A Múzeumi Hónap időszakában készült el ezévi évkönyvünk legtöbb tanulmánya is. A restaurátor, foto- és preparátorműhelyekben folyamatosan dolgoztak.

Külön meg kell emlékeznünk a múzeumi — műemléki vetélkedőkről. Nemcsak azért, mert a döntőt 76 perces egyenes adásban a televízió is közvetítette és ezáltal rendezvényünk számára a lehető legnagyobb nyilvánosságot biztosította, hanem azért is, mert tudtunkkal ez volt a legszélesebb alapokon megrendezett, hasonló jellegű vetélkedő. A vetélkedőt a város és a megye sok általános és középiskolájában megrendezték, erre épültek föl a járási és városi döntők, majd pedig a megyei elődöntő. A döntőbe 5 csapat jutott be, ahol, el lehet mondani, hogy igazán fej-fej mellett küzdve, csodálatos tájékozottságról tettek a vetélkedők tanúbizonyságot. A teljes múzeumi-műemléki vetélkedőben összesen 3176 fiatal vett rész.

Múzeumunk történetében nagyjelentőségű eseménynek számított az is, hogy az eddig is létező Múzeumbaráti Kört aktivizáltuk. A Múzeumbaráti Kör alapszabályai, konkrét feladatokkal kezd új életet és a jelekből tapasztalhatóan eredményesen fogja szolgálni a múzeumi munkát. A Múzeumbaráti Kör működése révén széleskörű társadalmi bázishoz kívánunk jutni.

Ennek a társadalmi bázisnak az intézményen belüli kiépítését szolgálta Múzeumi Estünk megrendezése is. Ugyancsak először múzeumunk történetében, fehér asztalnál találkoztak egymással múzeumunk dolgozói, családtagjai és így, jobban megismerve egymást, váltak inkább kollektívává, mint eddig voltak.

Végezetül néhány statisztikai adattal szeretnénk Múzeumi Hónapunk eredményét érzékeltetni. Elmondjuk, hogy a leglátogatottabb kiállítás a siklósi várkiállítás és galéria volt, 9648 fővel. Utána a bélyegkiállítás következik, 9125 fővel. A Zsolnay kiállítást 7149-en tekintették meg. Legtöbben voltak A régi Pécs képekben c. időszaki kiállításunk megnyitásán, 101-en; az előadások közül dr. László Gyula egyetemi tanár előadásán, 262-en. Legnagyobb érdeklődést a tudományos ülészak művészettörténeti ankétja váltotta ki, 48 fő jelent meg rajta. A Múzeumi Hónap alatt használt postai alkalmi bélyegzővel mintegy 25 000 bélyegzes történt. Összesítve minden statisztikai adatot, Múzeumi Hónapunk, beleértve az október 10-ig tartó kiállításlátogatásokat is, összesen 71 334 főt mozgatót meg. Oly nagy szám ez, hogy leírni is félve merjük. Hiszen minden eddigi közönségsikerünket messze felülmúl. Felülmúl meg akkor is, ha nem számítjuk a dolgozat és megemlékezés arról, hogy elmaradt a sombereké elő-

adásunk, a műemléki munkaértekezlettel együtt, s hogy volt olyan rendezvényünk, ahol csak 3—5 fő jelent meg.

Bármily szépek is számszerű eredményeink, mégsem ennek örülünk elsősorban, hanem annak, hogy Múzeumi Hónapunkban is azt láttuk, hogy a múzeumok munkájában, a múzeumi dolgozók szemléletében bekövetkezett változás bizonyos tendenciát jelent — írja Maróti Andor a Népművelés legutóbbi számában, éppen Múzeumi Hónapunkkal kapcsolatosan. Ennek a tendenciának legjellemzőbb vonása, hogy a kulturális intézményeink további és viszonylag szűk körének szóló tevékenysége a társadalom érdeklődését kiváltó és egyre szélesebb körben ható tevékenységgé változik.

BALÓ ISTVÁN:

EGY TÁRSADALMI VEZETŐSÉG JUBILEUMA

Pécs város „Dr. Doktor Sándor” Művelődési Házának társadalmi vezetősége az elmúlt évadban ünnepelte működésének 10 éves jubileumát. A jubileumi évfordulón őszintén, önkritikusan és konkrétan értékelték az aktív munkájukat. Tapasztalatukat és ambíciójukat tükrözi az 1964/65-ös évad munkaterve, mellyel a következő évtized munkáját kívánják megalapozni.

A pécsi és baranyai művelődési otthon igazgatók figyelmébe ajánljuk a társadalmi vezetőség tapasztalatait, módszereit.

A művelődési ház sokszínű és gyümölcsöző munkásságának kialakítása, a ház hivatásos dolgozóin kívül a széles társadalmi bázist képviselő vezetőség eszmei irányító munkájának is köszönhető. A vezetőség munkájában a párt, a tanács, a tömegszervezetek képviselői, valamint a művelődési ház szakcsoportjainak vezetői vesznek részt. A vezetőségi üléseken egy-egy munkaterület elemző, kritikus felmérése mellett nagyon sok új elgondolás merült fel, vagy tisztult helyes megvalósulássá. A vezetőség képviselte és híven tükrözte a széles társadalmi igényt, s a határozatok mögött mindenkor ott volt a párt, a tanács és a tömegszervezetek, tehát a dolgozók minden rétegének segítő szándéka és ereje is.

A vezetőség segítségével, az aktívák közreműködésével sikerült sok-sok próbálkozás, sikertelen és eredményes kísérletek után a társadalmi szervezetekkel és társintézményekkel az egészséges és eredményes együttműködést kialakítani.

A közös program készítésekor tapasztaltuk, hogy milyen gazdag, sokrétű lehetőségek és források rejlenek az együttműködésben, milyen nagy a művelődni akarás igénye, és milyen sok letről való művelődési kezdeményezés vár megvalósításra.

A művelődési ház az 1963/64 évi ismeretterjesztő programjának 75%-át már a társadalmi szervezetekkel és a társintézményekkel közösen bonyolította le. Ezzel az együttműködéssel ugrásszerűen javult a látogatottság, a művelődési ház benépesítésében nagy szerepe volt, mert a rendezvények propagandáját helyes vezetéssel és jó módszerekkel az aktívák tömegszervezeteiken keresztül hatásosan érvényesítették, a közönség viszont tartalmasabb, színvonalasabb előadásokat, műsorokat látott, hallott így.

Az együttműködés eredményességét híven tükrözi néhány fontosabb statisztikai adat:

A művelődési ház látogatóinak száma:	1962/63-ban 125 431 fő	1963/64-ben 168 903 fő
Ismeretterjesztő előadások:		
társadalomtudományi	39 6136 fővel	59 11 192 fővel
természettudományos	12 386 fővel	37 2 090 fővel

Az együttműködés jelentős eredménye, hogy sikerült a korszerű és sokoldalú műveltség anyagát arányosan megtervezni, a népművelés ismeretadó tevékenységét minden területen (technikai, tudományos, művészeti) hatásosan érvényesíteni. Így egy év alatt jelentősen emeltük a természettudományos előadások számát, és látogatottságát.

Az együttműködés a kulturális munka koordinálását vonta maga után, s ezzel kizártuk a rendezvények ütközésének még a lehetőségét is.

A gyakorlatban még jelentkeznek problémák. Az együttműködés néha, a feladatok kellő elhatárolásának hiánya miatt nem jelentett előnyt a rendezésben. Ilyen tekintetben a fejlődésnek nagy távlatai vannak. Továbbra is bátran támaszkodunk az aktívákra, türelmesen neveljük őket, mert tudjuk, hogy az ember csak úgy alakíthatja mesterségét, ha engedik csetleni-botlani. Ezután a feladatokat konkrétan határozzuk meg, minden előadás, rendezvény előtt ellenőrizzük, utána pedig értékeljük és segítjük az aktívák munkáját. Ezzel az eljárással állandóan javítjuk a módszereket, amelyek mind nagyobb tömegek számára teszik lehetővé a korszerű, szocialista műveltség elsajátítását.

A társadalmi vezetőség 10 évvel ezelőtt, az alakuló ülésen elhatározta „... úgy dolgozunk, hogy a művelődési ház világító fákllya legyen a város kulturális életében”. 10 évvel ezelőtt aprólékos gondossággal, átgondolt stratégiával kezdtük el a művelődési ház benépesítését. Egy-egy feladat sikeres megoldása után újabb feladatokat tűzött maga elé a vezetőség. Mindenki ambíciója és képessége szerint vállalt feladatot és végezte lelkesen a munkáját. Az aktívák a vezetőségi ülésekre úgy jöttek, és jönnek, mint egy klubfoglalkozásra. Nemrég mondtá egyik aktívánk: „Azért járunk szívesen a vezetőségi ülésekre, mert amit itt mondunk nem szócséplés csupán, a művelődési ház dolgozói mindenkor eredményesen végrehajtják a vezetőség határozatait.”

Így születtek naponként az eredmények. Ma már egy-egy szakörben 25—30, egy-egy tanfolyamon 50—60 hallgató tanul, művelődik. Ismeretterjesztő előadásainkat 250—300 ember látogatja. Öt különböző klubban 600-an töltik kellemesen, tartalmasan és hasznosan szabadidejüket. A művelődési csoportok 8—10 éves múltra tekintenek vissza és rendszeres, színvonalas előadásokkal szolgálják a dolgozók nemes szórakozását, izlésének formálását, a szocialista népművelést. Ennek a tervszerű, tudatos, sokoldalú és eredményes munkának elismerése három csoportos, négy egyéni „A Szocialista Kultúráért” miniszteri kitüntetés és két „Kiváló Együttes” cím.

A társadalmi vezetőség 10 éves jubileumi évfordulóján önkritikusan tárgyalta munkáját, hasonlóképpen értékelték az aktívák is munkájukat. Egyik aktíva javasolta, hogy a megnövekedett feladatok eredményes megvalósítása érdekében a társadalmi aktívák több konkrét feladatot vállaljanak. Így született meg a határozat, hogy minden társadalmi aktíva az eddigi munkáján felül végez területi munkát, patronálja valamelyik peremterületi művelődési otthon

(terem) társadalmi vezetőségét. A művelődési ház eljuttatja a művelődési otthonok munkatervét az aktíváknak, s ők a megbeszélte és kijelölt feladatok alapján végzik a kiszállításukat és szakterületük tapasztalataival segítik munkájukat.

A társadalmi vezetőség elnöke legutóbb a Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó tapasztalatcseréjén így fogalmazta meg a társadalmi vezetőségek munkáját: „A társadalmi vezetőség élesztője lehet a művelődési otthonok munkájának. Az eddigi gyakorlat az volt hogy a művelődési otthon igazgatók mozgatták az aktívákat egy-egy rendezvény alkalmával. A társadalmi feladat ma, hogy a vezetőség társadalmi irányító központ legyen, hogy ne csak egy ember elgondolása, hanem valóban a lakosság, a közösség igényeit képviselő társadalmi vezetőség akarata érvényesüljön. Ez szükséges ahhoz, hogy a művelődési otthon munkája minden irányban hasson.”

A művelődési ház társadalmi vezetősége már ezen az úton jár. Egy esztendő munkáját úgy alapozzuk meg, hogy számba vesszük a feladatokat és a lehetőségeket s az anyagi és szellemi energiák leggazdaságosabb felhasználásával biztosítjuk a művelődéssel való állandó kontaktust, felkeltjük a továbbművelődés vágyát, a kultúra szeretetére és szépségének élvezni tudására neveljük az embereket. Az esetleges ellentéteket a társadalmi vezetőség a hibákat menetközben bátran korrigáló együttműködéssel kiegyenlíti.

Így valósul meg a társadalmi vezetőség központi célkitűzése és lesz a művelődési ház világító fátyla a város kulturális életében.

A társadalmi vezetőség 10 évi tapasztalata, elképzelése és vállalása realizálódik az 1964/65-ös művelődési évad munkatervében.

A művelődési ház társadalmi vezetősége az évad folyamán az alábbi kérdéseket vizsgálja és tárgyalja meg:

Szeptember: Az 1964/65-ös munkaterv megtárgyalása, jóváhagyása.

November: Együttműködés a társadalmi szervezetekkel és a társintézményekkel.

December: A területi munka módszerei és hatékonysága.

Február: A közösség kialakítását szolgáló nevelőmunka módszerei, eredményei.

Április: A társadalmi vezetőség, valamint a klubok és a művészeti csoportok vezetőségének munkája.

Május: A művelődési ház vezetési stílusa, módszerei, eredményei és hiányosságai.

A súlyponti feladatok végrehajtásának ütemezése:

a) A társadalmi aktívák vizsgálják és segítik a társadalmi szervezetekkel és társintézményekkel való együttműködést.

Művelődési Ház — TIT	Dr. Kolta Ferenc
Művelődési Ház — Hazafias Népfront	Dr. Török Géza
Művelődési Ház — MSZBT	Kovács Vince
Művelődési Ház — Nőtanács	Dr. Mezei Aladár
Művelődési Ház — KISZ	Bazsó Zoltán
Művelődési Ház — IBUSZ	Nagy Jenőné

b) A társadalmi aktívák segítik a peremterületi művelődési otthonok (termek) társadalmi vezetését.

Istenkút	Kovács Vince
Ürög	Dr. Kolta Ferenc
Patacs	KISZ-aktívája
Nagyárpád	Bazsó Zoltán
Vasas I.	Nagy Jenőné
Vasas II.	Dr. Mezei Aladár
Szabolcsfalu	MSZBT-aktívája
Meszes	Dr. Török Géza
Gyárváros	Olaszi Gábor.

c) A társadalmi aktívák vizsgálják és segítik a klubok és művészeti csoportok vezetésének munkáját, valamint a közösség kialakítását szolgáló nevelőmunkájukat:

Képzőművészeti szakkör	Martyn Ferenc
Fotóklub	Lantos Ferenc
Mecsek-énekkar	Simon Antal
Mecsek-táncegyüttes	Hegy József
Bábegyüttes	Dr. Szász János
Ifjúsági Klub	Kós Lajos
Társastáncklub	Bazsó Zoltán

A művelődési Ház Borsos Miklós Kossuth-díjas szobrászművésszel dr. Doktor Sándor képmását feltüntető emlékermet veretett, és ennek példányaival jutalmazza azokat az aktívákat, akik a művelődési ház keretében teljesített társadalmi kulturális tevékenységükkel leginkább kitűnnek. Ez az erkölcsi elismerés sok egyéb figyelmesség mellett a társadalmi vezetőség tagjait jobb, aktívabb munkára ösztönzi.

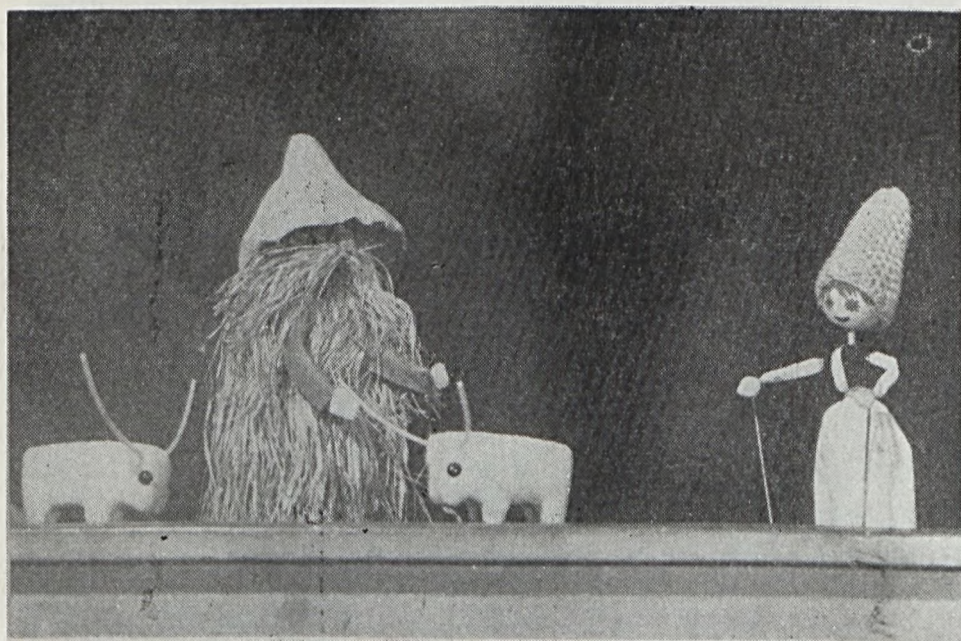
Gábriel József jutalmat nyújt át a társadalmi aktíváknak

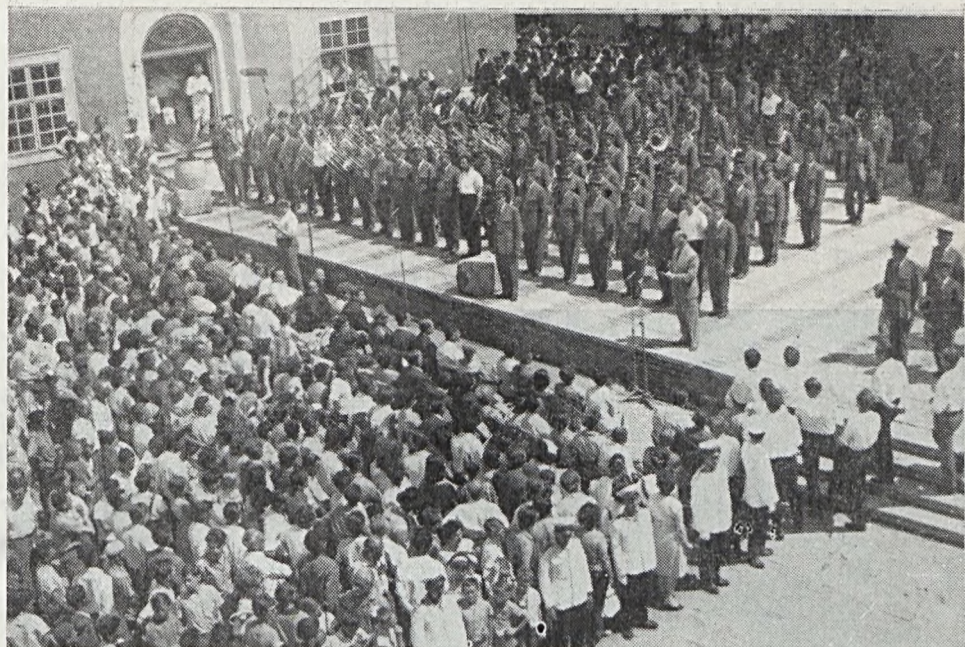
Kulin György a csillagászati szakkörben

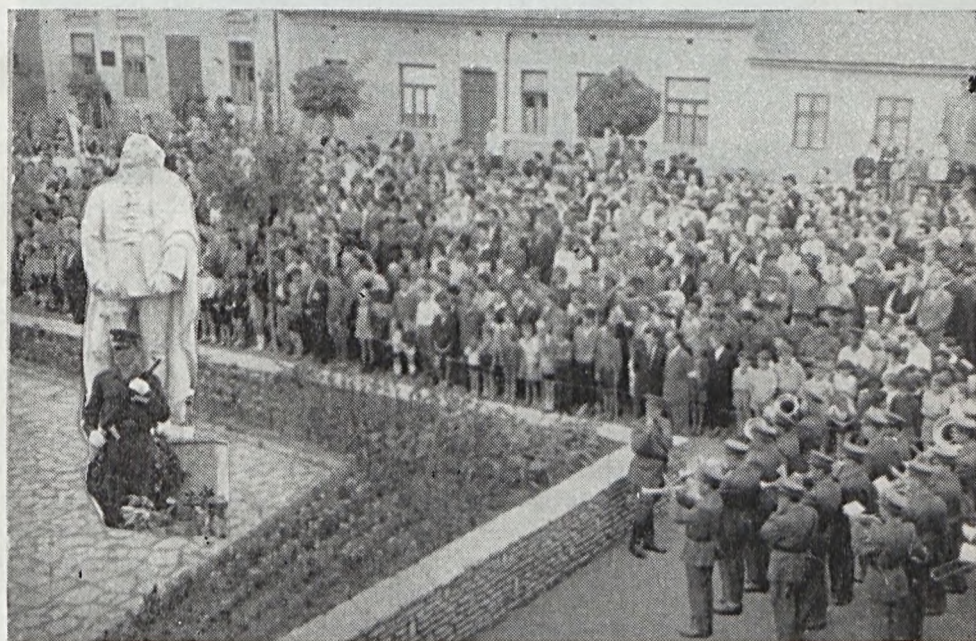
Kirándulók Kisújbányán

Pécsi bábosok Karlovy Varyban

Palkó Sándor elvtárs megnyitja a siklói várfesztivált

A szigetvári Zrínyi-szobor avatása

A mohácsi busójárás

BARANYAI VASÁRNAPOK

Ha a Baranyai Vásárnapok számvetését el akarjuk készíteni, helyes az eredményeket a célok mérlegére tenni. A Baranyai Vásárnapok célját, programjának tartalmát, nevelési feladatait a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága által elfogadott „tervezet” az alábbiakban határozta meg:

„A Baranyai Vásárnapok programjának célja, hogy történelmi nevezetességű műemlékeinket, megyénk természeti szépségeit és kulturális értékeit megismertessük az érdeklődő hazai és külföldi közönséggel. Ugyanakkor ápoljuk hagyományainkat, szolgáljuk a nemzetközi kapcsolatok elmélyítését, szocialista hazaszeretetre neveljük a program látogatóit. A Baranyai Vásárnapok a kulturált szórakozás és művelődés alkalmai lennének. A program részben nevelési céljaink megvalósítása, részben a magas színvonal biztosítása érdekében országos és nemzetközi kulturális rendezvényeket is tartalmaz...

A Baranyai Vásárnapok programját már az 1964-es évben is meg lehetne valósítani szerényebb keretek között. A következő években évről-évre gazdagítani lehetne a programot a tárgyi feltételek fokozatosan történő kiépítésével párhuzamosan. Három év után kialakulna az a véglegesnek tekinthető program, amely állandóan ismétlődne megújuló tartalommal...”

A fenti tartalmi célokat olyan komplex megoldású, a népművelés több ágazatára támaszkodó egész napos vonzó programokkal kívántuk megvalósítani, amelyek az igényes, tömegméretű népművelés hatékony eszközei lehetnek.

Ami megvalósult és ami nem.

A Baranyai Vásárnapok terve két rendezvényt tartalmaz; időrendi sorrendben az alábbi helyeken: Mohács, Pécsvárad, Siklós, Abaliget, Harkány, Szigetvár, Villány. A tervezett két rendezvény közül kettőt egyáltalán nem tudunk az első évben megrendezni, az Abaligetre tervezett hangverseny és balettműsort, valamint a „villányi szüretet”. Az előbbit az Abaliget kirándulóhely fejlesztése miatt csak a harmadik, esetleg a második évben lehet igényesen megoldani, az utóbbi színvonalas megrendezésére részben erőnkből nem futotta, részben a művelődési ház felújítása is akadályt jelentett. A harkányi Anna-bált megrendezte ugyan a Baranya megyei Vendéglátó Vállalat és a Baranya megyei Kiskereskedelmi Vállalat, a körülményekhez képest igényes szórakoztató műsorral, de ez a rendezvény elmaradt a tervezett programban megjelölt céloktól. A pécsváradai „Zengői Majális” színvonalas rendezvényei egyelőre szerény keretekben valósultak meg. A mohácsi, siklósi és szigetvári Baranyai Vásárnapokat tekinthetjük az eredeti céloknak már az első évben is leginkább megfelelő rendezvénysorozatnak.

Egy kis statisztika.

Ha a harkányi Anna-bált is elfogadjuk a Baranyai Vasárnapok sorába, akkor 5 rendezvénysorozat eredményeit kell számbavennünk. Az öt változatos, egész napot betöltő program az alábbi rendezvényeket tartalmazta:

- 5 ismeretterjesztő előadást,
- 1 szellemi vetélkedőt,
- 1 speciális filmvetítést,
- 6 kiállítást,
- 8 művészeti műsort.

A fenti rendezvényekhez csatlakoztak azok az állandóbb jellegű művelődési alkalmak, amelyek a rendezvények színhelyén egyébként is a látogatók rendelkezésére álltak (pl. a várak, mint műemlékek, a siklói és pécsváradi kiállítások stb.)

A rendezvényeken közreműködött 24 pécsi és baranyai műkedvelő csoport, 18 más megyéből vendégszereplő együttes, több szavaló és szólista és 8 hivatásos művész.

A siklói fúvószenekari fesztivál zenekari Siklóson kívül 11 helységben adtak térzenét.

A programot gazdagította egy szobor-leleplezés, két tűzijáték és a siklói hordókorzó. A Magyar Televízió egy műsorról hosszabb, két műsorról rövid közvetítésben számol be.

A Baranyai Vasárnapok rendezvénysorozatának látogatóit 30—32 000 főre becsülhetjük.

A tartalomról.

Vajon mennyire sikerült megvalósítani a bevezetőben említett célokat? Azt hiszem, az első év tapasztalatai alapján nyugodtan állíthatjuk, hogy sikerült biztató eredményeket elérnünk céljaink megvalósításában.

Ha csak arra gondolunk, hogy 30—32 ezer ember látogatta meg az öt vasárnapon idegenforgalmi szempontból jelentős helységeinket — már ez is jelentős eredmény, s jól szolgálta azt a célt, hogy megismerhessük és megszeressük magyánkat, s ezzel a hazafias nevelés egyik jelentős területén előbbre lépünk. Az ismeretterjesztő előadások közül ki kell emelnünk Székely György két szigetvári előadását a költő Zrinyiről, amelynek értékét nemcsak a közvetített gazdag ismeretanyag jelentette, hanem elsősorban elmélyült marxista szemléletű elemzés és értékelés. Dr. Bodrogi Tibor előadása a maszkokról és álarcokról az idealista világnézet elleni harc hatékony eszköze volt. Történelmi és néprajzi értékeink ismeretére, megbecsülésére és helyes értékelésére nevelt Otta István múzeumigazgató előadása Szigetvárott és Mándoki László vetített-képes előadása a búsójárásról. Hasonló nevelési célokat szolgált a Mohácsról szóló filmek vetítése és a „Ki tud többet Pécsváradról?” gazdagon szemléltetett szellemi vetélkedő.

A kiállítások közül országos, sőt nemzetközi jellegű volt a népi kerámia és a „Maszkok és álarcok” c. kiállítás; mindkettő országos múzeumaink anyagából. A helyi hagyományok ápolását szolgálta az előbbi kiállításához kapcsolódó mohácsi fazekasipar bemutatása Horváth János népművész alkotásaival. Kis

múzeumi kiállításunk az első állandó jellegű Zrínyi kiállítás és a Baranyai képzőművészek alkotásainak gyűjteményes kiállítása magas színvonalával és igényes rendezésével a Janus Pannónius Múzeum népművelő munkáját dicsérte és dicséri. Pleidell János Búsójárás c. akvarell-sorozata nemcsak az esztétikai nevelés, hanem a hagyományápolás szempontjából is jelentős.

A legjobb pécsi és baranyai fotoklubok részvételével megrendezett fotókiállítás tartalmával alapvető célunkat, a hazafias nevelést; színvonalát pedig az ízlésfejlesztést szolgálta.

A művészeti műsorok közül országos rangot a mohácsi délszláv nemzeti-esztivál és a fél országra kiterjedő siklósi fúvószenekari fesztivál vívott ki.

A Magyar Néphadsereg Művészegyüttesének vendégszereplése, a kaposvári és dombóvári kiváló néptáncosok fellépése, vagy a legkiválóbb táncdalénekesek műsora mind a művelés, mind a szórakozás területén sokáig emlékezetes élményt jelentett.

Hagyományaink ápolását jelentette a búsójárás megrendezése, a magyar, délszláv és német nemzetiségi kultúra ápolása, népművészeink szerepeltetése, kiállításaink tartalma. S ami nagy értéke volt rendezvényeinknek: a hagyományok marxista értékelésében is jelentősen előbbre léptünk.

Népművelési módszertani tanulságok

Beváltak-e a Baranyai Vasárnapok, mint egésznapos komplex rendezvények? E kérdésre is igennel válaszolhatunk. Sőt, azt is hozzátehetjük, hogy a „tömegmértékkel” sem volt hiba. Ritka eset, hogy ismeretterjesztő előadást többezres közönség hallgat végig; a Baranyai Vasárnapok rendezvényein erre is volt példa, a sokszázfőnyi közönség általános volt. A művészeti jellegű rendezvényekre pedig fokozott mértékben áll az előbbi megállapítás. A részvevők sokezres létszáma megtöbbszöröződik, ha a különböző rendezvényeken való részvételüket is számbavesszük. Például a mohácsi búsójárás 6—7 000 főnyi kö-

Népi táncosok a Zengői majálison

zönségből két mozira valónyian megnézték a Mohácsról készült filmeket, s ugyanennyien meghallgatták a búsójárásról szóló előadást. Többezren megnézték a három kiállítást is, s közel 700 ember szorongott az esti műsoron. Több száz ismeretterjesztő kiadvány is gazdára talált (múzeumi füzet, kiállítási katalógusok). S azt is hozzátehetjük, hogy a délutáni időszakot alig használtuk ki; erre a jövőben gondolnunk kell, márcsak az esti zsűfoltóság feloldása miatt is.

Műkedvelő csoportjainknak fellépési alkalmat, vagy ha úgy tetszik „tárlatot” jelentett a Baranyai Vasárnapokon való részvétel. Erre készültek a mohácsi táncosok, minden valamirevaló fúvószenekarunk, a felsőszentmártoni délszláv együttes, a komlói bányász kórus, a pécsváradi Zengő együttes, a járási szemlén résztvevő 12 pécsváradi járásbeli műkedvelő-csoport, s valamennyi az említett 24 csoport közül. Hogy ez mit jelent a műkedvelő mozgalom fejlődése szempontjából, azt mindenki tudja, aki vezetett műkedvelő csoportot, vagy tagja volt. A műsorpolitika kedvező kialakítását éppúgy lehetővé teszi egy hagyományossá váló igényes fellépési alkalom, mind a megfelelő művészi színvonal elérését.

A vendégszereplő csoportok is teljesítményük javát nyújtották. Az természetes, hogy a Magyar Néphadsereg Művészegyüttesétől, a Központi Délszláv Együttestől minden műkedvelő együttes sokat tanulhat. De vajon nem jelent-e ezzel egyenértékű tapasztalatszerzési lehetőséget az azonos típusú csoportok, együttesek munkájának összehasonlítási lehetősége? A honvéd zenekarok bizonyára sokat tanultak egymástól és a polgári zenekarok is. A délszláv csoportok ugyancsak összemérhették erejüket. A vendégszereplések lehetősége távoli csoportok fejlődését is elősegítheti; nem véletlen például, hogy a fóti ifjúsági fúvószenekar saját költségén is részt vett a találkozón.

A további előrelépés azt követeli meg, hogy időben, jól készítsük elő a Baranyai Vasárnapokat, hogy egyrészt a komplexitás elvének további szélesebbkörű alkalmazásával gazdagíthassuk a programot. Így érhetjük el, hogy a rendezvényeken való részvétel valóban „tárlatot” jelent a részvevő szereplőknek, s ennek nem marad el műsorpolitikai és színvonalbeli hatása sem. Bátorabb és céltudatosabb közönségszervezéssel még inkább hatékonyá tudjuk tenni rendezvényeinket.

A leggyengébb pont

A leggyengébb pont még mindig a szervezés. Azért mondom, hogy „még mindig”, mert a búsójárástól a szigetvári Zrínyi ünnepségig sokat javult a Baranyai Vasárnapok szervezőmunkája, de mégsem lehetünk vele elégedettek. A közönség megfelelő elhelyezésének biztosítása, a tájékoztatás és rendfenntartás megoldása, a műsor pontos lebonyolítása, a részvevő vendégcsoportok és a közönség étkeztetése, a közlekedés szervezése, az egészségügyi feltételek biztosítása, a propagandamunka stb. nem kis gond. Megnyugtató, hogy az érdekelt járások (városok) mindent elkövettek a szervezési feladatok jó megoldásáért. A nehézségek nem a jó szándék, hanem a tapasztalat és gyakorlat hiányából fakadtak. Ahol jó volt a propaganda (Mohács), ott az ellátással volt baj. Ahol jobb ellátást biztosítottunk (Siklós), ott a közönségszervezésben voltunk bátoratlanok. Többször tapasztaltuk azt is, hogy „csak művelődésügyi” rendezvény-

nek tekintették a Baranyai Vásárnapokat, s nem kapcsolódott be a szervezésbe minden szerv olyan intenzitással, mint szükséges lett volna. Remélhetjük azonban, hogy a kezdeti botorkálás után végül is megtaláljuk a helyes arányokat, módszereket, s sikerrel oldjuk meg a szervezés sokoldalú feladatát is.

Hogyan tovább?

A bevezetőben idézett tervezet megjelöli a távolabbi célokat is. Reméljük, hogy 1965-ben sikerül újabb vásárnapokkal gazdagítanunk a programot (Abaliget, Villány). A hagyományos tartalmat új elemekkel kell gazdagítanunk, hogy a komplexitás elvének jegyében nevelési céljaink szolgálatában álló új rendezvényekkel gazdagítsuk a programot. Talán arra is lehetőség nyílik már, hogy néhány esetben külföldi vendégszereplőket is biztosítsunk. Az elmúlt év tapasztalatai alapján bizonyára sikerül kiküszöbölni a korábban elkövetett hibákat.

A megyei tanács erkölcsi és anyagi támogatása, az érdekelt járások és városok „Gazda” szerepének vállalása és az 1964-es év sikerei, tanulságai jól megalapozzák a Baranyai Vásárnapok idei megrendezését. A felszabadulásunk 20. évfordulójára való készülés és az ünnepségek lebonyolítása új célokkal is gazdagítja terveinket, s új szint adhat egyes rendezvényeinknek. Ha idejében és lelkesedéssel látunk feladataink megoldásához, nem marad el a siker sem.

TEMESVÁRI JÁNOS:

AZ ÁRVÍZ UTÁN

Településünk szétszórt tanyai település. Valamikor összefüggő házsorok voltak itt, de az 1956-os jeges ár megváltoztatta a település képét. Az árvíz előtt egytantermes iskolája, boltja volt a kis községnek. A kultúrház anyaga a helyszínre kiszállítva várta a kőműveseket. Az építés helyett azonban a rombolás pusztított. Az ár nyomán sorra dőltek össze épületek, tervek, remények. Az újjáépítésre Sároست nem jelölték ki, és így rendezett utcásorokat itt hiába keresünk. Azok az emberek, akiknek nem volt elég pénzük az építkezéshez, vagy félték a kölcsöntől, visszajöttek és épen maradt górékban, épületrészekben, az iskola padlásán és termében elhelyezkedve saját erejükre támaszkodva megkezdték lakásaik rendbehozását. Egyedül az iskola állt és váltakozó rendszerrel működött. Egy tantermével nehezen birkózott a nyomasztó elmaradottsággal. A tanítást a városból kijáró nevelők látták el.

1959. január 15-én vettük át a kéttanerős osztatlan alsó és felső tagozattal rendelkező egytantermes iskola vezetését. 1960-ban népművelési ügyvezetői megbízatást kaptam. Az oktató-nevelő munka is elég feladatot adott, de a népművelés még ennél is többet. A munkához csak egy tanterem állt rendelkezésünkre. Az első értekezletet a szomszédoktól kölcsönként lámpák fényénél tartottuk meg. Az összejövetelen sikerült reményt önteni a csüggedő emberekbe.

A közös összefogás nemvárt eredménnyel járt. Az erdészet adott deszkának való anyagot, az emberek társadalmi munkában elszállították és a tsz ingyen összevágta. Ifjúságunk bakokat, kulisszákat készített. Még ugyanebben az évben a megalakult színjátszó csoport betanulta és színre vitte Gárdonyi: A borc háromfelvonásos színművét. Az előadásban csaknem minden család érdekelve volt. A próbák során megismertem a tanyai ember gondolkodásmódját, sikerült közel kerülni érzelmvilágukhoz. A kis együttes lassan összekovácsolódott. Hoztak lámpát, petróleumot, készítettek díszleteket és beszerezték a korhű ruhákat is. Az előadásra zsúfolásig megtelt a terem. Az otthonmaradottaknak az előadást meg kellett ismételni. A sikeren felbuzdulva átmentünk a szomszéd községbe, *Homorúdra* is. Ott sem vallottunk szégyent.

A szívós munka meghozta első erkölcsi és anyagi sikerét. 1961-ben a már szórakozva tanulás mellett a hiányos műveltség felszámolását tűztük ki célul. Megindítottuk a dolgozók iskoláját. Színjátszóink ugyanekkor Moliere: Dandin György c. háromfelvonásos vígjátékát vitték sikerre. Ezzel is egy vidéki körutat tettünk. Az előadások bevételén virágcserepeket, függönyöket, terítőket és facsemetéket vettünk. Ez utóbbiakat az iskola telkén ültettük el. Ma már teremnek ezek a gyümölcsfák.

Hozzáfoglunk az utánpótlás neveléséhez is. A kisebbeknek iskolai és más ünnepélyeken adtunk szerepeket, szavakat vagy énekszámokat. Emlékeztetünk a kedves Téli-ünnepségekre, amelyekre ifjú színjászaink egész estét betöltő műsorokkal készültek. Megpróbálkoztak háromfelvonásosokkal is. Közülük legnagyobb sikere Benedek Elek: Többsincs királyfi c. mesejátékának volt.

A lakosság bizalma nőttön nőtt, de ezzel arányosan a feladatok is sokasodtak. 1962—63-ban már két szakkör: egy méhészeti és egy kézimunka; két színjátszó csoport: egy felnőtt és egy ifjúsági; egy dolgozók iskolája, számos ismeretterjesztő előadás bizonyította, hogy a tanyák népe is megértette az idők szavát. Művelődési igényeit, ha mostoha körülmények között is, de igyekszik kielégíteni. Eddig a fejlődés töretlen.

A haladás azonban mind sürgetőbben bizonyos tárgyi feltételek megteremtését is követelte. Kisebb építkezésre kaptunk 30 000 Ft-ot. Igyekeztünk ezt a legjobban felhasználni. A társadalmi összefogás, áldozatkészség és jó szervező munka a forintokat megkészszerelte. Az elkészült létesítmények értéke elérte a 70 000 Ft-ot. Van már széntárolásra elegendő helyünk, a nevelői lakást fürdőszobával láttuk el. Ez azonban csak a kezdet. Hiányoznak még a legszükségesebbek, így a villany és a televízió.

Van ugyan a Moziüzemi Vállalat kezelésében egy agregátoros mozi, de ez nagyon sok nehézséggel küszködik. Üzemzavarai előadásról előadásra megismétlődnek. Látogatottsága ezért csekély. A korszerű szemléltetés hiánya egyre inkább érezteti hatását az oktató munkában is. A társadalmi erők szép összefogását látva a Dunántúli Napló és a Szabad Föld dr. Vador Antal tollából elismerő cikket közöl. Ekkor ígéretet kaptunk egy tanterem építésére, amely megoldaná az ifjúsági szervezet helyiség kérdését és a népművelés jobb feltételét is. Erre azonban várni kellett. Addig is megpróbálkoztunk társadalmi erőforrások felhasználásával segíteni a bajokon. A Városi Tanács Művelődésügyi Osztálya engedélyezte 2 db. egyenként 150 Amper/ó akkumulátor beszerzését. Szavazásukat és beszerelésüket a tanterembe és a lakásba helyileg elvégeztük. Diavetítőgépet vettünk és a központi iskola kölcsön kapott filmjeit vetítettük. Az akkumulátorok töltése azonban körülményes. Homorúdon a gépállomás, majd a Rév Vállalat töltögeti. Az sem segít, hogy takarékosági szempontból csak vetítéskor használjuk.

A mostoha körülmények hatására a népművelési munka hanyatlik. Felnőttoktatásra már nincs elég jelentkező. A szakköri látogatottság is csökken. Kísérletet teszünk olvasómozgalom beindítására és könyvtár szervezésére, de a jóindulat megfeneklik a csüggedés és közömbösség kátyújában. Mint népművelési ügyvezető azonban most sem tétlenkedtem. 1963—64 telén átjártam a szomszéd községbe, Sárhátra, ahol a dolgozók iskolájának VIII. osztályát vezettem. 11 tanuló tett eredményes vizsgát. A kerékpáron és gyalog megtett út hossza közel kétezer kilométer.

Ifjúsági szervezetünk is sok nehézséggel küszködik. Fiataljainkat már nem lehet petroleumlámpás gyűlésekre összehozni. Elmennek a városba, vagy a szomszéd községekbe. Sok esetben az italtoltok mélyén keresnek kárpótlást mostoha sorsukért. Pedig munkahelyeinken: a tsz-ben és a középiskolákban egyaránt becsülettel megállják helyüket. Bűnözés, a közös vagyon herdálása itt nem fordul elő. 1964 tavaszán úgy látszott, hogy a legszorgalmasabb munka a legnagyobb erőfeszítés sem hozza meg a kívánt eredményt. A tárgyi feltételek terén alig tudtunk előrelépni.

A változást 1964. nyara hozta meg. Elkészült az iskola belső villanyszere-
lése. Engedélyt kaptunk a kerítés felújítására, és egy áramfejlesztő agregátor
beszerzésére is. Téltre kapunk televíziót is. Az új bútorzat, amely megérkezett,
tanulóink esztétikai érzékét neveli. Úgy hírlík, jövőre a vízvezeték is besze-
relik.

A kitartó munka tehát meghozta gyümölcsét. Ma már tanulóink a környék
egyik legszebb tantermét mondhatják magukénak. Lehet, hogy mire ez a cikk
megjelenik, petróleumlámpáink is csak a padláson kapnak helyet. Az elmon-
dottak nem általánosak. Talán már nincs is iskola, amely olyan mostoha körü-
lmények között van, mint mi voltunk. Azok a népművelők, akik hasonló hely-
zetben vannak, talán erőt meríthetnek a kitartó munkához. Nincs olyan eldu-
gott hely, ahol valami eredményt ne lehetne felmutatni, ha kitartás, lelkesedés
és rátermettség tekintetében nem szűkölködik a szervező. Népművelési ügy-
vezető számára nem is lehet szebb, mintha elmondhatja magáról azt, hogy
mindennap megtette kötelességét. Annyit tett a rábízott közösségért, amennyit
az adott körülmények között megtehetett. Aki ilyen gondolatokkal vág neki
ennek a szép és nehéz hivatásnak, annak a siker előbb-utóbb útitársa lesz fe-
lelősségteljes munkájában.

MEDNYÁNSZKY SÁNDOR:

KÖNYVTÁRRÓL-KÖNYVTÁRRA A SZIGETI JÁRÁSBAN

A megyei művelődési autó gazdag programjával, mozgékonyágával a falusi népművelés egyik legfontosabb, legeredményesebb tényezője. Sokrétű feladatai közé tartozik, hogy felkeresse a megye szinte valamennyi kisebb-nagyobb településén található községi könyvtárat, és módszertani útmutatással, sokszor gyors intézkedéssel segítse ezek tartalmi munkáját.

A művelődési autó változatos programjából ragadjunk ki egy „könyvtári nap”-ot, s kövessük útját az 58 könyvtári egységgel rendelkező szigetvári járásban.

Ahol a KISZ patronál...

Az első állomás *Endrőc*. 1963-ban 35—40 olvasójával s meglehetősen gyenge olvasási átlagával nem tartozott a jó könyvtárak közé. Kétségtelen, hogy jobb eredményt az elhelyezés sem tett indokolttá, mert nemrég a könyvtár még „hármás társbérlet”-ben volt a tanáccsal s az orvosi rendelővel egy kisméretű, eldugott szobában. Az egész felszerelés egy rozoga könyvszekrényből állt, s a belépő olvasót karbolszag, gumilepedő s egy-egy otthagytott vattacsomó „buzdította” az olvasásra.

Ezt a helyzetet meg kellett változtatni és... de ezt már mondja el *Bedegi Mária* pedagógus, a községi KISZ szervezet titkára:

— Az év elején egyik gyűlésünkön felvetődött a könyvtár problémája. Szinte valamennyi tagunk lelkes könyvbarát, s ezért egyetértettünk abban, hogy nekünk is tenni kell valamit a könyvtár helyzetének javításáért. Megbeszéltük a falu vezetőivel, hogy a könyvtárat áttelepítjük a művelődési ház újonnan berendezett klubszobájába. A járási könyvtártól egy háromrészes szép könyvszekrényt szereztünk, s egy agilis, irodalombarát tagunkat elküldtük a nyári alapfokú könyvtárosi tanfolyamra. Ennek sikeres elvégzése után ő vette át a könyvtár vezetését; mi pedig az olvasótoborzás területén vállaltuk és vállaljuk a könyvtár patronálását.

— S az eredmény? — fordulunk *Búza Margit* könyvtárhoz.

— Megduplázódott a beiratkozott olvasók száma, már 100 felett járunk. A forgalomra jellemző, hogy nemcsak a kijelölt heti 2 napon, hanem csaknem minden este ki kell nyitnom a könyvszekrényt, akad olvasó.

Az endrőciek által felállított „könyvtári egyenlet” tehát egyszerű: megfelelő elhelyezés + agilis könyvtáros = sok és gyakori olvasó.

Egy kis ügyszeretettel — úgy véljük — másutt is menni fog ez a megoldás.

Optimista hangulatban távozunk a barátságos, modern helyiségből. Világos, hogy az endrőcieknek szívügyük a könyvtár ügye.

A járás legjobb könyvtárosánál...

A 6-os útát elhagyva már a megye legújabb, korszerű útján érkezünk *Somogyapátiba*.

Az olvasók száma 197 (a lakosság 38⁰/₀-a). A kölcsönzött kötetek száma: 3 818 kötet. Röviden ennyit mond róla az 1963-as statisztika. S ez nem kevesebbet jelent, mint hogy a szigetvári járás 58 könyvtára közül a tavalyi évben ez a könyvtár érte el a legjobb, legkiegyensúlyozottabb eredményt. A könyvtáros munkáját jól jellemzik ezek a számok, — ilyen a könyvtáros.

— De milyen a könyvtár? — fordulunk vezetőjéhez, *Göbölös Sándorhoz*.

— Könyveinket két helyiségben raktuk el, s így egységes könyvtárról nem is beszélhetünk — kezdi. Aztán szótlanul bekalauzol az udvaron keresztül egy régi tanterembe, melynek egyik fala mellett könyvszekrény áll, tele ifjúsági könyvekkel. 60—70 centi választja el a szélső padsortól. Itt folyik a kölcsönzés.

— A szakkönyvek és a szépirodalom? — kérdem.

— Ha erre is kíváncsi, meghívom a lakásomba.

Folyosón, előszobán, majd hálósobán át beérünk a belső szobába. A falak mentén polcok könyvekkel, a szoba közepén modern olvasóasztal, egyelőre székek nélkül.

Ez hát a községi könyvtár, vagy ha úgy tetszik, a pedagógus lakás ebédlője. *Göbölös Sándor* ugyanis egyik szobáját áldozta fel könyvtári célra. Ideiglenes megoldásnak gondolta, s ennek most már több éve.

Ilyen önfeláldozás láttán nem csodálkozunk az eredményeken. Dehát ez egyáltalán nem megnyugtató megoldás.

— További terveik? — fordulunk később *Dobos Istvánhoz*, a községi tanács vb-tagjához.

— A község ideiglenes klubhelyisége „összeházasítva” működik az italbolttal. Ha az Fmsz új helyre telepíti az italboltot, akkor itt fogjuk a könyvtárat berendezni a klubbal együtt.

Mindenesetre szerencsésebb „házasság” lesz.

— De mikor?

Erre már nem könnyű biztos választ kapni.

— Reméljük 65-ben...

A probléma nem egyszerű, ezt elismerjük. A község felelős vezetőinek azonban — ha már eddig nem tették — a továbbiakban sokkal nagyobb gondot kell fordítaniok a könyvtár megfelelő elhelyezésére. Úgy hisszük megérdemli ezt az összlakosság 38⁰/₀-a, az a 197 könyvtári olvasó.

Ahol a művelődési ház igazgatója is segít...

Mozgó az egyik a szigetvári járás három községe közül, melyben körzeti művelődési ház működik függetlenített vezetővel. A lakosság számát tekintve egyike a járás legnagyobb községeinek, elevenen pezsgő kulturális élete pedig az első helyre teszi.

Ebből a „pezsgésből” részt vállal eredményeivel a községi könyvtár is, mely a művelődési házban kapott helyet.

A könyvtárost, *Hegy Györgynét* nem találjuk otthon, a Szigetvári Konzervgyárban dolgozik. Helyette a művelődési ház igazgatóját keressük fel, amit nem bánunk meg. *Lengyeltóti János* ugyanis mindenféleképpen érdekes ember. Több mint 30 éve került a faluba, s szinte az első perctől kezdve ő a motorja mindennek, aminek köze van a falu kulturális életéhez. Őskori leletek feltárásától (lakása — melynél jobbat érdemelne — valóságos kis múzeum) színdarabok rendezésén át az ismeretterjesztő előadásokig mindennel foglalkozik. S ehhez hozzá kell tenni, hogy már akkor is foglalkozott, amikor a falusi fiatalok művelődése még nem volt érdem, s nem járt érte semmi.

Így aztán természetes, hogy ismeri a könyvtár helyzetét, érdeklődik annak problémái iránt.

— Mióta a művelődési ház egyik szobáját teljesen a könyvtár céljára engedték át, észrevehetően megnőtt az érdeklődés iránta. Különösen a fiatalabb „felnőtt” korosztály körében. A helyiség átadása után első dolgunk volt az anyagot nyitott polcokon, mindenki számára áttekinthető raktári rendbe csoportosítani. Így egyszerre több olvasó szabadon böngészhet a neki leginkább tetsző olvasmány után. A járásban ezzel — úgy tudom — az első falusi könyvtár vagyunk, ahol a korszerű szabadpolcos rendszert alkalmazzák.

Beszélgetés közben átmegyünk a könyvtár helyiségébe, mindenütt rend és tisztaság fogad. Az asztalon terítő, rajta újságok, folyóiratok.

— Igen, igyekszünk minél több lapot, irodalmi újságot járattatni, köztük azokat is, melyeket egyénileg nemigen rendelnek meg. Van olyan olvasónk, aki az olimpia idején a sportújság miatt jött először, s mikor elment rendszeresen vitt magával könyveket. Többen keresik az irodalmi folyóiratokat is. Nálunk az újságok már sok olvasót „toboroztak” a könyvtárnak.

— További terveik?

— Most, hogy helyiség már van, olyan korszerű, szép könyvtárat szeretnénk kialakítani, amilyeneket a „*Könyvtáros*” c. lapban gyakran láthatunk. Ehhez azonban feltétlenül szükséges a berendezés kicserélése. Jelen pillanatban ugyanis ahány darab, annyi féle. A község ereje ehhez egyedül nem elég, felsőbb szervektől kell kérnünk anyagi támogatást.

A kérés indokolt. A könyvtáros és a művelődési ház igazgatójának jó együttműködése nívós könyvtári életet biztosít *Mozsgón*. Az új épületben, érdeklődő olvasók között, reális lehetőség nyílik egy olyan „mintakönyvtár” kialakítására, mely a járás többi községi könyvtára számára példakép lehet módszertani és berendezési problémák terén egyaránt.

A mozsgóiak kérését ezúton is továbbítjuk, biztosak vagyunk benne, hogy illetékeseknél meghallgatásra talál.

Egy „analfabéta” könyvtáros...

Mai túránk utolsó állomására, *Diópusztára*, döcögős földúton jutunk el. Ez a pusztá amolyan „istenhátamögötti” hely. Fokozott szerepe van ilyen helyen a könyvtárnak.

Könyvtárosát a mezőn találjuk meg.

A könyvtárossal mindenki van egy kialakult kép, s ez elighanem a legtöbb esetben hasonlít egymásra. (Őszülő halánték, vastagkeretes szemüveg stb.)

Az itteni könyvtáros nem hasonlít ezekhez. *Radics János* olyan, mint az olvasói: hajlotthátú, napszitta, nehézkezü parasztember. Egyben azonban mégis különbözik tőlük. Benne mindegyiknél jobban él a könyv szeretete.

Vizsgálom azt a „fránya” adminisztrációt, s ő — a szája szegletében góbés mosollyal — beszélni kezd.

— Tudja, hogy most egy analfabéta könyvtáros áll maga előtt?

— Ejha! Erre már felnézek, s várom a folytatást.

— Én 45 előtt nem jártam iskolába, engem a fiam tanított meg olvasni. Aztán jött egyik könyv a másik után, — közben a dolgozók iskolája s az olvasás lett a legfőbb szenvedélyem. S később még valami: hogy másokba is átültessem ezt a szenvedélyt. Már lassan 10 éve foglalkozom ezzel, s mondhatom, hogy a felnőttekkel nem mindig könnyű a dolgom. Egyik-másikkal sokat beszélgetek mire elvisz egy-egy könyvet. Annál nagyobb az örömöm, ha sikerül. Bizony más dolog ám itt „könyvtárat csinálni”, mint egy elegáns városi könyvtárban.

Ebben igazat kell neki adni, — bár, ami a környezetet illeti, „eleganciában” itt sincs hiány. A könyvtár egy gyönyörű park közepén, a volt kastély egyik szobáját foglalja el. Sajnos — amint megtudom — ennek a teremnyi szobának néha más „vendégei” is akadnak. Madarak, egyéb állatkák s esténként a telihold. Az utóbbi talán még romantikus is lenne, de ha esik az eső, a lé becsurog, s az átnedvesedett szekrényben „kivirágzanak” a könyvek.

Itt gyors intézkedésre van szükség. Kérésünkre a vásárosbécsi tanács elnöke érintkezésbe lép az Erdőgazdaság vezetőivel, (övek az épület) akik megígérik, hogy haladéktalanul kijavítják a hibákat.

Bízunk benne, hogy ezúttal nem *Radics* bácsinak lesz igaza: „Ígérettel már telí a padlás.”

Estére jár. A művelődési autó hazafelé veszi útját. Érdekes nap volt. Szép eredmények, tervek, akarat s még sok-sok tennivaló. Ezekkel találkoztunk.

HUBER KÁLMÁNNÉ—KOZMA JENŐ:

KÖNYVESPOLC

Új rovatunkban a könyvkiadás bő anyagából kiválasztott néhány könyv ismertetésével szeretnénk segítséget nyújtani a kultúra munkásainak, a népművelőknek és pedagógusoknak. A Könyvtárosban, irodalmi folyóiratokban sorozatosan jelennek meg a szépirodalmi művekről kritikák, recenziók, ezért rovatunkban inkább olyan könyvekről adunk tájékoztatást, melyeknek *helyi vonatkozásai* vannak. Itt olyan könyvekkel fogunk megismerkedni, melyek baranyai írók tollából származnak, vagy aktualitásuk teszik őket érdekessé. A kulturális területen dolgozók munkáját azzal is meg akarjuk könnyíteni, hogy minden múnél feltüntetjük, kik forgatják haszonnal, milyen érdeklődésű olvasóknak ajánlható.

RUZSÁS LAJOS:

A baranyai parasztság élete és küzdelme a nagybirtokkal 1711—1848. Bp. 1964. Akadémiai K. 254 l.

A pécsi szerző a Dunántúli Tudományos Intézet tudományos munkatársa. Könyve a Pécsi Káptalani Levéltár, a Pécsi Állami Levéltár, a középnemesi birtokok levéltárai, valamint megyei jegyzőkönyvek anyagának alapján készült. Jól felépített könyvében elmondja a szerző, hogy a földesúri kizsákmányolás ellen védekezve, hogyan fejlesztették gazdálkodásukat és szőlőművelésüket Baranya parasztjai, hogyan alakultak ki gazdasági tájegységei. Baranya keleti felében az elpusztult birtokokra hozatott német jobbágyságot a földesurak támogatták, és így gazdaságukat fejleszteni tudták, gyarapodásnak indultak. A megye nyugati részén nem volt ilyen nagyarányú a fejlődés, a parasztok gazdasági technikájukat nem tudták magasabb nivóra emelni. A majorsági gazdaságukat fejlesztő földesurak a közlegelőhöz nyúltak, s e táj népének állattartó gazdálkodása megrendült. Ezek a viszonyok „az itt élő paraszttársadalmat a legnagyobb mérvű születéskorlátozás felé szorították”.

Ruzsás Lajos világos, adatokra bőven támaszkodó könyve pedagógusoknak és a magyar nép története iránt érdeklődő nagyközönségnek ajánlható.

LÁZÁR ERVIN:

A kisiú meg az oroszlánok. Meseregény. Móra kiadó. 89 l.

Lázár Ervin nevével már találkozott a pécsi közönség a Jelenkorban, az Új Írásban és a Dunántúli Napló hasábjain. Most jelent meg első önálló kötete, egy meseregény.

Különleges világ a gyermekeké, s aki jó mesekönyvet tud írni, annak jó írónak kell lennie. Lázár Ervin meséskönyve pedig jó könyv. Sok nagy író legjelentősebb munkája önéletrajzi regénye. De a nosztalgia az elvesztett gyerek-

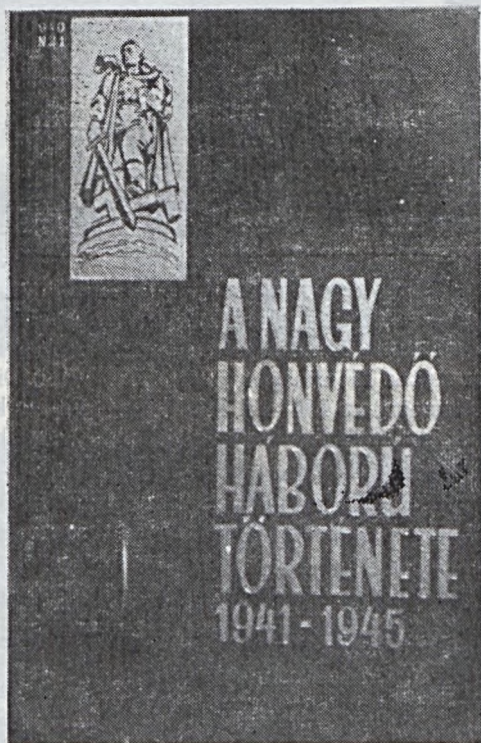
kor után a jó író még nem teszi jó gyermekkönyv íróvá, ha a világot nem tudja úgy látni, mint gyermekkorában. Lázár Ervin alakjai olyanok, amilyeneknek egy színes fantáziájú gyerek látja a környezetét, a világot. Csak bele kell helyezkednünk a gyermekkori gondolatvilágba, és már nem fogunk csodálkozni azon, hogy Bruckner Szigfrid, a kiérdemesült cirkuszi oroszlán a Levendula utcába vonul nyugalomba, s ott sző terveket a kisiúval együtt, hogy élete párját Szilviát megtalálja. Míg sikerül nekik, addig sok érdekes kalandon mennek keresztül és közben kiderül, hogy az oroszlánok jellembeli tulajdonságai nem különböznek az emberekéitől. Végül is a kisiú papája is „megtér”, elhiszi az oroszlánok létezését, sőt meg akarja ismerni őket, és kezét nyújtja Bruckner Szigfridnek a szavannák urának.

A könyv a 8–10 éveseknek és a felnőtteknek ajánlható. Természetesen azoknak a felnőtteknek, akik tudják, hogy az öreg pajtában néha oroszlánok élnek, és ezeknek gondját is kell viselni.

A NAGY HONVÉDŐ HÁBORÚ TÖRTÉNETE

1941—1945. 1—2. kötet Bp. 1964. Zrínyi Kiadó. 527 l.

Szovjet szerzők tudományos munkaközössége nagy szorgalommal összegyűjtött dokumentumok alapján írta. Teljes forrásjegyzéket is ad. A kötetek gazdagon vannak illusztrálva. A 6 kötetre tervezett munkából az első kettő jelent meg. Az 1. kötet a Nagy Honvédő Háború kitörésének idejéig tárgyalja az eseményeket. A 2. kötet a háború első szakaszával (1941. VI. — 1942. XI.) foglalkozik. E kötet utolsó részében az 1942. év katonai és politikai eseményeit

mondják el a szerzők, amelyeknek során a szovjet nép elhárította a német hadsereg hatalmas támadásait, és felkészült a közeli időkre, amikor Hitler hadait kiűzte országából és döntő győzelmet aratott.

Egy kis mutató a rendkívül érdekes mű első kötetéből:

„Olaszország és Németország megegyezett ugyan, hogy „a háborúban közös politikát” folytatnak, marakodásuk Délkelet-Európáért mégsem szűnt meg. Mindkét rablónak érdekei fűződtek a balkáni felvonulási területhez, amelyet a Földközi-, az Adriai- és a Fekete tenger kulcsának tartottak.

Mivel Mussolini tudta, hogy Németországnak nagy érdekei fűződnek Görögországhoz, 1940. október 19-i levelében célzást tett Hitlernek arra, hogy Németországnak le kellene mondania erről a balkáni országról olasz szövetségének javára. Hitler haladéktalanul találkozni akart Mussolinival, a találko-

zót október 28-ra, Firenzébe tüzték ki. Olaszország, hogy Németországot befejezett tények elé állítsa, október 27-én ultimátumot intézett Görögországhoz, másnap pedig megkezdte a háborút. Guderian ezekben a napokban ezt jegyezte be naplójába: „Hitler váratlanul megtudta, hogy szövetségese anélkül, hogy tájékoztatta volna, sőt, belegegyezése nélkül, háborút indított Görögország ellen”. Hitler és Mussolini találkozója, amelyre az olasz—görög háború első napján került sor, éles konfliktus jegyében zajlott le. Hogy milyen állapotban volt akkor Hitler, megítélhetjük Mussolini sokatmondó beismeréséből, amely novemberben hangzott el: „A vonalzóval az ujjamra ütött”.

A mű kitűnő olvasmány azoknak, akik átfogó képet szeretnének kapni a II. világháborúról, de a történelem tanításának is nagyon jó segédeszköze lehet.

A MAGYAR IRODALOM TÖRTÉNETE

2. rész: 1849—1905. (Szerk. Király István, Pándi Pál, Sötér István.) Bp. 1963. Gondolat. 492 l.

Ez a mű az első nagyszabású, a marxizmus tudományos módszereivel készült irodalomtörténet.

Eddig 2 kötet jelent meg, az első 1849-ig, a második 1905-ig, Ady Endre fellépéséig tárgyalja a magyar irodalomtörténetet. A második kötet most jelent meg új kiadásban. Olyan írók helyét is megszabja, akikről eddig marxista értékelés nem volt (Gyulai, Kemény). A könyv írói a legújabb tudományos eredmények alapján fejtik ki álláspontjukat. A könyv Diószegi András összegező soraival így ér véget: „az 1867-tel kezdődő irodalmi korszak, a benne futó progresszív irodalmi esztétikai áramlások előzményei, bevezetői a „Nyugat” korszaknak.”

A könyvet részletes bibliográfia, valamint ötletes világtörténelmi, magyar és világirodalmi áttekintés zárja le.

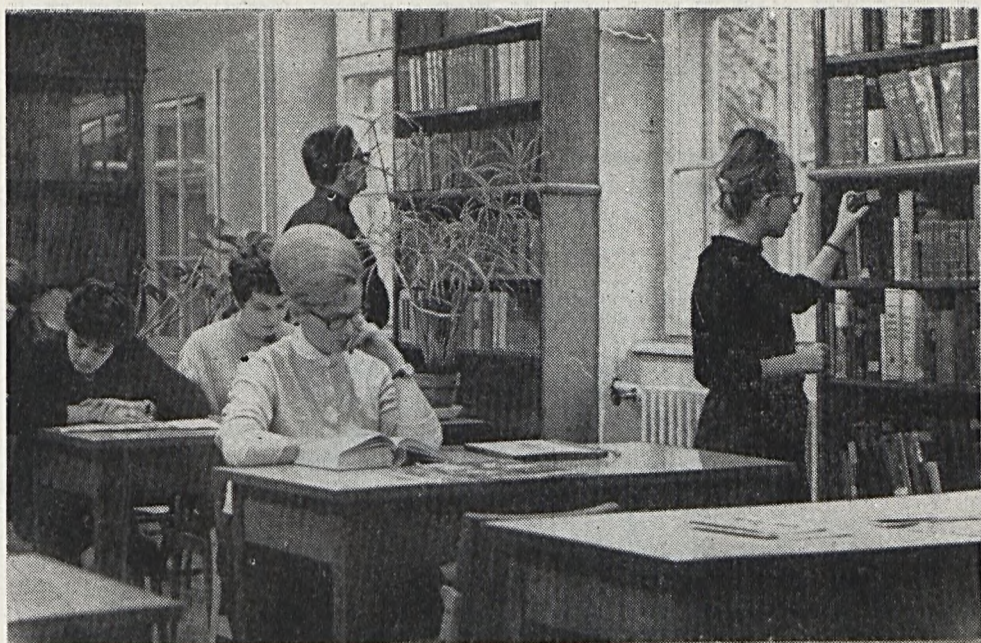
A jól tagolt, színesen, érdekesen megírt könyv a pedagógusoknak, egyetemi és főiskolai hallgatóknak kézikönyvül szolgálhat, de az irodalom iránt érdeklődő olvasó is haszonnal forgathatja.

BIRÓ KLÁRA—FÁBIÁN FERENC:

Japán. Kossuth Kiadó. 159 l. (Egy ország — egy könyv.)

Az 1964-es nyári olimpia tokiói megrendezése olyan országra irányította a figyelmet, amelyről eddig — bevallhatjuk — nem sokat tudtunk. A közép-európai ember japáni ismereteit jórészt a „Pillangó kisasszony” igaz, bár idejétmúlt történetéből merítette. Tudott az Oroszországgal viselt háborúról, a mandzsuriai terjeszkedésről, utána mindjárt a hirosimai élmény következett, s a legutóbbi években pedig csodálhatta a japánok miniatűr berendezéseit, készülékeit. Mindezek meglehetősen ködös képet adnak a távoli szigetországról. Japán megismerni európai embernek valóban nem könnyű, de izgalmas vállalkozás, mert ez egyike a legszélsőségesebb ellentmondásokkal teli országoknak.

Hogyan lehetséges az például — kérdezhetnénk —, hogy a japánokat két merőben ellentétes jelzővel illetik, egyrészt „Lágyak, mint a cseresznyevirág”, másrészt ők „Ázsia poroszai”.

A Megyei Könyvtár új olvasóterme

Míg a miniatürizálásban minden ország iparát felülmúlják, addig ipari termékeik nagy részét egészen primitív körülmények között, a férfiakénál lényegesen olcsóbb női munkaerővel állítják elő.

A japánok erkölcsi felfogása is teljesen ellenkezik az európai népekével. A törvény ugyan eltörölte már a két nem közötti megkülönböztetést, de a feleség még mindig a férje mögött mehet, a csomagokat is ő cipeli, akár az élet egyéb terheit — és eközben mosolyog. Nagyvárosokban is még előfordul a járműveken, hogy a nő számára átadott helyet konzervatív férje foglalja el. És sorolhatnánk az ellentmondásokat, melyeket a szerzők nemcsak feltárnak,

de igyekeznek megmagyarázni, és mindvégig érdekes előadásban segítik az olvasót e különös országot „felfedezni”.

Aktualitása miatt a könyvet mindenkinek ajánljuk, de különösen azoknak szerez majd örömet, akik szeretik az útleírásokat, útirportokat.

DR. KOPASZ GÁBOR:

BARANYA MEGYE ELSŐ ÖSSZEÍRÁSA A TÖRÖK HÓDOLTSÁG UTÁN

Pécs és Siklós várának, valamint Dárdának 1686 őszén történt visszafoglalásával Baranya megyét megtisztították a felszabadító csapatok a töröktől, a következő év nyarán pedig az újra betört török seregnek Nagyharsány és Beremend között történt megsemmisítésével végleg megszűnt megyénkben a másfél százados török uralom.

A hosszú elnyomás és a felszabadító harcok következtében a megye 1543 előtti lakosságának és községeinek egyharmad része sem maradt meg az összeírók és a későbbi történetírók becslése szerint. A másfélszáz éves hódoltság folytán elkerülhetetlen volt bizonyos összefonódás törökök és magyarok között. Fehérvár felszabadításával kapcsolatban jegyezte fel a krónikás, hogy magyar asszonyok jajveszékelték, amikor a város bevételekor török férjüktől elszakították őket. Pécs várának visszafoglalása után is mintegy négyezer nőt és gyermeket tettek át a török határon. Ilyen esetekből arra kell következtetnünk, hogy az itt letelepült törökökkel együtt kiszorításuk alkalmával bizonyos számú hozzájuk húzó magyar is távozott.

A felszabadító hadak fosztogatásai elől is sokan elhagyták falvaikat, és ingóságaikkal az erdőkbe menekültek. A távozó törökök sok falut felgyújtottak. Az állandó hadi felvonulások következtében még egy évtized múlva is csatatér benyomását keltette Baranya vármegye.

Az első időben végzett összeírási kísérletek éppen az említett okok miatt nem is voltak eredményesek. A törökök kiűzése után hosszabb időnek kellett eltelni, hogy a bécsi udvari kamara a közállapotok bizonyos rendeződése után Baranya megyében is elkészíttethesse a lakosság és vagyona számbavételét.

1695-ben készült el ez az összeírás, tehát kilenc évvel a megye felszabadulása után. A Pécsi Állami Levéltárban csak a két világháború között készült kéziratos másolata van meg, eredetijét a bécsi „Hofkammerarchiv”-ban őrzik. Címe: Beschreibung der zu Fünfkirchen gehörigen Dorfschaften, 1695.

Amint a címből is kitűnik, nem öleli fel az összeírás a megye egész területét, hanem csak az ún. pécsi provizorátust. Hiányoznak az összeírásból a siklói provizorátushoz csatolt baranyavári, mohácsi, siklói járások, valamint a volt sellyei járás déli részének községei.

Bár Baranya megye török utáni első összeírásáról van szó, nem találunk benne adatokat az egész megyére, hanem ennek csupán csak északi felére, a

pécsi kerülethez csatolt járások községeire. Akkor lenne teljes az 1695. évi összeírás adatszolgáltatása, ha a bécsi Hofkammerarchívumból be tudnánk szerezni a siklósi kerületről ugyanakkor készült összeírás másolatát is. Ebben az esetben a török hódoltság utáni teljes Baranya megye első conscriptiók adatait tudnánk kutatóinknak rendelkezésére bocsátani. Hangsúlyozzuk azonban, hogy így is rendkívül becses adatokat szolgáltat a török utáni első baranyai conscriptiónk.

Az összeírás az egyes községek jobbágyainak, birtokviszonyainak és a török világ utáni általános állapotának adatait igyekszik nyújtani. A bécsi provizorátushoz tartozott szentlőrinci, pécsi, hegyháti és pécsváradi járások területén 174 falut sorol fel. Amint a falvak egymás után következnek, általában mindegyik falura vonatkozóan — kivéve az elpusztult falvakat — van egy rovatos és egy szöveges rész. A rovatos részben a jobbágyok és családtagjaik, állatállományuk, telkeik, szőlőföldjeik, rétjeik és vetésterületeik vannak felsorolva. A szöveges rész pedig tizenkét pontra válaszol: milyen távol esik a község Pécestől, mekkora a művelt és műveletlenül hagyott földek, rétek, szőlők és erdők területe holdakban, az elhagyott házak száma, mi volt a hajdani magyar és a volt török földesúr neve, van-e malma a községnek, mekkora a falu határának kiterjedése, a parasztkon kívül laknak-e nemesek a községben, a lakosok vallása, mennyi tizedet fizettek a török uralom idején, milyen jog szerint birtokolta a hajdani magyar földesúr a falut, s végül hogy a török időben fizettek-e kilencedet.

Feltűnő a kimutatásban a jobbágycsaládok alacsony száma. Mindössze hat, nyolc, tíz jobbágycsalád volt egy-egy községben, vagy ennél is kevesebb. A legnépesebb községek közé számított Egerág, ahol huszonegy családot találtak az összeírók.

Sok üres, elpusztult, elhagyott falut említ az összeírás, összesen negyvenegyét. Az elpusztult községeknek fele vagy dülönévben, vagy pusztaként maradt meg, mint Csoboka, Eszterág, Bacsin (majsi dülönév), Kesa (Barjád határában), Ormán (majsi dülönév), Sötétkerék (szentlőrinci dülönév), Szapugyir (abaligeti dülönév), stb.

Az elhagyott falvak között szerepel huszonkét olyan község, amelyek később újra betelepültek és ma is virágzó községek: Szalánta, Monyorósd, Siklósbodony, Czinderybogád, Páprád, Görcsöny, Bagota, Vásárosszentgál (egyesült Magyarszentivánnal Királyegyháza néven), Kisherend, Hidor, Olasz, Lothárd, Nagypárad, Nyomja (Szederkényhez csatolták), Bóly, Töttös, Majs, Hercegszentmárton, Jánosi, Tófü, Hegyhátmaróc, Godisa. A legtöbbnél meg van említve, hogy hány éve hagyták el a lakosok, esetleg az is, hogy melyik szomszédos községbe települtek át. Pl. a görcsönyiek Kisdérre és Ócsárdra, a monyorósdiai Szavára, a szentgáliak Szentivánra költöztek. Ha régen pusztult el a község, a török üldözésekre következtethetünk, ha pedig csak egy évtizeddel előbb, a felszabadító harcok súlyosságára.

Akad olyan eset is, hogy az összeíráskor egy-egy helység még jelentős falu volt, tehát átvészelte a török uralmat és a felszabadító harcokat is, manapság pedig pusztá. A Vókány melletti Trinitás pusztára gondolunk, amely 1695-ben még népesebb község volt, mint Szökéd, Áta, vagy Vókány, mert nyolc családot írtak itt össze, amíg Szökéden és Átán hat, Vókányban pedig csak hét családot találtak az összeírók.

Nagyváty és Szabadszentkirály községek, amelyeket a török hódoltság előtti utolsó összeírás tiszta nemes falvakként említ, a török utáni első össze-

írásunkban, 1965-ben nem szerepelnek. Nem említi az összeírás Pécs városát sem.

Az 1695. évi első összeírás utáni években többször összeírták megyénket. A későbbi összeírások kétségtelenül részletesebbek, pontosabbak az elsónél. Ebben az összeírásban a német nevű osztrák összeírók a községek nevét is igen sok esetben elferdítve közlik. Ennek ellenére azonban nem kétséges, hogy az első összeírás mutatja a megye állapotát legnyersebben, legvisszaemlékezőbben, legfrissebben a török hódoltság alatti és közvetlen utáni időről. Megyénk múltjával foglalkozó helytörténész kutatóink az 1695-ös összeírást nem is nélkülözhetik adatgyűjtő munkájukban, ha a megye történetének XVII—XVIII. századi fordulójával foglalkoznak.

PUSZTAI JÓZSEF:

ZRÍNYI MIKLÓS ÉS SZIGETVÁR EMLÉKE A DÉLSZLÁV NÉPEK IRODALMÁBAN

Szigetvár hős védőjének, Zrínyi Miklósnak hadseregében a magyarok mellett szerbek és horvátok is harcoltak a várat ostromló törökök ellen. Szigetvár magyar hadnagyjaival, Szecsődi Mátéval, Alapi Gáspárral, Kovács Miklóssal, Győri Mátyással, Bika Andrással, Medvei Benedekkel együtt harcoltak, vérezték a horvát hősök: Farkasics Péter, Novákovics Iván, Orsics István, Radován Andrian, Golemi Stipan, Papratovics Farkas is. Ez a magyarázata annak, hogy a szigetvári csata és Zrínyi Miklós hősiesség magatartása, haditette mély nyomot hagyott a délszláv népek irodalmában, főleg népköltészetében. Bátran állíthatjuk azt, hogy alakja sokkal népszerűbb volt a horvát és a szerb nép, mint maga Szigetvár lakosságának körében. Egymás után születtek a szerb és horvát népköltési alkotások, hősi énekek, valamint nódalok, amelyek örök irodalmi emléket állítottak Szigetvárnak és Zrínyi Miklósnak.

Zrínyi Péter horvát bán, a költő Zrínyi Miklós öccse, a Wesselényi összeesküvés egyik vezére, szabadon horvátra fordította bátyja „Szigeti veszedelem” című eposzát, amelynek nagy visszhangja támadt a horvát nép körében, annál is inkább, mert az eposznak horvát jelleget adott.

A XVII. századbeli dalmáciai irodalom jelentős képviselője volt Brno Karnarutics, aki 1515 körül Zádorban (Zára), nemesi családból született. Katonai szolgálatot teljesített, majd szülővárosában bírói tiszteletet viselt. Ő arról híres, hogy „Szigetvár várának elfoglalása” (Vazetje Sigeta grada) címmel horvát nyelven kis eposzt írt, amit röviddel halála előtt fejezett be. Munkájának megírásakor sokat merített Zrínyi halálának egyik korabeli horvát leírásából. E fontos forrás szerzője valószínűleg Csrnko Ferenc volt, aki Zrínyi szolgálatában állott, s Szigetnél török fogságba került, majd kiszabadult.

Karnarutics műve nyomtatásban először 1584-ben jelent meg Velencében. Művét Zrínyi Györgynek, a szigetvári hős fiának ajánlotta a következő szavakkal:

„Tekintetes és nagyságos Zrínyi György uraságnak, az én uramnak

Nagyságos György úr, tudva tudom, hogy néhai urunknak, kegyelmed atyjának, Zrínyi Miklósnak dicsőséges és halhatatlan híre fennen ragyog, s tündököl e világnak végezetéig, nemzedékről nemzedékre száll s írás nélkül is megőrzi kegyelmének dicsősége. Régi költők nyomdokába léptem, s mert ők

énekszóval hirdették e világnak a vitézek kiválóságát, én is szerény énekkel ró-
nám le adósságomat, hogy egész világ hallja kegyelmed atyjának minden vi-
téztségét, legkiváltképp azt, amit Szigetvár veszedelmekor tett. Felajánlom né-
ked ezen gyarló munkámat s tisztelettel és becsülettel kérek téged, kegyes-
kedjél elfogadni ezt a csekély ajándékot éntőlem, aki tiszta szívvel és szeretettel
ajánlom tenéked.

zárai Karnarutics Barna”.

Karnarutics művét másodszer Fodroczy Péter 1661-ben adta ki, a költő
Zrínyi Miklósnak ajánlva. Legutóbb harmadik kiadását Gáj Velimir rendezte
sajtó alá és dr. Gáj Ljudevit adta közre Zágrábban 1866-ban. Újabban pedig
1956-ban Kiss Károly fordításában jelent meg magyar nyelven a „Zrínyi-éne-
kek” című kötetben, a Katonai Kiadó gondozásában.

A könyv előszavában Ortutay Gyula a következőket írta:

„Karnarutics méltatlanul mellőzött, sokak által egyenesen lenézett művé-
nek énekeit már a költő Zrínyi is olvassatta még nagy művének, a Zrínyiász-
nak elkészülte előtt. Karnarutics eposzának egy-egy fordulata, jellemzése bele-
került a mi Zrínyiásunkba is. Csak annál nagyobb szeretettel és megbecsü-
léssel olvassuk a horvát költő verssorait”.

A XVIII. század horvát irodalmának kiemelkedő alakja volt Kacsics Mio-
sics András, aki ugyancsak megörökítette Zrínyi emlékét. Ez az egykori dal-
máciai és boszniai ferences szerzetes, „Ének Zrínyi bánról és harmadik Szulej-
mán cárról, aki megostromolta a magyar Szigetet, alatta lelte halálát 1566-
ban” (Pisma o Banu Zrinovicu i Varu Sulemanu tretjemu, koi obside Siget
Ungarski i pod njim umri na 1566) címmel írt népköltészetet idéző éneket.

Kacsics Miosics András műve először 1756-ban jelent meg Velencében,
második teljes kiadása valamivel később, 1759-ben, szintén Velencében látott
napvilágot. Azóta számtalan kiadást ért meg, s nagy népszerűségét a szerb-
horvátok körében mindmáig megőrizte. Legutóbb Kiss Károly, makói szüle-
tésű műfordító tolmácsolásában 1956-ban a „Zrínyi-énekek” című gyűjtemény-
ben jelent meg magyar nyelven, a Katonai Kiadó gondozásában.

Kacsics Miosics András mellett természetesen a XVII—XVIII. században
Szigetvár ostromának történetét a szerb—horvát irodalomban még igen sokan
feldolgozták.

A délszláv népköltészet gyöngyszeme az a tizenegy szerb—horvát hősi
ének, amely Zrínyiről és Szigetvárról szól. Hosszú lenne valamennyit részlete-
sen felsorolni gyűjtőjük megnevezésével együtt. Ezért csak néhányat említünk
meg belőlük: a „Zrínyi Miklós bán a szigeti várban”, „Ütközet Szigetnél”, „Zrí-
nyi Miklós halála”, „Zrínyi Miklós lakodalma”, „Zrínyi bánnak Radivoj szol-
gája”, „Zrínyi bán a tömlöcben”, „Zrínyi bán meg Begzáda leányzó” című hősi
éneket.

A szerb—horvát hősi énekek mellett két nődalt is ismerünk a délszláv né-
pek irodalmában. Az egyik címe: „Hogy beteg lett Szulejmán cár...”, amelyet
Boszniában Kub Ludvig cseh zenetudós Kalinovikban 1893-ban jegyzett fel.
A másik címe: „Szulejmán cár betegsége”, amely ugyancsak Boszniából szár-
mazik.

Szigetvár hős védőjéről, Zrínyi Miklósról horvát nyelvű opera is született
Nicola Subic Zrinskije. A Zrínyi-opera szövegét Hugo Bodalic írta, míg zenéjét
Djorđe Petrovic komponálta. Az opera 3 felvonásból és 7 képből áll. Az első
felvonásnál Belgrádban, Szulejmán sátorában vagyunk, aki elhatározza, hogy

Sziget ellen indul. A másodiknál már Szigetben vagyunk a várkastélyban. Zrínyi leányába szerelmes Juranics Lőrinc. A szülők neki is adják. A török közeledtével Zrínyi a nőket, így feleségét és leányát is el akarja távolítani a várból, de nem akarnak menni. A harmadik felvonásban pedig Jelena, mikor látja, hogy a vár elveszett, tört ad Juranics kezébe, hogy azzal szíven szúrja őt. Ezt Juranics teljesíti is. Zrínyi kirohanása és bajtársainak halála után fáklyával felgyújtja a puszkaporos tornyot és úgy hal meg.

Az opera meséjében új a Juranics és Jelena szerelme; valamint az is eltér a történelmi tényektől, hogy a nők a várban maradtak. Zrínyi feláldozza magát és a biztos halálba megy, mert „horvát vagyok” — ismétli. Ez röviden az opera tartalma. Zenéje kellemes, dallamos, kifejezője a cselekményeknek, érzelmeknek.

Nicola Subic Zrinski-operáját 1940. március 30-án nagy sikerrel mutatta be Pécsen a Nemzeti Színházban az itt vendégszereplő Eszéki Nemzeti Színház operatársulata. Az eszéki vendégeket a „Dunántúl” című pécsi napilap 1940. március 30-i számában „Jugoszláv művészek” címmel vezércikkben üdvözölte. A nagysikerű, horvát nyelvű Zrínyi-opera előadásáról a pécsi sajtó az elismerés hangján emlékezett meg.

Két év múlva, 1966-ban lesz Szigetvár hős védelmének és elestének, Zrínyi Miklós halálának 400. évfordulója. Várható, hogy erre az alkalomra a délszláv népek irodalma újabb Zrínyi-énekekkel, hőskölteményekkel, valamint színdarabokkal, operákkal vagy regényekkel gazdagodik majd. Hiszen Zrínyi Miklóst nemcsak a magyar nép zárta szívébe, hanem legendás alakja ma is él a szomszédos horvát és szerb nép emlékezetében.

KISS ATTILA:

A MÁNFAI (MONAJI) TEMPLOMRÓL

A pécs—komlói út közelében, Mánfa határában, egy igazán festői mecseki völgy szélén álló templomocskát messze-földön ismerik, s a szépet valóban kedvelő emberek csodájára járnak.

A csodálatra méltán rászorgáló templom szépségét kedvező fekvése csak fokozza, de ennek igazi forrása az épületből önmagából fakad. Az épület három, egy sorba fűződő tömegeből tevődik össze: az alacsony és kicsi szentélyből a hozzákapcsolódó téglalap-alaprajzú nagyobb méretű hajóból, végül pedig a magasan föléjük emelkedő toronyból. A három, az előzőnél mindig magasabb forma lépcsőzetessége által nyújtott térélményt az ötemeletes torony ritmikus kettős ablakai koronázzák meg. A mánfai templom megtekintése olyan hatást gyakorol nézőire, hogy azt szóval talán nem is lehet visszaadni, ezért inkább rátérünk arra, hogy mit tudott meg a tudomány e templomról.

Minden épület valamilyen feladat betöltésére készül, így mindig azt a kérdést kell feltennünk, hogy az adott épület mikor, milyen feladat ellátására, és végül miért ott épült fel, ahol?

A jelenleg magánosan, lakott helyektől távolabb álló templom a művészet-történeti kutatás szerint alaprajza, tömegeinek eloszlása és torony-kiképzése szerint a XII. században épült. Mivel építését megelőzően, István király törvényei szerint minden tíz falu köteles volt egy templomot építeni, a magánosan álló templom esetében megvan annak is a lehetősége, hogy az alkotás a környező falvak közös temploma volt, s ezért nincsen körülötte település. Az viszont tudott dolog, hogy a török időkben igen sok falu pusztult el. Ezért valószínűbbnek látszik, hogy a mánfai templom is egy azóta elpusztult falu temploma lehetett.

Å baranyai Árpád-kori falvak elhelyezkedése ma már nagyrészt ismert. Azon a környéken, ahol a mánfai templom áll, a források szerint egy MONAJ vagy más feloldás szerint MONEJ nevű falu feküdt. Ennek a falunak lakóiról az írott forrásokból jóformán csak létüket tudjuk. Ennek megfelelően a falu Árpád-kori lakosságának száma is ismeretlen előttünk, pedig minden település meghatározója lélekszáma.

Az alábbiakban a mánfai (monaji) templom méreteiből kíséreljük megállapítani azt, hogy hányan lakhatták a falut a XII. században, amikor a templomot építették.

Egy kis falu esetében általában az építők anyagi ereje és a felépítendő templom nagysága szoros összefüggésben áll. Paraszti lakoságnál az anyagi erő viszont szoros összefüggésben állt a lakosság lélekszámával. Ezért nyilván akkora templomot építettek, hogy abban valamennyien elférjenek, de nem nagyobb, mert annak nincs értelme, de erővel sem igen győzték volna.

A mánfai (monaji) templom XII. századi, a nép számára szolgáló hajó részének alaprajzi területe 12x4 méter, összesen 48 m² volt. Az Árpád-kori falusi templomokban eredetileg padok nem voltak, s ennek megfelelően az egész területet hasznosítani lehetett. Egy 48 m²-es teremben állva, számításaink szerint 130—180 ember fér el.

A baranyai falvak Árpád-kori lakosságának jellemzője a falvankénti 27 család. Az egyes családok lélekszámát minimálisan öt fővel, maximálisan hét fővel számolva, a falvak átlag lélekszáma 140—190 fő között váltakozhatott.

A templom hajójának alapterületéből a templomot használó falu lakosságának XII. századi nagyságára való következtetés adata (130—180 fő) annyira egyezik a többi baranyai falu lakosságának adataival, hogy a falu lélekszámát nagy biztonsággal a két becsült érték közé tehetjük.

A művészettörténeti kutatás szerint a templom mai formáját a XIV. században nyerte el, amikor északi oldalán kibővítették, s így belső területe kétszeresére nőtt meg. Ennek oka nyilván a falu lakosságának megnövekedése lehetett. Az előző számítás alapján a lakosság a két építési szakasz között eltelt kettőszáz esztendő alatt, amely a középkorban öt nemzedéknyi időnek felelt meg, több mint másfélszeresére növekedhetett. Ez a becslés ismét összhangban áll az írott források adataival, a tizedjegyzékek Monajra vonatkozó számadataival, amely szerint e falu lakossága a XIV. század elején már 50⁰/₀-al lehetett több, mint a baranyai falvak átlagos lakossága.

A mánfai, tulajdonképpen helyesen monaji, szerencsésen fennmaradt templom nemcsak művészi élményt nyújt látogatóinak, hanem mellette adatokat ad arra is a történetkutatásnak, hogy belőle a templomot létrehozó közösségre, annak gyarapodó száma alapján a tatárjárást a megye más területeivel ellentétben a zárt völgyben sértetlenül átvészoló, s utána is békésen fejlődő életére valami kevés fényt vessen.

LENGYELTÓTI JÁNOS:

MOZSGÓ DŰLŐI ÉS HELYRAJZI ÉRDEKESSÉGEI*

Csertői halas-tavak:

Szigetvárról jövet az országút nyugati oldalán az *Almás-patak* mocsaras rétéjében csillognak a csertői halas-tavak. A törökök kiűzése után a *Festetich-család* tulajdonába került birtokrészen a mocsárvidék lecsapolásakor alakították ki a tavakat, melyekből az északiak a mozsgói uradalomhoz kerültek. Az Almás-patakon az 1930-as évek végéig ősi vízimalom állott, a „Csertői malom”. Híres molnár családok voltak: Gere, Balog, Takács. Utolsó, működő molnár család a Kiss volt.

Nagy rétek, Almási rétek:

Az országút és az Almás-patak közötti laponon elterülő réteken több község osztozkodik ma is. A halastavaktól a vasútállomásig nyúló területet nevezték „Nagy-réteknek”, mivel a község határában több helyen levők már jóval kisebbek voltak. Almási-réteknek is nevezik őket.

Bakittyai-rét:

Az állomás és a tőle nyugatra emelkedő Bakittyadomb közötti területnek a neve. A név (Bakittyai) származtatására nem ismerünk közelebbi adatokat.

Porovicza-patak:

A faluba beforduló országutat kis patak szeli át, amely az Almáskeresztúrtól északra levő Gulyásdomb lábánál eredve keresztülfolyik Almáskeresztúron, majd déli irányból nyugatra kanyarodva kettéosztja a mozsgói határt, s a vasútállomástól délre belefolyik az Almásba. A Porovicza név szláv eredetre vall. Az 1918—1921-ig tartó szerb megszállás idejében határpatak volt Magyarország és az akkor alakult Szerb—Horvát—Szlovén királyság között. A község Magyarország, míg az Alsószőlőhegy már Szerbia volt. A patakocskának a *Historia Domus* szerint a Mozsgó név kialakulásában is szerepe volt, amennyiben Kollárovcics Sebestyén plébános (1760) feljegyzései szerint a környék jobbágyszonyjai a patakban mosták a kötelező robotszolgáltatás fejében az uraság ré-

* A szerzőnek a művelődésügyi osztály pályázatára készült művéből.

szére szőtt vásznat. Így lett a nép nyelvén „Mosó-hely”. Ehhez az alapszóhoz Kollárovcics hozzászerkeszti az ókori „Góg” nevet, majd nyelvtani operációval levágja a végső „g” betűt: Mosgó(g) — *Mosgó*. Mindenesetre a birtokunkban levő okmányokon az 1775 évszámot viselő pecsétlenyomatokon a falu neve „*Mosgó*”-ként szerepel.

Szent-Miklósi híd:

A faluba forduló országút kis hídja a Porovicza patakon. A szerb megszállás idején határhíd volt. Két oldalán magyar, illetve szerb határőrség tanyáztott.

Ödönvölgyi-rét, Ödönvölgy, Öldönvölgy:

A szentmiklósi hídtól északra felnyúló völgyben levő rét neve. A mintegy 1 km hosszú rét északi végében *Ödönvölgy* házai fehérlenek. Nevét egyik tulajdonosától, Battyhány Ödöntől nyerte. A nép szóhasználatában *Öldönvölgy*-ként is szerepel. A XVIII. század elején *Sárközy János* idejében híres öszvértenyésztő hely. A História Domus szerint az öszvér neve horvátul „*Mazga*” lévén, és mert a török uralom alkalmával a lóállomány kipusztulása miatt, annak helyettesítésére, az idetelepített *illir* lakosság innét szerezte be öszvér (mazga) állományát, Kollárovcics Sebestyén szerint a „*mazga*” szóból lett: *Mozsgó*.

Dr. Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában c. művében (II. köt. 509. lap) Baranya megyéhez tartozó községnek említi *Mosgót* „*Mosgow, Domborow alio nomine Mosgow*” említéssel. A név a XIX. század végéig is *Mosgó*-ként szerepel, csak az újabb évtizedekben lett hivatalosan is „*Mozsgó*”. A II. világháborúig országos hírű ménestenyésztettek a völgyben. Ma a helyi „*Zrínyi*” Tsz jól jövedelmező baromfitelepet létesített itt.

Bükkfa puszta:

Ödönvölgytől északra van, s ma már csak nevében meglévő hely. A név a régi bükkerdőre utal. Egy-két szép bükkfa még látható a Zöcskére lenyúló lejtőkön. A múlt század közepén a tetőn az erdőt kiirtották, s helyén sertésenyésztetet rendeztek be korszerű ólakkal és ártézi kúttal.

Pajtai dűlő:

A mai „*Árpád*”-telep helyén az 1910-es években még hosszú uradalmi pajták állottak. Az uradalom idegyűjtötte a domb alján húzódó *ödönvölgyi* rét szénáját. A valamikori dűlőn ma a község legújabb településű utcája húzódik végig, modern, villaszerű, egészséges, kertes házakkal. Az utca országútra nyúló végén újtelepítésű liget lombosodik.

Pap-földek:

A mai *Petőfi* utca végén folytatólagosan az uradalom által a plébánia részére juttatott földek húzódtak. Ma a Tsz kertészetének a része.

Gyümölcsös-tábla:

A Pap-földek északi folytatásaként az uradalom a XIX. század második felében gyümölcsöst telepített, amely az első világháború idején kipusztult.

Fáfai dűlő (Alsó-, Felső-)

A Petőfi utcát keletről szegélyező völgy neve. A bővizű kis *Sovicza* patakocska öntözi. Az alsó-fáfai részen a XX. század elején az uradalom alagsóvezést létesített a korszerű rétgondozásra. Az alagsóvek sok helyen ma is észlelhetők, s a legnagyobb nyárban is bőséges vizet vezetnek a rét közepén folyó *Soviczába*. A mezőn dolgozók innét hordják az ivóvizet. A Mátyás király utcabeliek szerint ebben a vízben fő meg legjobban a bab. A lányok kitűnő hajmosó vízként emlegetik.

Ma mind az Alsó-, mind a Felső-Fáfa völgye a tsz jól jövedelmező kertészete lett.

A völgy változatos szépsége a falunkban élő *Kada Alajos* festőművész képzeletét is megragadta és színekben pompázó festményben örökítette meg.

Méhes:

A fáfai rétre lenyúló domb neve. Már a XVIII. században készült térképeken is ezt a nevet viseli, s az 1910-es évekig állt a domb alján az ősi méhészház. A déli fekvésű lankás domboldal kitűnő méhes volt. Ma a tsz kertészeti részlege.

Laci-major:

A Méhes-domb keleti oldalán északra húzódó földdarab neve. Semmiféle emlék, épületmaradvány nem jelöli lakott voltát. A legöregebb emberek sem emlékeznek itt épületekre. Talán a volt birtokos elsőszülött fia nevét akarta megörökíttetni.

Sovicai-rét:

A fáfai réteken végigfolyó kis pataktól — *Sovicza* — vette nevét. A patakocska északra átvágja a mozgó—almamelléki dűlő utat, s mintegy 100 méterre egy már szinte kútszerűvé vált mélyedésben ered. A *Sovicza* forrását emberemlékezet óta a határ legbővizűbb erének tartja a szájhagyomány. Öregek szerint volt idő, amikor a nagy nyári szárazság idején lajtokkal hordták a vizet innen a faluba. A *Sovicza* a kastély — Szociális Otthon — parkjában halastóvá szélesül. Öregek meséje szerint a forrás környékén régebben érdekes kis pipákat találtak, melyek hitük szerint a törököktől származtak. A török pipagyár meséje egyébként Mozsgón többször felvetődött.

Temető: (Ó- és Új) Temető dűlő:

A község főutcája, a mai Mátyás király utca, tengelyébe mérték ki a XVIII. század közepén a temetőt. A temetőből végig lehet látni az utcát. Az utolsó háztól mintegy 50 méterre terül el mindkét temető. A ma használtat a XVIII. század közepén nyitották meg. Az 1763-ban ide temetett első halott *Kiss Tamás* felesége volt.

Az évszázados használat folytán betölt temető helyett új területet nyitotak a keleti oldalon. A két temetőt a Jedinkára vezető kocsíút választja el. Az „Új” temetőben van a kis kunyhószerű hullaház.

1930-ban újból szükségessé vált újabb temető nyitása, s az akkori képviselőtestület határozata szerint az eredetileg ősi temetőt jelölték ki. A síremlékeket elárverezték. Falutörténetileg veszteség, hogy a népi kegyeletre oly jellemző feliratú síremlékeket válogatás nélkül, a szó szoros értelmében fillérekért elkötyavetyélték, széthordták az udvarokba, utcákra gyalogjáróknak. A közelmúltban sikerült a Jakab-ház udvarán egy vörösmárvány síremléket felfedezni és megmenteni. Szerencsére a gyalogjáróknak használt emlékkövet írásával fordították a földnek, s így a felirat teljesen épen maradt. Az „ősi” ma megint „új” temetőben egyetlen vaskeresztnek kegyelmeztek meg. Ez Czopf Godofréd volt mozsgói plébános egyszerű síremléke. Az adatok szerint Patkó Bandi betyárjai jártak a faluban, s az éjszaka hazatérő plébánost *Soromfai Jóska* lelőtte. A korabeli feljegyzés szerint: „a saját házat megtámadó rablók puska-lövés által okozott erőszakos és iszonyú halálnak esett prédájául” — 1862. november 10-én. A plébánián egy régi festményen a puska-lövés nyomai ma is láthatók.

Az eredetében második, de ma betelt temető megemlítendő síremléke a bejárattól északra mintegy 10 m-re levő *Kazaliczky-család* (Kászálícki) egyszerű, piramis alakú fehér márvány oszlopa. Kazaliczky Antal mozsgói származású (1862—1917) neves színművész és színműíró szüleinek síremléke ez. A volt színművész a budapesti Kerepesi úti temetőben adományozott díszsírhelyen nyugszik.

Temető dűlő:

A temetőtől északra elterülő szántók neve.

Szimándli:

A Temető dűlőtől északra, Almamellék felé nyúló tábla neve. Nevét az első Biedermann tulajdonostól: Simontól nyerte. A tulajdonos meg akarta nevét örökíttetni, s így a völgyet „Simon Thál”-nak nevezette el. (Simon-völgy). A magyar, horvát, német ajkú lakosság körében a név többféle átalakuláson ment keresztül: Simindál, Siméndál, Szimándli. Mai használatban a „Szimándli” maradt meg.

Proletár földek, (Poletár föld):

A Szimándi folytatásaként Almamellék határába átnyúló dűlő neve. Az első világháborút követő ún. Nagyatádi Szabó István-féle földosztáskor jutott földek után olyan súlyos válságot kellett fizetni a parasztságnak, hogy helyzetük még siralmasabb lett. Gyűlölet, átok, nyomor, végrehajtás követte ezt a gazdaságpolitikát. A parasztság nagyrésze kénytelen volt otthagyni ezt a „kapott” földet, de fennmaradt nevében évtizedek múltán is egy pusztulásra ítélt rendszer bűneire emlékeztek.

Vásártér:

A temetők előtt elterülő legelőterületet jelölte annak idején az uradalom vásártérnek. Emlékében a község és uradalom évszázados harcát rejti. A mint-

egy másfélszázada kapott 4 vásártartási jogból ugyanis kettő a községet illette volna, amelyet azonban a gyakorlatban sohasem kapott meg, és mindig az uradalom alkalmazottai szedték a helypénzt. A régi képviselőválasztások állandóan visszatérő ígéretei közé tartozott a két vásártartási jog megadása. A képviselőt megválasztották, a megígért jogból nem lett semmi.

Erzsébet királyné emlék-liget:

A mai használaton kívüli temető északi oldalán közvetlenül telepített ezüst rezgőnyárfás liget. A Genfben meggyilkolt Erzsébet királyné emlékére létesített ligetet körülárkolva elkülönítették a legelőtől. A hatalmassá nőtt fákat a II. világháború után kivágták, de a körülsáncolt terület határai ma is láthatók.

Jedinka, Jedinkai szőlő:

A két temetőt elválasztó kocsúton a két utcából álló szőlőtelepítési helyre, Jedinkára érünk. Az utcák miatt az ember tanyai településnek gondolná, ha a házak mögött és mellett nem látná a szőlősorokat. A Battyhány Tódor által a XVIII. század közepén készítettett első felmérési térképen is művelt területnek jelölik, de a művelési ág nincs feltüntetve.

A néveredetet illetően tisztán találgatásokra vagyunk utalva. Öregek szerint a *Dinka* szőlő nevéből származtatható. Pastinszky török szótára szerint török eredetű szó, s „elsőszerűlőtségi jagon öröklődő földet” jelent. Más feltevések szerint a szláv „Jedán” (egy) szóból alakulhatott. Mind a török, mind a szláv eredet elfogadható. Öregek meséje szerint néhai *Pintér János* szőlőjében földforgatás közben kis harangot találtak, amely a mai templomi lélekarang lenne. Ez azonban valótlan, mert a harangot felirata szerint: „öntötte: Slezák László harangöntő, Budapest, 1928.” A harangmonda továbbszövedött: „A Jedinkán talált harangot az uraság elvette és Szent Miklós pusztán a cselédség részére jelző harangul használták”. A tény: Szent Miklós pusztán közönséges kis harangocska volt a központi cselédházra felszerelve a munkafolyamatok időpontjainak a jelzésére (ébresztő, etetés, itatás, pihenő), amely harangot a II. világháború végső napjainak zűrzavarában valaki leszerelte, s később titokban a fémgyűjtés alkalmával értékesített.

Községi erdő, Tölös, Fölső erdő:

A Jedinka szőlőhegyet közvetlenül északon határoló erdőréssz. *Tölös* neve utal régi tölgy állagára. A „Fölső erdő” név megkülönbözteti a község déli részén húzódó volt uradalmi erdőktől. A jobbágyság hosszú pörösködés folytán végre Batthyány Kázmértól kapta kézhez 1848-ban, amikor is megtörtént az uradalmi erdők és legelők elkülönítése a községitől. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy a régi gyakorlat szerint ebből az erdőből kellett ellátni a papot, tanítót, *oskolát*, jegyzőt, hivatalokat, akkor bizony a parasztság tűzhelyére edeskevés jutott belőle.

Maradt völgy:

A mai Pozsonyi utca északi folytatásaként húzódik Jedinka felé. Az 1847-ben történt legelő-, és az 1848-ban történt erdő elkülönítésekor fennmaradt területnek — amely természetesen az uradalom részére jutott — a néphumor a „Maradt völgy” nevet adta. Itt kapott helyet az uradalmi pásztorház, tégl-

égető. A völgy temető alatti részében kapott mezőgazdasági gyakorló területet annakidején az elemi iskola. A domb aljában kis halom mutatja egy elmúlt kor szociális gondoskodásának akkori állapotát. Távol a falutól, alig pár méterre a temető hullaházától 4x5x2,5 m-es kis helyiség állott: a „Szegényház”. Itt adott lakást az akkori vezetőség a koldussá vált szerencsétleneknek. Bolond Menyhértnek, és a Koldus Bábi néninek maradt fenn ma is az emléke. Az első mint volt jó kereső kőműves került ide, míg Koldus Bábi néni származását senki sem ismerte. Bábi néni behúzódott a „Szegény házba”, Bolond Menyhért pedig a házikó mellett közvetlenül leszakadó agyagos partban vágott, kapart magának lakófülkét. Zavaros agya mesterségbeli emlékezetével a környéken talált tégladarabokból valamiféle tűzhelyet eszkábált össze. Aztán naponkint mindketten sorravették a falu utcáit koldusfalatért. A hely neve riasztó emlékeztető egy korra: „*Bolond Menyhért Likja*”.

Kopasz domb:

A Maradt völgy keleti dombjának a neve az 1860. évi erdőirtás óta. Ma községi akácos.

Nagyföld, Gyertyános:

A falu Almáskeresztúr felé eső részének első dűlője. A régi térképeken Gyertyános néven is szerepel. A múlt század 60-as éveiben történt földrendezés alkalmával a gyertyán erdőt kiirtották, s ezek lettek a valamikori úrbéreszek, majd szabad gazdák földjei. Nagy-földeknek is nevezik, mert ebben a táblában 1600—1200 négyszögölnyi területeket mértek.

Igyenes:

A Gyertyános dűlő északra folytatódó egyenes fennsíkja.

Kis Föld, Kis Gyertyános:

A Nagy-Földtől keletre húzódó dombhat neve. Szintén irtásos terület. A régi térképeken az erdőben szántóföld van „Kis-pusztá” néven. Így használják ezt a területet ma is. Az egész dűlő a Kis-Föld nevét a múlt század 60-as éveiből kapta, amikor itt csak 1000 és 800 négyszögölnyi földeket mértek ki.

Szentgáli (Szengáli) rétek:

A Mózsgóról Almáskeresztúr felé vezető országút északi oldalán húzódó első völgyrét, melyet a Szentgáli árok választ ketté. A rét máig megőrizte a XIV. században birtokos Szentgáli család nevét, amelynek itt volt a birtoka. A réttől északra ma is Szentgáli völgynek, Szentgáli akolnak hívják a helyeket, az egész területet pedig népiesen „Szengának”. A folytatódó völgy ősi erdejében sok hamuzsirt égettek, kulimászt készítettek: Kalamázsvölgy.

Rasztina:

A szentgáli rét nyugati oldalán kisebb szántó terület neve. Szláv eredetű név.

Prigod:

A szentgáli rét nyugati szélének kisebb szántó területe, neve ugyancsak szláv eredetre vall.

Badacsony:

A Jedinkai szőlőhegynek a Szentgáli-rétekre lehajló oldalán elterülő szántó neve. Eredetére nem emlékeznek. Talán a szőlőtermeléssel kapcsolatos? Nem hiszem, hogy a balatonmenti badacsonyi terméstartó vállalná a rokonságot az itteni szüret nedvével.

Bazik:

Néveredete ismeretlen. A Szentgáli-rétekre simuló domboldal: sok leletanyagot rejtő terület. Különösen szántás alkalmával a kutató hamarosan tele-tömheti zsebeit különböző mintájú cserépedénytöredékekkel. 1946 őszin *Viszt István* lova szántás közben gödörbe szakadt. Az üreg megvizsgálásakor rakott kőanyagra leltünk, amely annál is inkább érdekes, mert hozzánk legközelebb Bükkösdön található épületkő. A terület valamiféle falazatot rejt, amelynek meghatározása kutatásra vár.

Pula-föld:

A Szentgáli-rét északkeleti végét határoló domboldal. Helyén a középkorban falu volt.

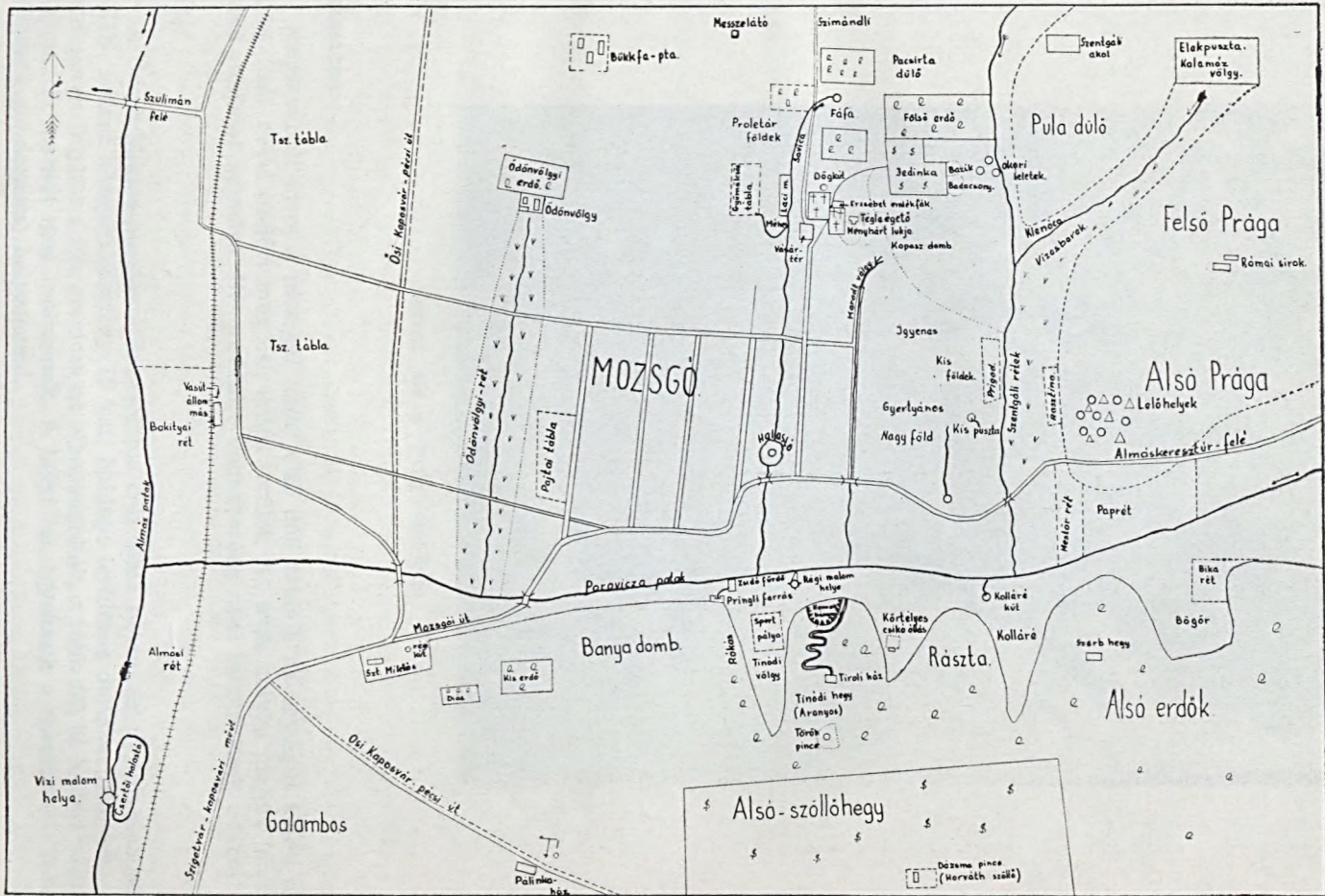
Alsó-, Felső- Prága:

Az Elekmajorba forduló dűlőút és az Almáskeresztúr felé haladó országút ölelésében Keletre elhúzódó dombhát. Neve a középkorból maradt ránk, és akkor létező falut jelez. 1499-ben Szentgáli László fia, Gergely, valamint Margit és Erzsébet eladják Török Imrének és nejének Krisztinának a Szigetvár mellett levő *Prága*, *Mosgó*, *Zalastó* nevű birtokukat. *Prágát* Baranya megyei falunak említik. A keletről-nyugatra húzódó domb lankásan simul a Porovicza völgyébe. A déli fekvésű oldal kitűnően alkalmas mezőgazdasági művelésre. A domb felső területe messzire nyúló fennsík. A Szentgáli-rét patakos völgye és a délen határoló Porovicza-patak az állattenyésztésre nyújtott kiváló lehetőséget. Az ókori ember is felhasználta ezt a természeti adottságot, mert a tsz mélyszántása alkalmával 1963-ban a tetőn ép római sírok kerültek napfényre. A sírok a jellegzetes nagyméretű római téglából készültek. Jegyet, bélyeget nem találtunk rajtuk. A sír falai belül habarcsoltak, kelet-nyugati irányúak. Az egyik sírban vas kardcsont volt, bronz kereszt és bronz pánt. A csontok bent vannak a sírban.

Közvetlenül az említett két út szögéhez lenyúló domboldalon a mélyszántás alkalmával mintegy 40 köralakú, fekete, szenes folt tűnt elő. A felforgatott földből az eke által összetört agyagedények cserepeit szedtük össze. A töredékek különböző rajzúak. A megszenesedett földből téglaszerűre égett földdarabokat is gyűjtöttünk, valamint csontokat.

A területen jelenleg a tsz. többszáz holdas gyümölcsöst létesít.

Tájékoztató térkép Mozsgó dőlőről.

Római sír a Prága-dűlőben

Galambos:

Szigetvárról jövet a mozsgói határ első déli táblája az országút keleti oldalán. Száz évvel ezelőtt még ősi, erdős terület. Az irtás helyén majort létesítettek juhászat számára. Névéredetére vonatkozóan nem bukkantunk adatra.

Diós:

A Szent Miklós-pusztával kapcsolatos déli tábla neve. Az új tulajdonosok a XIX. század közepén mintegy 10 kat. holdnyi területen diófákat ültettek. A birtokperек folytán a fák gondozását elhanyagolták, s több fát ki kellett vágni. Alig pár fa maradt meg mutatónak. A helyi tsz. igyekszik a megmaradt fákat szakszerű gondozással helyrehozni.

Szent Miklós-pusztá:

A keletre forduló országút déli oldalán ősi pusztá. Oklevéli adatok szerint 1346-ban a *Dersfyek* nemzetségi birtokelosztása alkalmával Szent Miklós Dersfy Péternek jutott. A pannonthalmi főapátság tizedjegyzéke szerint Szent Miklós 1660-ban *Balog* András birtoka. A Batthyányak mozsgói birtoklásával Szent Miklós, mint önálló birtoktest megszűnik, s egybeolvadt a mozsgói uradalommal. Központi jellegű, sok épülettel rendelkező pusztá volt, külön intézőséggel.

A pusztá nyugati szélén nagyméretű régi épület hívja fel magára a figyelmet. Az épület jelölése már a Batthyány Tódor féle első felmérési térképeken is szerepel, mint uradalmi kocsmá, csárda. Az épülettel szemben Zöcske felé vezető dűlőút ugyanis az ősi Kaposvár—Pécs-i országút maradványa.

Ennek az ősi országútnak a folytatása ma mintegy 100 m-ig megegyezik a mai Szigetvár felé hajló kövesúttal, majd mint dűlő kiválik belőle és ún. *Pá-*

A szentmiklósi erdőszlak

linkás-út néven délkeletre kanyarodva folytatódik tovább. A turbéki szertet-háznál keletre fordulva Nyugatszenterzsébet, Nagyváty, Szentlőrinc felé húzódik, s az új utak készítése folytán eltűnik. A régi épület ma az állami erdőszet tulajdona, s erdősz-lakás.

A pusztán az 1963-ban végzett csatornázási munkálatok közben a keleti oldalon álló istálló északnyugati sarkától 10 m-re, a felszín alatt 80 cm-re tölgygerenda földemre bukkantak, amely 150 cm átmérőjű kútat takart. A kút falazata régi, nagyméretű téglából készült. Alig 2 m-re csillog a víz színe. A kút létezésére nem emlékeznek. Ez magyarázza, hogy régebben a cselédség részére ásott új kút alig 5 m-re van a lelettől. Feltevés szerint szokásban volt, ha valamilyen oknál fogva egy kút használatát beszüntették, nem temették be, hanem lefedték, hogy későbbi szükségessége alkalmával könnyen helyrehozhassák.

Kiserdő:

Szent Miklóstól Dk-re levő táblában az irtás folyamán megmaradt pár holdnyi erdőcske, mely tájképileg változatossá teszi a környezet képét.

Alsóhegyi temető:

A mai Pálinkás-út és az Alsószőlőhegyből jövő dűlőút találkozásával alkotott szögben 1876-ban egy területet hasítottak ki temető céljára, melybe ugyanakkor fakeresztet állítottak. A területet sohasem használták temetőként a közigazgatási és egyházi hatóságok akadékoskodása folytán.

Banya-domb, Rókás:

A Szent Miklóstól keletre húzódó és a Porovicza-patakra lejtő domb neve. A domb dél felé magasodva több részletnévvel évszázados szőlőművelési terület. Az öregek a rövidebb, de meredek utat elkerülve, a domb lankásabb lejtjét használták és használják ma is a szőlőbe menésre, s így adta a néphumor a hivatalos, „Rókás domb” név mellé a közhasználatú „Banya-domb” elnevezést. A domb aljában vezető s itt-ott még ma is fekete salakot mutató utat „Szenes út” néves ismerik. Az uraság ugyanis Szent Miklósra kocsizva — a kastélytól alig 2 km távolságra — az országútról kiágazó külön, salakkal készített utat használt, amely ma is kedvelt sétahelye az ifjúságnak.

Pringli, Tinódi-völgy, Gula-völgy:

A község Petőfi utcájával szembenező első völgy. A „Pringli” név eredete a völgy bejáratánál levő kis forrással kapcsolatos. A „Banya-domb” tövében fakadó bővízű forrás fölé a XIX. sz. közepén kis falazatot emeltek. A forrást kímélyítették és körülteglázták. Így az üdítő, mindig hideg víz 60 cm átmérőjű s 80 cm-re mélyített kerek medencében gyűlik össze, s fölöslege vékony érként csordul ki a rétre. A medence fölött boltíves fülke van, kisebb szobornak való mélyedéssel. Ebben a mélyedésben annakidején kis Mária-szobrot helyeztek el. A fülkét két oldalról fal keretezi. A kis fülke fölött közepén vaskereszt volt. Mivel a kis szobor a fülkéből eltűnt, a forrás fölött álló öreg gyertyánfára az uradalom Mária-képet helyezett. Így egy ideig a forrást „Szent-kútnak” is hívták. A forrásnak ilyen használatát a Bécsből származó birtokos hallgatólagos jóváhagyásával inkább a németiség gyakorolta, főleg mert mellette vitt el a turbéki búcsújáró helyre vívó út, s itt az árnyas völgy enyhében szoktak megpihenni.

A völgy neve az eredetileg bajoros-német „Bründel” szóalakból képződött. A lefolyt évszázad magyar—horvát—német nyelvhasználata folyamán a „Bründel”-ből „Pründel” lesz, majd a német nyelvjárás a „Bründel”-ből „Prindel”-t alakít, s végül létrejön a ma használatos „Pringli” alak.

Tekintettel a Tinódi-család mozgói kapcsolataira, Tinódi-Lantos Sebestyén emlékezetére Tanácsai Közgyűlési határozattal a völgyet „Tinódi-völgynek” nevezték el.

Mivel a gulya állandó legeltetési helyül is szolgál, a nép „Gula-völgy”-nek is nevezi.

A festői környezetű völgyben készül az ifjúság sportpályája.

Aranyos:

A Porovicza-patakra meredeken leszakadó és a Pringli-völgyet keletről határoló magaslat (224 m) neve. A hegytetőre a XIX. sz. végén készített tölgyfalépcsős, salakozott, pihenőkkel megszakított, s állandóan gondozott út vezetett. A csúcson romantikus, tiroli stílusban készült pihenő állt, ahonnan messze vidékre gyönyörű kilátás nyílt. A kilátás biztosítására széles nyiladékot irtottak a világ négy tája felé. Az 1900-as évek elején kedvelt kirándulóhelye volt ez a terület a pécsi MÁV Üzletvezetőség alkalmazottainak. Ma a ház alapzatának kis halma, hatalmassá nőtt fenyők, s a felvezető út mentén korhadó tölgylépcsők maradványai jelzik a helyrehozásra váró nyomokat.

A volt pihenő-laktól — a hegygerincen délnek vonuló nyiladékos út mentén mintegy 200 m-re a völgyre lehajló oldalban mesterségesen alkotott terrasz búvik meg a fák között. A kis plató közepén 2 m átmérőjű és 5 m mélységű kútszerű üreget találunk, a néphagyomány „Török-pincéjét”. A monda a szigetvári várral hozza kapcsolatba az üreget, mint a várat hajdanában Mozsgóval összekötő alagút nyílását. Ezt a feltevést semmiféle okmányos adat nem igazolja. Tény, hogy a völgyre meredeken lehajló domboldalban mesterségesnek látszik a kisebb házhelynyi terület. A közepén levő és az ifjúság ásatási, kutató munkája által tovább mélyített üreg, tompa, kongó hangot ad, mintha alatta üresség lenne. További feltárási munkája komoly felkészülést igényel.

Körtélyes, Csikóállás:

Az Almáskeresztúr felé húzódó dombvonulat második völgye. Első nevét a régebben benne növő vadkörtefaktól nyerte. Ezeknek a fáknak ma alig pár példánya található. Csikóállás neve az uradalmi ménes legeltető helyét örökíti meg. A lipizai ménes tenyésztési helye Ödönvölgy volt, míg a munkára használt lóanyag Szent Miklóson kapott helyet. Szent György naptól novemberig szabadon nevelődtek a lovak. Ebben, a völgyben vihar esetén külön állásuk volt, éjszakára etető árnyékkal, a csikós részére pedig kis házacská állott. Híresebb csikósokként említik: Bükkfai Horváth Jánost, Sovány Sándort, aki ügyes faragó is volt, Fábián Sándort, Pápai Pált és Kordé Jánost.

Napjainkban a völgyben rendezik a sporteseményeket.

Körtélyesi domb:

Nevét a völgy nevével kapcsolták össze. Ősi erdejének kiirtása folytán „Kopasz-dombként” is emlegetik.

Északra lejtő aljában ered a „Kollári-kút” nevű forrás. A határ legjobb vizeként emlegetik. Habár a határnak ezen a részén is több jóvizű forrás fakad, mégis a munkábamenők itt töltötték reggel mohácsi kőkorsóikat vízzel a délelőttre és a vízhordó gyerekek délben ugyancsak idejöttek üdítő italért. S mivel közelebb is akadt forrás, nyomatéku megjegyezték: „Aztán a Kollári-kútból” hozzatok ám!

Kollári-völgy:

Az Almáskeresztúr felé húzódó dombvonulat harmadik völgye. Régebben az uradalmi erdőszet faiskolája volt itt.

Rászta, Szerb-hegy:

A Kollári-völgyet keletről határoló domb. Rászta, szláv eredetű név. „Szerb-hegy”: az 1918—1921-es évek szerb megszállását idézi, amikor is a hegy tetején a szerb határőrség állandó őrsparancsnokságot épített őrszobával és kilátóval. Az építmény omladékai a tetőn levő tisztáson kis halomként ma is láthatók.

Pap-rét, Pap-gödre:

A Szerb-hegy és Pula-dülő közötti völgyben voltak a plébánia javadalmi rétjei — 11 kat. hold —, a hegyoldal hajlatában pedig kisebb völgy. Így lett a rét „Pap-rét”, a mélyedés pedig a néphumor szerint „Pap-gödre”.

Bika-rét:

A Szerb-hegy keleti oldalán elterülő és az erdőbe szögellő rét neve. A községi tenyészbikák részére fenntartott rét. Emelkedettebb „Paragos” területén kintűnő fű termett.

Klenőcza:

A Pula-dülő és Prága-dülő között Elekmajor felé forduló rét neve, mocsarassága miatt „Vizes Bereknek” is nevezik.

Bögör:

A Bika-rét további folytatása. Mozsgó keleti határa. Dr. Csánky Dezső: „Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában” c. művében Bögör, B e g e r néven, mint Árpád-kori falut említi.

Fartaló:

A Szent Miklóstól keletre húzódó domboldal neve a Banya-dombig. Név-eredete ismeretlen.

Messzelátó:

A Méhes-dülő északi folytatásaként Zöcske fölé magasodó dombtető neve.

Alsószőlőhegy:

A Mozsgótól délre, Szigetvár felé lejtő szőlőhegy neve. Ősi bortermelő dombház. Évszázados, teletulajdonnal rendelkező községei: Mozsgó, Szigetvár, Csertő, Zsibót, Becefa, — majd a drávai síkság mocsaras települési falvai közül — Rózsafa, Dencsháza, Hobol, Molvány, Somogyapáti, Pata, Poklosi, Nagy és Kis-Dobsza, Kis-Tamási, Merenye. De még a távoli Darány is. Borvásárló körzete kiterjed a 25 km-re levő drávaparti községekre — Lakócsára, Potonyra, Gárdonyra, Felsőszentmártonra.

A Mozsgót birtokba vevő Batthyány-család a XVIII. sz.-ban készített térképein mint szőlőtelep szerepel: Ezek a térképeken már szerepel a ma 159/2 hrsz. 100 házzámú épület. A jelenleg Horváth József és Ferenc tulajdonát képező nagy présház a régi uradalom dézsmaszedő pincéje volt. Ezt mutatja ma

még eredeti belső beosztása, a világ négy tája felé elágazó pincerendszere. A pincelejárát vöröskőkeresztje még megvan, de az alsó bejáratot valamikor elzáró szép vasrácsajtóból boronát készítettek a tulajdonosok. A prэшház ma még érintetlen belső építési szerkezeténél, régi borászati eszközeinél fogva érdekes borászati és szőlészeti múzeuma lehetne a dombvidék több évszázados szőlőkultúrájának.

Zsidó-fürdő:

A Pringli-völgy bejáratánál 5x10x2 m-es medence omladozik. A II. világháborúban Mozsgóra került MUSZ-alakulat (Munkaszolgálatosok) által épített medencét a kis Pringli-forrás táplálja. A náddal, kárával benőtt békanyálas kis medence nevében egy ördögi tervszerűséggel végrehajtott emberpusztítás emléket idézi.

DR. DANKÓ IMRE :

GERECZE PÉTER ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA

November 2-án volt 50 éve, hogy meghalt *dr. Gerecze Péter*, a magyar művészettörténet és műemlékvédelem egyik kimagasló alakja. Az, hogy halálának félévszázados évfordulójáról a Művelődési Tájékoztatóban is megemlékezünk, azt jelenti, hogy *Gerecze Pétert* a magukénak, baranyainak-pécsinek is érezzük és így is emlékezünk rá. Úgy véljük, hogy életének és munkásságának itteni föl-idézése, egyes helyi szempontok kiemelése, csak teljesebbé teszi a róla alkotott képet.

Nem Pécsen és nem is a megyében született, sőt nem is itt halt meg, mégis ide való, mert munkásságának tekintélyes részét itteni tárgykör, itt végzett kutatások alkották. Azok közé az idegenek közé tartozott, akik *Pécsre* vagy *Baranyába* kerülve, itt munkálkodva, erre a helyre nézve is fontosat alkottak, jelentős munkát végeztek. Ez a munka teszi az ilyen embereket, köztük *Gerecze Pétert* is pécsivé, baranyáivá.

Gerecze Péter 1856. május 23-án született az erdélyi *Désen*. Családjá a *Duna—Tisza* közéről, *Nagykőrösről* telepedett át ide. A család tagjai mindig haladó álláspontokat képviseltek; az 1848—49-es szabadságharcot például csak *Gerecze Péter* apja, *János* élte túl. *Gerecze Péter* szülővárosában *Désen* és *Kolozsvárott* tanult. Az itteni egyetemen szerzett magyar—német szakos tanári oklevelet, majd bölcsészeti doktorátust. A kolozsvári egyetem ezekben az években élte virágkorát, *Gereczeit* is nagy tudású, kiváló pedagógiai érzékkel bíró professzorok tanították, tanuló társai között is egész sereg kiválóság akadt. Már mint egyetemi hallgató is széleskörű, szaktárgyain messze túlmutató tudományos érdeklődésről tett tanúbizonyságot. Szünidőiben bejárta egész *Erdélyt* és figyelme elsősorban a népélet felé fordult. Régi hímzéseket gyűjtött, az erdélyi népi kerámiát tanulmányozta, sok népéletbeli érdekességet feljegyzett. Sorra járta *Erdély* régi városait, megnézte a régi építményeket. A későbbiekben érdeklődése egyre inkább a régi épületek, azok díszítőelemei felé, a műemlékek felé fordult. Kutatásaiban elmélyülve érdeklődési köre szűkült és elsősorban a középkori építészet és szobrászat érdekelt. Nagyon jellemzően állapította meg az *Archeológiai Értesítőben* róla nekrológot író *Eber László*, hogy: „Az ő tanulmányaihoz kell folyamodnia mindenkinek, aki hazánk Árpád-kori szobrászatának történetével foglalkozik”. Ilyen, középkori kutatásainak során érkezett el a pécsi székesegyház kutatásához, amely azután egész élete során fő témája maradt.

Tanári működését a *Pécsi Főreáliskolánál* kezdte meg. A fiatalember nagy lendülettel vetette magát bele Pécs akkori kulturális életébe. Már előzőleg is je-

lentek meg cikkei, különböző erdélyi újságokban és folyóiratokban, pécsi tartózkodása óta pedig szinte minden Pécsen megjelent sajtótermékben (a Pécs-Baranyai Hírlapban, a Pécs-ben, stb.). Iskolájának évkönyvében pedig rendszeresen jelentetett meg magvas tanulmányokat. Így például a *Pécsi Főreáliskola* 1883—84. évi értesítőjében *Az aesthetikai nevelés általános eszközei* címmel, az 1886—87. évben pedig *A kedélynevelés némely általános eszközei* címmel értekezett. Ugyanebben az évkönyvben egy hét táblával ellátott szakkikket is közölt, *A pécsi restaurált Székesegyház külseje* címmel.

A korabeli népművelésből is kivette részét. Szívesen tartott előadásokat és népművelési alkalmakat maga is örömmel rendezett. A *Kereskedő Ifjak Egyletében* több előadást tartott, *Madách Ember tragédiájáról* pedig a *Pécsi Nemzeti Színház* alapjának javára tartott előadást. A szünidőkben tanulmányutakra ment, sorra járta Olaszország és Párizs múzeumait, kiállításait.

1891 körül alakult ki benne a *pécsi székesegyház* kutatásának gondolata, terve. Már ebben az évben megjelentetett egy útmutatót a székesegyház megtekintésére, *A pécsi székesegyház falfestményei* címmel. Ugyanezt németül is közreadta, *A pécsi székesegyház* művet írt *A pécsi székesegyház* címmel, amelyet Budapesten adtak ki. Ez tekinthető különben egyik főművének is. E munka előzményei közé tartozik, hogy 1888-ban megkezdte a pécsi székesegyház folyamatos ismertetését a *Budapesti Hírlapban*.

Külföldi tanulmányútjain szerzett tapasztalatait igyekezett idehaza hasznosítani. 1891-ben például a *Magyar Tudományos Akadémián* előadást tartott *A művészi restauratio-ról Olaszországban és a Rajna vidékén*. Felolvasásának bővített formája megjelent a *Budapesti Szemlében*. Tapasztalatait hazai műemlékek restaurálásánál akarta felhasználtatni. Így a pécsi székesegyháznál is, amelynek restaurálásakor előkerült régészeti anyagot gondosan összegyűjtötte és lajstromozta. Ezt a munkáját, amely *mai román-kori kőtárunk alapjait vetette meg*, anyagiak hiányában nem tudta publikálni. Később került kiadásra *Szőnyi Ottó* bevezetésével.

Kutatásai, egyre-másra megjelent tanulmányai felhívták rá az országos közvélemény figyelmét. Ezért 1893-ban *Pulszky Ferenc* ajánlatára a *budapesti VI. kerületi reáliskolához* helyezték, ahol azután 1914. november 2-án bekövetkezett haláláig tanított. Pécsről való elkerülését családi tragédiája is indokolta. 1887-megnősült, de felesége egy év múlva meghalt.

Főműve az a hatalmas jegyzék, amit a *Forster Gyula* szerkesztésében megjelent *Magyarország műemlékeinek jegyzéke és bibliográfiája* című kétkötetes kiadványban hazánk műemlékeiről közre adott.

Gerecze Péterben nemcsak a nagy tudású, fáradhatatlanul dolgozó szakembert kell tisztelnünk, hanem az önzetlen, az igénytelenségig csak a munkának élő embert is. Szépen jellemezte a temetésekor mondott pár szó: „*Művei mellett ott fog emlékünkből élni egyéniségének képe, a lelkes, fáradhatatlan férfiúé, ki életét végtelen igénytelenséggel szentelte a tudomány szolgálatának, ki a maga számára sohasem kívánt munkánál egyebet*”.

Haladó gondolkodása miatt inkább mellőzésben, mint elismerésben volt része. Bár tagja volt a *Pestmegyei Régészeti Bizottságnak*, az *Országos Régészeti és Embertani Társulat* igazgató választmányának és a *Műemlékek Országos Bizottságának*, magántanári habilitációt mégsem nyert, jóllehet kétszer is

folyamodott érte. Ásatásaihoz, munkáinak megjelentetéséhez nem igen kapott támogatást, legtöbbször a saját pénzéből fedezte kiadásait. Élete tragédiájához tartozik, hogy 58 éves korában, amikor nyugdíjba készült, azért is, hogy kutatásainak anyagát feldolgozhassa; a háborús tifuszbajrárvány kioltotta életét.

Végigtekintve Gerecze Péter életén és munkásságán, befejezésül ismételtlen nekrológját idézhetjük: „Ő ajándékozott meg bennünket Magyarország művészeti emlékeinek hatalmas repertóriumával, mely páratlan munkakedvének, szorgalmának elévülhetetlen eredménye, oly forrás, melyből még késő nemzedékek is hálásan fognak meríteni”.

KÖLESY VINCZE*

Abaligeten, a cseppkőbarlang bejáratánál kőbevésett szavak őrzik Kölesy Vincze emlékét. Megtudhatja az érdeklődő, hogy ő *kutatta át először tudományosan a barlangot*. Erről tanulmányt jelentetett meg a Tudományos Gyűjtemény c. folyóiratban és alaprajzot készített, amit a Pécsi Káptalani Levéltárban helyezett el. A barlang feletti tábla szerint azonban az abaligeti barlang „ma ismert teljes hosszát 1768-ban Mattenheim József helyi molnár tárta fel”. — Vitába kell szállnunk ezen állítással, mert olyan forrás birtokába jutottunk, amely ezt megcáfolja.

Kölesy Vincze 1819. augusztus 24-én indult felfedező vállalkozására abban a tudatban, hogy előtte a barlang titkaival még senki meg nem ismerkedett. Kitaibel Pál professor 1802—12 között megjelent: *Descriptiones et icones plantarum rariorum Hungariae* c. művében csak arról olvashatott, hogy a neves tudós is csupán következtet a barlang létezésére. Kitaibel Pál arra alapozta következtetését, hogy a szikla üregből oly bővízű patak tör elő, amely nem messze a barlang szájától már malmok hajtására képes.

Az abaligeti nép sem tudott babonás előítéleteknél egyebet mondani a barlangról. „*Némelyek azt vitatják, — írja tanulmányaiban Kölesy — hogy a hegynek belsejéből emberi szózatokat, némelyek, hogy harangkongásokat hallottak; mások ismét azt állítják, hogy egy elkárhoztatott leányzó oda számkivettetett légyen, hogy egy eleibe tett tálal könnyűivel megtöltsön, de amelyet sohasem teljesíthet, mivel a tál mindenkor egy szerencsétlen vak eset által feldől*”.

Kölesy Vincze tehát sem a tudományos irodalomban, sem a néptől nem szerezhetett tárgyilagos ismereteket a barlang belső tulajdonságairól. Vajon miért nem szerzett tudomást arról, hogy már ötven évvel megelőzte őt Mattenheim József helyi molnár?

Abban a meggyőződésben indult tehát útjára, hogy nevezetes felfedezést tesz. „*Már csak ezen hegy barlangba való bemenetel is visszaretentő, s veszélylyel van összekötve; de a tudni kívánás engem minden veszélyt megvetni tanított*” — kezdi beszámolóját. Ez a veszély pedig nem egyéb volt, mint az a már rég eltávolított haránt szikla, amely az első kanyar után úgy elzárta az utat, hogy Kölesyék csak nyakig vízbe merülve, a kirohanó pataknak hátat fordítva bújhattak át szűk nyílásán.

*Az abaligeti honismereti szakkör munkájából.

A barlang belsejében nem várt meglepetés fogadta a felfedezőket: az első nagy torony alatt (mai elnevezés szerint Pisai Ferdetorony) emberi csontot és elrothadt csatos cipőt találtak. Kölesy Vincze feltételezése szerint egy kb. hat éve elveszett, szerencsétlenül járt ember karcsontja lehetett a lelet. Mélyebben állatcsontra is akadtak és több olyan építménnyel találkoztak, amelyek kétség-telenül emberkéz alkotásai. „Úgy tetszik, — írja — mintha itt valaki, sőt többben is hosszabb időig tartózkodtak légyen, és ezen idő közben rakták volna a lépcsőket, hogy magoknak a fel-alájárást könnyebbítsék. Azok a két köfalak is, hol a kövek oly nagy fáradsággal hordattak össze s egyszersmind egymásra rendesen rakattak, bizonyítják elegendőképpen némely embereknek hosszabb tartózkodását; mindazonáltal az ő itt léteknék, céljoknak okáról igen nagy kétség marad fenn”.

Mindezek után és mindezek ellenére fenntartja Kölesy Vincze azt a véleményét, hogy a barlangot ő fedezte fel, előtte a barlang mélye ismeretlen volt. Ennek bizonyítására a következőket találjuk tanulmányában: „Ez a barlang vagy tulajdonképpen ez a barlangba vezető előüreg az ott levő környéknek lakosától Paplikának nevezetik. Egy abaligeti plébános t. i. több esztendők előtt ebbe a jéghidegségű üregbe halat, húst, vaját s több ilyen táplálékot... rakatott bé, s a bemenetelt egy ajtóval elzáratta... Akkor tehát egyebet nem lehetett tudni, mint azt, hogy ez egy kőszikla lyuk legyen... senki sem gyanította még akkor, hogy ez a lyuk előüregre egy több száz ölekre a hegybe beható nevezetes barlangnak legyen, mert különben a nép nem hívhatta volna azt csupán plébános kamarájának, sem a plébános azt a privilégiumot magának nem vehette volna, hogy azt egy ajtóval elzárja”.

Kinek van már most igaza? Ki tárta fel a barlangot: Mattenheim József vagy Kölesy Vincze?

Az Abaligeti Plébánia Canonica Visitatio iratai között az 1829. évi jegyzőkönyv pontosan megvilágítja Mattenheim József barlangjárását. Ezt olvashatjuk: „1768-ban bizonyos gyermekek ebbe a barlangba bementek. Utánuk ment Mattenheim József, a helység egyik molnára. Ennek a barlangnak a végén egy tavacsskát és azon egy új nyílást talált. Itt a folyón átgázolva Dunán-Dráván keresztül kihozta a jajveszékeltő gyermekeket a felsőbb hátsóbb részekből. Ezért a tetteért mindenki nagyon hálás volt neki”.

Nem kívánjuk Mattenheim József nemes cselekedetét kisebbíteni, megérdemli, hogy a nép megtartsa jó emlékezetében; de feltárta-e a barlangot? Vajon a gyermekek bekalandoztak-e a barlang vaksötét mélységeibe, és Mattenheim Józsefnek lehetett-e gondolja másra is, mint a kétségbeesett gyermekek mielőbbi napvilágra juttatására? Mit tudott meg a külvilág a barlang titkaiból? Ha pedig az elsőséget vitatjuk, nem előbb jártak-e a barlangban a gyermekek? *A nép ötven évvel később is emlékezett Mattenheim József tetteire, de gyermekeik megmentőjét és nem a barlang feltáróját tisztelték benne.*

A következőkben ismerjük meg a barlang tudományos feltárójának, Kölesy Vinczének életét!

Gyermekkoráról biztos adatok nem maradtak. Érdeklődése és hagyatéka azonban arra mutat, hogy felvidéki zipser családból származott. Tanulmányait Festetich keszthelyi Georgikonjában végezte, amely a maga korában nagy hírű intézmény volt, s három éves képzésével keresett gazdatisztekot adott az országnak. Ebben az intézetben volt Kölesy Vincze primátor 1806-ban, amely tisztviseléséről decemberben ma már kideríthetetlen okból lemondott.

1812-ben Pécssett tűnik fel az egyházi birtokok cancellistájaként. Illetményét a Székeskáptalan, a Székesegyház és a Szeminárium együttesen fizették. Ebben az időben hazafiúi lelkesedéstől áthatva történelmi kutatásokat folytatott. Nagy emberek életrajzait készíti el, mert azt tapasztalja, hogy a külföldön egymásután megjelenő élettörténeti művekben magyar emberekről vagy alig, vagy egyáltalán nem esik szó. Ne higgyék külföldön sem, hogy Magyarországon nem élt említésre méltó ember; ne gondolják, hogy Magyarország csupán pusztá legelő, és egyéb sincs itt, mint betyárvilág, — írja életrajzi műve előszavában. Úgy tervezi, hogy 28—30 nagy emberről ír. Szándékát azonban érdeklődéssel fogadják, így több mint száz életrajzot készített el Melczer Jakabbal társulva. Könyve megjelent németül: „Ungarischer Plutarch oder Biographien merkwürdiger Personen des Königreichs Ungarn, und der dazu gehörigen Provinzen” címen 1815—16-ban, és 1816-ban magyarul is, melynek címe: „Nemzeti Plutárkus vagy a Magyar Országban és az ahhoz tartozó Tartományokban élt Nevezetes Férfiaknak Életrajzai”. Ezt a négy kötetes művet a mai kutatók is hasznos forrásként vehetik kézbe.

1816-ban bicsérdi ispán lesz. Új állomáshelyére házas emberként költözik feleségével, Miozini Annával. Megérkezésük után néhány nappal már keresztapaságra kéri fel, majd az első években többen is annak jeléül, hogy a falu közössége hajlandó befogadni az ifjú családot. Kölesy azonban nem lehetett alkalmas a kicsinyes falusi szórakozásokra, mert a barátkozásoknak hamarosan vége szakadt; nem hívták többször. Tizenhárom évet töltöttek Bicsérdén. Innen indult Kölesy Vincze az abaligeti cseppkőbarlang felfedezésére 1819-ben, és itt írta meg tanulmányát az 1818. májusában a Pécsi Székesegyház környékén feltárt római emlékkőről a Tudományos Gyűjtemény 1820. évi I. kötetében. E tanulmányban bebizonyította, hogy a lelet 1674 éves, és Lucius Marcellus praetor áldozati köve volt, aki Antonius Pius császár nevében kormányozta Alsó-Pannóniát, és i. sz. 145-ben megverte a gótokat, alánokat és dákokat. A győzelem emlékére mutatta be Marcellus a talált kövön található domborművek magyarázatát.

Nem hanyagolta el Kölesy Vince hivatalos kötelességeit sem, mert 1829-ben Pécsre helyezték hűséges szolgálataiért, és rábízták a Székesegyházi Uradalom számtartói tisztségét. Tizenhárom esztendei távollét után örömet költöztek vissza Pécsre. A Lakits laktanya tájékán vásároltak egy 800 négyszög-ölnyi telket 150 váltóforinton, s házat készítettek építeni, mikor a halál elragadta a családból az otthont teremtő asszonyt. Kölesy Vincze máról-holnapra egyedül maradt elárvult gyermekeivel: Jánossal és Máriával. Ettől az időtől a szép sikerek mellett súlyos csapások tették próbára emberségét.

Még özvegy volt, mikor újabb elismerését tapasztalhatta szorgalmas és hozzáértő munkásságának. 1831. január 1-től áthelyezték a jobb beosztást jelentő Káptalani számtartói beosztásba. Hamarosan ismét megnősült. 1832-ben feleségül vette a magánál 20 évvel fiatalabb Pach Trézsi árva leányt, kinek 667 forintos hozományát is felhasználva felépíttette félben maradt házát a Szigetbe menő derékút mellett. (Szigeti külváros 459.)

Az újjáéledt család békéjét megzavarta a városi hatóság azzal, hogy a Kölesy gyermekek anyai örökségének biztosítása érdekében elrendelte Miozini Anna hagyatékának összeírását. Ebből 7 éves pör kerekedett, míg végül is Kölesy volt kénytelen fejet hajtani a törvény előtt — kénytelen volt beengedni

GRÓF SZÉCHÉNYI PÁL

Kalocsai Ersek

*szül. 1642, meghalt 1710. először Váradorfán,
másodszor Nagycsúzenken temettetett el 1811.*

Nemzeti Plutárkus

vagy

A Magyar Országban

és az ahhoz tartozó Tartományokban élt

Nevezetes Férjfiaknak

Életleirásaik.

Hiteles kútfőkből merítették

és

kronológiai rendben előadták

Kölesy Vincze Károly,

és

Melzer Jakab

Negyedik Darab.

Pesten,

Trattner János Tamás költségével
's betűivel. 1816.

*Mohamed der Schwarze überreicht Pálffy die Kapitulation
von Neograd.*

85805
Ungrischer Plutarch
 oder
 Biographien
 merkwürdiger Personen
 des
 Königreichs Ungarn,
 und
 der dazu gehörigen Provinzen.

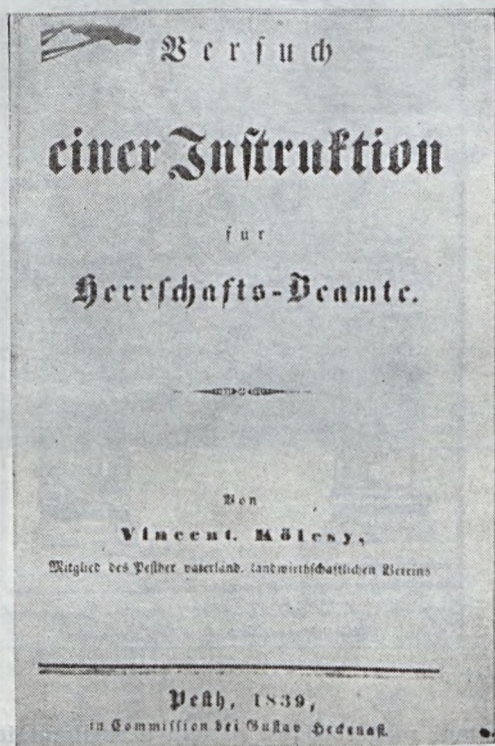
Aus
 authentischen Quellen geschöpft,
 und
 in chronologischer Ordnung dargestellt
 von
 Carl Vinzenz Kölesy
 und
 Jakob Melzer.

Zweyter Band.

Wien, 1816.
 Zu finden bey Joseph Czogenberger, Buchhändler.

A Nemzeti Plutárkus német kiadása

ban, a Magyar Gazdában. E tudósításokban nemcsak a Pécs tájékán fennálló gazdasági állapotokról számol be, hanem tanácsokkal segíti olvasóit, és ostorozza azokat a kontár földművelőket, „*akik mindent csak a jó sorstól és az időtől várnak, kik jó esztendőben bőségben úsznak, silány években pedig magok és barmaik utolsó pusztulásra jutnak, kik a józan értelem szerint működő gazdát kigúnyolják...*” A Magyar Gazdasági Egyesület Baranyai Fiókegyesülete 1845-ben alakult meg a magyar orvosok és természetvizsgálók pécsi közgyűlése után. Kölesy Vincze mégis már 1842-től baranyai ügyviselője volt az egyesületnek és az is maradt haláláig. A közgyűlésen értékes felszólalásban tárgyalta a takarmánytermesztés baranyai nehézségeinek megoldási lehetőségeit. A beszéd tel-

jes szövege megjelent a Magyar Gazdában és a közgyűlés kiadványában. „*Javaslatai nyomán oly érdekes vitatkozás támadt, melyből minden szó érdekes és tanulságos lévén gyorsírói feljegyzésre lettek volna érdemesek*” — írja a korabeli feljegyzés.

Kölesy Vincére bízta az egyesület a város tímárainak megsegítésére telepítendő szömörcecselek létesítését. A csereszömörce a finombőrök kidolgozásának nélkülözhetetlen cserzőanyag volt. „*Egyedül a pécsi kordoványosok, mesterségük folytatására, mázsáját 12 forinttal vévén évenként 15 000 pengőforintnyi szömörce szükséges. Ha tehát egész hazánkat vesszük, a kordoványártás kiterjedten üzetvén, látható, hogy évenként legalább 100 000 ezüst forint Törökországba költözik, mit a szömörcecének gondosabb művelése által a honban tart-*

hatnánk meg... egy sziklás és köves holdnak tiszta jövedelme... még a legjobb búzaföldnek haszonbérét is felülmúlja... és semmi természeti esemény káros befolyást nem gyakorol". Nem tudtuk kétséget kizáróan megállapítani, hogy mit tett Kölesy Vince a szömörce telepítésének ügyében. Pécs felett azonban, az Üdülő Szálló környékén nagyobb összefüggő szömörce-tölgyes terület található, még ma is, annak ellenére, hogy a nehéz helyzetbe került kordovánosok rablógazdálkodással gyűjtötték minden fellelhető helyen nélkülözhetetlen cserzőanyagukat.

Közeleti tevékenykedése közben csaknem észrevétlenül érkezett el hivatásának legmagasabb állomására, a Székesegyházi Uradalom tiszttartója, vezető gazdatisztje lett 1843-ban. Régi hivatalának átadása közben azonban nagyon súlyos bonyodalmakba keveredett. Nem tudott elszámolni 8800 forinttal. Igen nagy nehézségek árán kerülhette el, hogy „hívtelen kezelés” miatt állásvesztéssel ne sújtsák. Védekezését ugyanis, mely szerint egy távolléte alkalmával szomszédjában tűz ütött ki, és a keletkezett zúrzavarban elvesztek igazoló okmányai a hiányzó pénzüsszegről, a Káptalan számvevői széke nem fogadta el. Csak úgy tudott enyhíteni helyzetén, hogy szigorú kötelezettséget vállalt arra, hogy a hiányt kifizeti, vagy az elveszett okiratokat előteremti. Így a Káptalan „Irgalmatosság és nagylelkűségénél fogva” legalább a kamatok fizetésétől felmentette.

Kölesy Vince öregedő vállaira elviselhetetlen teher szakadt. Hogy helyt álljon szavának, eladta négy hold földjét 4480 forintért, házáat 4000-ért. Házának árából azonban 2000 forintot az árvák részére lefoglaltak. Kölesy kérvényezte kötelezettségének megsemmisítését azzal az indokkal, hogy ő azt annak idején önként ajánlotta fel gyermekeinek. Ezzel pedig azt érte el, hogy a tiszti főügyész pörrel kereste rajta a 2000 forintot, elrendelték ellene a végrehajtást, és a nyakába varrtak még 20 pengő forint perköltséget is. — Kölesy ettől megmakacsolta magát, és a továbbiakban nem is válaszolt a főügyésznek. Ezért elmarasztalták makacosságban. Kölesy Vince most már a királyhoz folyamodott, aki „alázatos felírására kegyelmesen válaszolni méltóztatott”, Kölesyn azonban már nem segíthetett, mert közben 1847. február 8-án, 59 éves korában sírba vitte a gümőkór.

Kölesy Vince úgy halt meg, hogy tartozását nem fizethette meg maradéktalanul. Csődöt hirdetnek hagyatékára, mindenéből kiforgatták özvegyét, árváit és 90 éves öreg édesanyját. Hagyatékában azonban nem sok örömet lelhették hitelezői, mert néhány rozoga bútordarabon, szakadozott ruhán kívül csak gazdag könyvtárán osztozkodhattak. Elmarakodtak rajta több, mint egy évig. Közben a Kölesy család eltűnt Pécs városából. Ma már nem találjuk utódait, életműve azonban fennmaradt a könyvtárakban. Szerény harcosa volt a reformkor eszméinek, küzdött nemzeti öntudatosodásunk eszméjéért és gazdasági fejlődésünkért. Kereste azokat a módzereket, amelyekkel parasztnyúzás nélkül is eredményesen lehet gazdálkodni, de nem félt a földesurak szemébe mondani azt sem, hogy bánjanak alkalmazottaikkal emberhez méltóan akkor is, ha azoknak nem jutott osztályrészül a nemesség kiváltsága. Életében becsülete csak addig volt, amíg vagyonából ki nem forgatták. Addig „nemzetes és tekintetes” Kölesy Vince volt. Vagyonvesztett állapotában azonban már csak „Bukott tiszttartó”.

Fejezzük ki tiszteletünket mi, késő utódok azzal, hogy községünk új művelődési otthonának névadójává avatjuk: nevezzük új létesítményünket így: Kölesy Vince Művelődési Otthon!

BÁCSKAI B. SÁNDOR:

ÁDÁM IMRE

Emlékezés halálának huszadik évfordulóján

Nevét nem ismeri a tudományos világ, nem fémjelzik vaskos kötetek, csak a kölkedi nép emlékezik rá. Egyesek a papra, a szépszavú prédikátorra, mások a parázsló tekintetű, földosztást sürgető forradalmárra. Azok közül, akikkel 1918-ban együtt izzott, akiknek gondjából négy évtizeden át képviselte, már kevesen élnek. Az emlékek egyre kopottabbak, egyre szürkébbek, életútjának egyes mozzanatait teljesen elnyelte az idő.

A kölkedi református parókián most is őriznek egy vaskos könyvet, amely *Ádám Imre* gyöngybetűivel a kölkedi lelkészek életrajzi adatait is tartalmazza. Az előtte szolgálatot teljesítő papokról hosszan ír, saját magáról csak néhány adatot jegyez a könyvbe: „1870. november 7-én született, a szeremlei református pap gyermeke. Iskoláit Nagykőrösön, Budapesten, Bázelen és Szegeden végezte. Szeremlén, Makádon és Kecskeméten káplánkodott, 1900. augusztus 12-től a kölkedi református gyülekezet lelképásztora”.

Négy évtizedes kölkedi munkálkodásáról egy szót sem ír.

Első lelképásztori éveit eseménytelenek. 1918-ban a néppel való csendes együttérzést a forradalmi harc váltotta fel. November 9-én megalakul Kölkeden is a Nemzeti Tanács, elnökének közakarattal *Ádám Imrét* választják meg. *Ádám* első feladatának a nemzetőrség megszervezését tekinti. Az eskü szövegét is, mely tudatos állásfoglalás és hitvallás, sajátkezűleg fogalmazza meg: „*esküszöm, hogy Magyarországhoz hű leszek, és teljes függetlenségét megvédem. Minden erőmmel Magyarország népének javát, szabadságát, haladását fogom*

szolgálni...” Egy héttel később lelkes ujjongással üdvözlí a köztársaság kikiáltását. Hangoztatja, hogy az új társadalmi forma az ország „békességes felvirágzását” hozza meg. Nemsokkal később összehívja a tanácsot, és jegyzőkönyvileg kimondják, hogy Baranya ne Szerbiához, hanem a köztársasági Magyarország-hoz tartozék.

Ádám Imre szeretné a tanács funkcióját felhasználni a falu legégetőbb problémáinak a megoldására. Azonnali földosztást javasol; tíz kataszteri hold szántót akar juttatni minden rászorultnak. Ádám ezekben a napokban teljesen azonosul népével, a forradalmi tettek lázában izzik, éjt nappallá téve dolgozik.

A 18—19-es forradalmi események után nyomasztó csend következett. Ádám Imre is megfáradt a harcban, fásulttá és levertté vált. Hosszú évek kellettek, mire feldoldódott, mire ismét megtalálta élete értelmét és célját. Lelkészi hivatásának és kedves munkájának, a néphagyományok gyűjtésének él. Többszer köz- és szólásmondást, népi kifejezést, gyógyító receptet és babonás mondókat jegyez fel. Gyűjteménye országos viszonylatban is egyedülálló. Egyetlen községből ilyen gazdag köz- és szólásmondáskincset, népi hiedelemanyagot sem előtte, sem azóta senki sem gyűjtött.

Hogy mi indította a nép szellemi hagyományainak összegyűjtésére, ma már pontosan nem állapítható meg. Annyi bizonyosnak látszik, hogy az összegyűjtött anyag praktikus célt is szolgált. A faluban nem volt orvos, a betegeket Ádám Imre gyógyította. A nép azt beszéli róla, hogy orvos akart lenni, „járt is orvosi iskolába”. Gyógyeljárásait az orvostudomány és a népi orvoslás kombinálásából alakíthatta ki. Fűvekkel, növényekkel és gyári gyógyszerekkel egyaránt gyógyított, ismerte a köpülőzést is.

A magyar középkor mágusi orvostudománya is elő-előcsillan feljegyzéseiből: „fogfájás ellen: egy gerezd foghagymát kell dugni a fájós oldalon lévő fülbe; köszvény, reuma ellen: lókoponyát forró vízbe tenni, és megfürdeni benne; szármárhurut ellen: egy darab kenyeret a számrú szájában megforgatni, és a gyerekekkel megetetni; torokdagadás ellen: piros kukoricát megszáritani, szénre tenni, és vele a fájós torkot füstölni”.

Ósi képzeteket őriznek a feljegyzett babonák, látható az is, hogy a pogány, mágusi kultúra hogyan fonódik össze a keresztény hittételekkel: „A sírról virágot nem szabad szakítani, mert a halott eljön érte; ablakon keresztül nem szabad halottat nézni, mert sárgaságba esik az ember; nem jó a kést fokával tenni az asztalra, mert Jézus belelép; ha tavasszal korán zörög az ég, a kígyók megijednek, aztán a mérgeket rálehelik a fűre, a jószág lelegeli a mérges fűvet, és attól keletkezik a dög”.

A babonák közt olyan is akad, amely a társadalmi viszonyokra is fényt vet: „Mikor a szolgálot elbocsátják, elássa a mosogatórongyot a küszöb alá, hogy az utána következő szolgálo se maradjon sokáig”.

Ádám gyűjteményében egyetlen olyan közmondás sincs, melyet előtte már lejegyzett valaki. Ismerte az egész magyar közmondáskincset; a legnagyobb gyűjteményt, a Margalitsét is gyakran olvasgatta, és több helyütt is helyesbítő megjegyzésekkel kísérté. A 383-ik oldalon például Margalits a „túróval jó a káposzta is” közmondás után magyarázatként azt írja, hogy „a túró megesszik, a káposztát otthagyják”. Ádám a margóra írta a helyes értelmezést „a disznó orra túró”.

Néhányat idézek közmondásaiból is, hogy a kölkei szegényemberek bölcsességéből, éleslátásából és erkölcsi ítéleteiből ízelítőt adjak: „*Aki elöl jár, az veri le a harmatot; A vadkendőr meg a bolond ember, ha nem vetik is, megterem; A züggvéd pézér föl is akaszt, le is vösz; Csöndes, mint a méhecske kárácsonykor; Ha nem akarod, hogy eltapossanak, ne csinálj magadból férget; Ha tudná az ember, hogy hol a túske, sohse lépne bele; Kocsmában az okos is bolond, a bolond is okos; Könnyebb asztag mellett kalászt szedni, mint tarlón keresgélni*”.

Lelkipásztori hivatását nagy ügyszeretettel látta el. Feljegyzései és az idősebbek emlékezései arról tanúskodnak, hogy a prédikációra gondosan készült, beszéde mindig sodró volt, hallgatóságát magával ragadta. *Ádám Imre* tudta, hogy csak akkor válhat népének vezetőjévé, ha ismeri észjárását, gondolkodásmódját, hagyományvilágát. Ezt a nép évszázados, közmondásokban letisztult világlátásából, bölcsességéből ismerhette meg. Tanult a néptől, hogy tanítója lehessen. Életműve, és az idősebbek emlékezése is azt mutatja, hogy tanulóknak és tanítóknak egyaránt kiváló volt.

Ádám annak a papi egyéniségtípusnak az egyik utolsó megtestesítője, amelynek Sztáraitól Kiss Gézáig mindig meg voltak a képviselői, akik szolgálták és vezették népüket, akik paraszti racionalizmusukkal szószerint, a dolgozó szegények szempontjából értelmezték a mondást: „*a nép szava isten szava*”; és harcoltak is azért, hogy a nép akarata valóra váljon. Emlékét ezért őrzik szeretettel a kölkediek, gazdag szellemi hagyatékából ezért meríthet a magyar tudományos világ évszázadok múlva is tisztán csillogó kincseket.

Jegyzet:

Írásomban felhasználtam a kölkei református parókia irattárában őrzött 1918. november 9-i, 16-i, december 8-i, 22-i jegyzőkönyveket, és egyéb iratokat. *Ádám Imre* gyűjteményét a mohácsi városi múzeum őrzi, 1926 bevételi szám alatt.

MÁNDOKI LÁSZLÓ:

A NÉPI MŰEMLÉKEKRŐL ÉS VÉDELMŰKRŐL

Pécsett és Baranyában megszokott dolog, ha műemlékekről beszélünk, de még itt is sokan felütik fejüket, amikor a népi műemlékekről esik szó. Egyáltalán: műemléknek nevezhetjük az ismeretlen (illetve csak egészen szűk körben ismert) falusi építőmesterek és a mesterkedő parasztemberek építményeit? A vá-

Szántalpas hombár Mohácsról

lasz egyértelmű igen, s a következőkben megkíséreljük megvilágítani, mi emeli a nemzeti kincsek sorába a sokszor rogyadozó, s csak a legkritkább esetben impozáns falusi épületeket.

Először azt kell nyilvánvalóvá tenni, hogy *nem minden régi parasztház műemlék*, eszünkben sincs a falu „konzerválása” — bár ezt is megtették már né-

hány helyen, például az Egyesült Államokban egy régies építkezésű városban csak az kaphat letelepedési engedélyt, aki vállalja, hogy múlt század elei körülmények között, régi viseletet hordva él. Szlovákiában is vannak műemlék-falvak, sőt, legutóbb nálunk, Magyarországon avatták műemlékké egy palóc falu egyik részét.

Reméljük, hogy a második megjegyzendő dolgot sem kell bővebben fejtegetnünk: természetes, hogy *a falusi építmények között is sok van, amely jellemző egy táj és egy műveltségi szint lehetőségeire és technikai tudására, s mint reprezentáns objektum, ha nem is mutató, megőrzendő.*

A modern építészet még formavilágát tekintve is több szállal kapcsolódik a népi építkezési hagyományokhoz, mint a klasszikus építőművészet; ami pedig a népi építkezés anyagait és technikai megoldásait illeti, önmagukban is olyan fontos technikatörténeti dokumentumok, hogy nem azon kell csodálkozni, hogy megőrzésük gondolata felvetődik, hanem azon, hogy nem egy évszázaddal ezelőtt vált társadalmi üggyé a népi műemlékek védelme.

A népi műemlékek védelmének igen sajátosak a problémái. Ezek az objektumok legtöbbször magántulajdonban vannak, s így fenntartásukhoz, állagvédelmükhöz nem tud anyagi támogatást adni az Országos Műemléki Felügyelőség, a tulajdonosok viszont — érthető módon — inkább lebontanák, vagy átépítenék házaikat, mint hogy az eredeti formában való megőrzésre törekedjenek. A műemlék és műemlékjellegű épületek természetesen a törvény védelme alatt állnak, ez azonban csak szabálysértésnek minősíti a műemlékekre vonatkozó paragrafusok áthágását, és ki az, akinek — ha együtt van a pénze az építkezésre — gondot jelent akár a legmagasabb (3 000 Ft-os) büntetés kifizetése is?! Különben is: életveszélyes objektumokra kiadják a bontási engedélyt...

A népi műemlékek védelmének ez az útja (a helyszínen való megőrzés) csak az OMF jogkörének kiszélesítésével, illetve társadalmi összefogással oldható meg. Ez utóbbira csak egy baranyai példát említünk: *a somogyhárságyai Karolimemlékház* lassan haladó ügyét. Jónéhány más helyen is meglenné a lehetőség *a község legöregebb (inkább: legjellemzőbb!) házának eredeti berendezéssel való megőrzésére...*

A népi műemlékek megóvásának, fenntartásának legcélszerűbb módja a szabadtéri néprajzi múzeumok létesítése. Ezeknek legnagyobb múltja a skandináv államokban van: mindegyikben kitűnő és példamutató rendezésű a *skanzen*, azonban Romániában is van már „falu lakók nélkül” — Bukarest mellett építették fel a szabadtéri néprajzi múzeumot, amelyben valamennyi fontosabb tájegység legjellemzőbb népi építményeit megtalálhatjuk.

Sajnos, a magyar skanzen ügye, amely pedig már évtizedek óta vajdúdik, máig sem tudott megnyugtató megoldást találni népi műemlékeink védelmére. Az országos szabadtéri néprajzi múzeum helyett ugyan megindult néhány regionális skanzen szervezése (Zalában és Hevesben), ez azonban csak félmegoldás: szükség van mellettük (ha másért nem, hát az idegenforgalom miatt: a skandináv államok egyik legforgalmasabb látványosságai éppen a szabadtéri múzeumok!) egy országos, a főváros közelében elhelyezkedő létesítményre is.

Minket azonban természetesen elsősorban a magunk portája kell, hogy érdekeljen: a baranyai (déli-dunántúli) regionális néprajzi múzeum ügyét kell napirendre tűznünk!

Megyénk a talpasházak és szántalpas hombárok mellett a kő- és föld- (vályog-) építkezésben is jelentős értékeket őrzött meg napjainkig, amelyeknek mind múzeumban lenne a helye. A mohácsszigeti fonott falú tanyaépület és a becefai talpas pince, a gilvánfai vagy ócsárdi cigányputri és a mekényesi olajmalom, a zengővárkonyi ólaskert és a német falvak hosszúajtós parasztháza, a paraszti mészégető kemencék, a gémeskutak és a haranglábak fajtái mind-mind fontos művelődéstörténeti emlékek, amelyeknek megvédése és megőrzése, továbbá bemutatása nemcsak fontos, hanem sürgős, egyre sürgetőbb feladatunk!

Régi tanya Mohácsszigetről

Állami támogatással és a helyi erőforrások felhasználásával fokozatosan, néhány esztendő alatt jelentős létesítménnyé fejlődhetne megyénk szabadtéri néprajzi múzeuma, amelynek azonban még a helykijelölése sem történt meg... Szeretnénk, ha az eddig mondottak hozzájárulnának ahhoz, hogy Baranya hamarosan új tudományos, de idegenforgalmi szempontból is jelentős intézménnyel büszkélkedhessen: a szabadtéri néprajzi múzeummal, s éppen az utóbbi szempontra gondolunk akkor: amikor a skanzen helyéül máris híressé vált új mesterséges tavunk, a pécsi tó környékét javasoljuk! Orfű és Abaliget környéke igen alkalmas erre a célra (tőlünk teljesen függetlenül javasolta nemrégiben Bános községet dr. Zsolt Zsigmond), ezért reméljük, hogy tanácsunk meghallgatásra talál, s végre meglesz a baranyai skanzen!

A szászvári úttörők, a KISZ-esekkel együtt rendbehozták a község felszabadítása során elesett hős szovjet katonák sírját. A letöredezett sír-szegélyeket újra betonozták és friss virágokkal ültették be.

A KISZ Baranya megyei Bizottsága összehívta a fiatal pedagógusok tanácskozását, ahol megtárgyalták az ifjúságmozgalmi tevékenységét érintő problémákat és a fiatalok pedagógiai pályakezdésével kapcsolatos gondokat. A tanácskozás hasznosnak bizonyult, s azt a jövőben hagyományossá kívánják tenni.

*

Baranya megyében és Pécs városában 192 úttörőcsapatban 43 971 kisdobos és úttörő tevékenykedik.

*

Ez évben is tovább folytatódik az úttörőknél az „Expedíció a jövőbe” c. mozgalom. Az elmúlt évben 1587 úttörő órs nyerte el az expedíció vörös csillagát.

Ez évben ismét 1439 órs tett expedíciós vállalásokat, s küzd a csillag elnyeréséért.

*

Kiváló úttörővezetői tevékenységükért „Kiváló Úttörővezető” kitüntetésben részesültek:

1. Marossy Géza, a sásdi úttörőelnökség tagja,
2. Nőneky Zoltánné, a hoboli úttörőcsapat vezetője,
3. Kajsza László, a somogyapáti úttörőcsapat vezetője,
4. Rajnai Henrik, a Pécs-Gyárvárosi úttörőzenekar karmestere,

Fiatal pedagógusok ifjúságmozgalmi tanácskozása
Pécsett

5. Hazafi Márta, mohácsi KISZ-es ifjúvezető,
6. Papp Ildikó, mohácsi KISZ-es ifjúvezető,
7. Kiss György, püspöklaki KISZ-es ifjúvezető,
8. Szalay Gizella, sásdi KISZ-es ifjúvezető.

A kitüntéseket a KISZ megyei külöddöttérkezletén, november 18-án Kupka Sándor elvtárs, a KISZ MB első titkára nyújtotta át.

Nagyarányú fejlődés mutatkozik ez évben az úttörő-iskolai szakkörök szervezése terén. Így többek közt a pécsi járásban 27 csapatnál 97 szakkör nyújt lehetőséget a pajtásoknak a szakirányú érdeklődés kielégítésére.

Befejezéséhez közeledik a mohácsi Széchenyi téri általános iskola 100 000 Ft értékű tatarozási munkája.

A somberek-i iskola az úttörőcsapattal közösen november hó 27-én Somberek község felszabadulásának 20. évfordulóján emlékünnepséget és teadélutánt rendezett. A rendezvényen résztvettek az úttörőcsapat tagjai, az iskola nevelőtestülete és családtagjaik, a községi tanács v. b. vezetői, a helyi párt és tömegszervezetek meghívott képviselői.

A pécsváradi járás tanulóifjúsága nagy lelkesedéssel vett részt az őszi betakarítási munkálatokban. 7 iskolából összesen 649 tanuló járult hozzá ahhoz, hogy

a rossz időjárás okozta munkakiesés minél kevesebb gondot okozzon mezőgazdaságunknak.

A munka ellenértékét nyári országjáró kirándulásokra fordítják az iskolák.

A pécsváradi járás iskolái a tanévkezdés óta több mint 75 000 Ft-ot gyűjtöttek össze a takarékbélyeg-mozgalom keretében. Ez az összeg tanulónként 16 Ft-nál magasabb takarékbetét-átlagot jelent.

A pécsváradi járásban a körzeti iskolák vöröskeresztes tanárelnökei részére tájékoztató hangzott el az új tanév iskolaegészségügyi feladatairól. A Járási Művelődésügyi Osztály célkitűzése az, hogy minden iskolában működjék ifjúsági vöröskeresztes szervezet, s ennek hatására is növekedjék a tiszta, rendezt osztály, illetve a tiszta iskola — egészséges ifjúságmozgalom résztvevőinek száma.

A Sásdi Járási Tanács VB művelődésügyi osztálya a felnőttoktatásban résztvevők számának emelése és a rendszerezett alapismeretek terjesztése érdekében 9 községben tantárgyi tanfolyamot szerveztetett. A tanfolyamokon az első félévben 20—20 órában matematikai, földrajzi és történelmi előadásokat és konzultációkat tartottak. A tanfolyamok hallgatói közül azok, akik vizsgára is jelentkeztek a félév végén a fenti tárgyból vizsgát tehetnek, majd a második félév végén az ugyancsak 20—20 órát követően a többi 4 tantárgyból is vizsgát tesznek, s ezt követően a 7. osztály elvégzéséről bizonyítványt kapnak. A tantárgyi tanfolyamok

Volt hallgatói köszöntik a 150 éves Palotabozsoki iskolát

révén a felnőttoktatásban résztvevők számát 140 fővel sikerült növelni. Közülük kb. 83 fő kíván vizsgát tenni. A tanfolyamok érdekessége még, hogy a tanfolyamok vezetői és előadói a hallgatók látogatási átlagának megfelelően kapják tiszteletdíjukat.

*

A sásdi járásban társadalmi erőforrásból az alábbi létesítményeket építették: Sásdon 2 tanterem, Kaposszekcsón 2 tanterem, Tékesen 1 tanterem, Mágocson és Felsőmindszenten 1—1 politechnikai műhely. Szalatnokon felépült a járás legkorszerűbb tornaterme, Jágónakon és Szentkatalinban pedig új klub épült.

*

Október 28-án Sásdon a Művelődésügyi Osztály rendezésében Nyerges Béla budapesti általános iskolai igazgató, az Iskolatelevízió munkatársa előadást tartott a környezetismeret tanításának problémáiról. A megjelent 130 érdeklődő pedagógus körében az előadás nagy sikert aratott.

*

A Sásdi Járási Pártbizottság Agit. prop. Osztálya és a Járási Művelődésügyi Osztály december 1. és december 7-e között népművelési körzetenként közös értekezletre hívta össze a párt-alapszervezetek titkárait, a községi tanácsok elnökeit és népművelőit. A kiskörzeti népművelési értekezleten a felszabadulás 20. évfordulójának megünneplésével kapcsolatos feladatokon kívül megbeszélték a mezőgazdasági munkák miatt késve induló népművelési tevékenység problémáit.

*

A Mohácsi Járási Művelődési Bizottság november hónapban tárgyalta felszabadulásunk 20. évfordulójának méltó megünneplését célzó eddigi tevékenységét. Meghallgatta a bolyi és a borjádi körzeti művelődési otthon igazgatóinak, valamint a Bartók Béla művelődési ház honismereti szakkörvezetőjének jelentését, majd a munkához további iránymutatást adott és elhatározta, hogy a járás többi népművelési körzetében is megvizsgálja az ezirányú tevékenységet.

*

December 11-én tapasztalatcserén vettek részt a megye járási és körzeti művelődési ház igazgatói Mohácson, ahol a gyermekek és nők klubjának egy-egy foglalkozását tekintették meg.

*

A Mohácsi Járási Művelődésügyi Osztály december hó 7-én Dunaszekcsón, az analfabéta-oktatásban résztvevő aktívák részére, munkájuk segítése érdekében módszertani megbeszélést tartott.

*

Körzeti TIT-konferenciákat rendezett a Pécsváradi Járási Tanács VB művelődésügyi osztálya a TIT-tel és a művelődési házzal a körzeti előadói munkaközösségi tagok részére az ismeretterjesztés korszerű módszereiről.

*

Jól sikerült, bemutatóval egybekötött tapasztalatcserét rendezett november 27-én a Pécsváradi Járási Művelődésügyi Osztály és a Művelődési Ház a körzeti művelődési otthon igazgatók és klubvezetők részére a körzeti és klubmunka módszereiről.

*

Majson és Bólyban az óvodai dolgozók részvételével, a művelődési otthonok támogatásával két új bábcsoport kezdte meg munkáját.

*

Bárban a Községi Tanács jó munkája nyomán új klub kezdte meg működését. Biztosították a klub korszerű berendezését, ellátták rádióval, magnetofonnal. A klub részére a Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya egy televíziót, a Járási Művelődési Ház pedig egy játékkészletet juttatott. A klubban eddig két családi ünnepeket rendeztek, a foglalkozásokat meghatározott program szerint tartják.

*

Befejezték a mohácsi újvárosi kultúrterem klubjának festését, s ezt társadalmi munkában végezték el a klub tagjai.

*

A Dél-Dunántúli Írócsoport november és december folyamán Nagyatádon, Pakson és Pécsvárádon tartott irodalmi esttel egybekötött, nagysikerű író—olvasó találkozót. A dunántúli írókkal való kapcsolat fejlesztése érdekében januárban Kaposváron és Tapolcán készít elő irodalmi estet.

*

A Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó díszítőművészeti szakkörvezetői tanfolyamán részt vett hallgatók közül november hó folyamán eredményes szakkörvezetői vizsgát tettek.

1. Auth Andrásné, Nagypeterd
2. Békés Lajosné, Pécs
3. Geosits Sándorné, Szilágy
4. Göb Péterné, Bakóka
5. Horváth Ferencné, Bikal
6. Krug Mihályné, Siklós
7. Konrád Béláné, Gerényes
8. Laki Józsefné, Komló
9. Lázár Józsefné, Abaliget
10. Zakariás Pálné, Siklós

Nevezettek az elsők, akik díszítőművészeti szakkörvezetői igazolványt kapnak.

*

November 29-én, a Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó ez évi második karnagyi klubfoglalkozásán a budapesti férfikar mutatkozott be. A kórus belső életéről folytatott tapasztalatcsere hasznos élményt nyújtott a megjelenteknek.

A karnagyi klubfoglalkozásra meghívott budapesti férfikar sikeres hangversenyt adott november 28-án Komlón, 29-én Mecseknádasdon.

*

A Baranya megyei Tanács VB művelődésügyi osztálya az eredményesen dolgozó bábcsoportoknak és képzőművész szakköröknek munkáját anyagi támogatással is segíti.

*

Jól sikerült tapasztalatcserét rendezett a Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó december 17-én Pécs-Gyárvároson a pécsi peremvidéki művelődési termek vezetői és a kerületi felügyelők részvételével. Ez alkalommal megismerkedtek a hallgatók azokkal a technikai eszközökkel és felhasználásuk módjával, amelyekkel a klubfoglalkozásokat színessé és vonzóvá lehet tenni. A technikai bemutatót a gyárvárosi fiatalság aktív bekapcsolódásával közös játékbejelentő követte.

*

Decemberben a járási szakszervezeti és körzeti művelődési otthon igazgatókat Mohácsra vitte a Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó. Itt a városi művelődési házban a klubmunka módszereiről és formáiról beszélgettek, majd megtekintették a művelődési ház gyermek- és női klubjának bemutató foglalkozását.

*

A honismereti szakörvezetők a decemberi foglalkozáson a munkásmozgalmi hagyományok gyűjtésével és azok módsze-

reivel foglalkoztak, majd megtekintették a Janus Pannónius Múzeum Legújabbkori Történeti Osztályának gyűjteményéből rögtönzött kiállítást.

*

December hónapban zajlott le a Népművelési Tanácsadó rendezésében a családi és társadalmi ünnepek rendezői részére a második továbbképzési nap. A több mint 70 résztvevő elméleti és gyakorlati segítséget kapott a névadó ünnepek megrendezéséhez. A rendezőség a Zenei Gimnázium és a Köztársaság téri általános iskola tanulóinak közreműködésével mint a „bemutató névadó ünnepséget” rendezett.

*

Műszaki és ezermester szakkörvezetői tapasztalatcsere folyt le Sásdon, ahol Török Tamás ezermester szakkörvezető bemutató szakköri foglalkozását tekintették meg a résztvevők. A foglalkozás fő témája az ezermester és honismereti szakkörök együttműködése volt. Megbeszélték és bemutatták az ezermester szakkör terveit, hogy miképp oldják meg a felszabadulás 20. évforduló kiállítási tablójának világítási berendezését. A tapasztalatokat felhasználva több ezermester szakkörvezető hasonló segítséget fog nyújtani otthoni honismereti szakköröknek.

*

A Megyei Könyvtár műszaki és tájékoztató csoportja „Megyénk ipara” címmel bibliográfiát ad ki. Célja ezzel az ipari termelés segítése, a műszaki irodalom széleskörű propagálása minden szinten és a szakemberek figyelmének felkeltése.

*

A pécsi járás Könyvbarát Akcióbizottsága vállalta, hogy január végéig 300 új olvasót szervez be a falusi könyvtárakba. Ez nagy segítséget jelent az 5 éves terv teljesítésében.

*

A sásdi járásban 4 kísérleti körzeti könyvtár létesült. Ezek közül a szászvári a legnagyobb, főfoglalkozású könyvtárossal, 7 tagközséggel.

*

Bodán 4 KISZ-tag van. Ezek közül csak 4 tagja a községi könyvtárnak. Vajon jó itt az együttműködés a könyvtár és a KISZ között?

*

A *Megyei Könyvtár* a Televízióban novemberben indult 12 előadásból álló mezőgazdasági előadásorozathoz *vándorkiállítás* készített, melyet a megye területén 7 mezőgazdasági szakközépiskolában mutat be.

*

A *pellérdi* községi könyvtárat korszerű szabadpolcos kölcsönzővé alakították át. Ebben nagy része volt a községi tanács folyamatos törődésének és támogatásának.

*

A főhivatású könyvtárosok *szakmai továbbképzését* az idei évtől kezdve a városi és szakszervezeti könyvtárosokkal közösen rendezik meg. A szakmai témák mellett fontosabb kultúrpolitikai és művészeti kérdések is szerepelnek.

*

December 10-én befejeződött a Janus Pannonius Múzeum nagyjelentőségű hirdíletmentésének első, nagyobb része. Az ásatás során késő-avarkori, bajor-frank anyag került elő.

*

Nyomdába került a Janus Pannonius Múzeum 1964. évi Évkönyvének anyaga. A közel 40 ívet kitevő munka 1965. derekán jelenik meg. A Múzeumi Évkönyv, hagyományaihoz híven, nemcsak Pécs és Baranya, hanem országos viszonylatban is jelentős tudományos eredményeket közöl.

*

Október végén dr. Papp László ny. megyei múzeumigazgató vezetésével, a honvédség támogatásával folytatódtak a mohácsi csatateri ásatások. Az ásatásnak ez a szakasza a csatater közelébbi meghatározásához és a csata lefolyásának jobb megismeréséhez szolgáltatott anyagot.

*

A Janus Pannonius Múzeum igazgatója és munkatársai *tapasztalatszerzés és közös problémák megbeszélése* végett végiglátogatták a Dunántúl nevezetesebb múzeumait, a megyei múzeumokat. Ennek során november folyamán Szekszárdot, Kaposvárt, Székesfehérvárt és Veszprémet látogatták meg.

*

December 13-án a Janus Pannonius Múzeum Káptalan u. 2. sz. alatti kiállító helyiségében igen nagy érdeklődés mellett nyílt meg a fiatal pécsi képzőművészek második tárlata. A évenként megrendezésre kerülő kiállítás a legifjabbak seregszemléje, továbbképzésének, fejlődésének bemutatója kíván lenni.

*

December 12-én a Kiadói Főigazgatóság, a Pécsi Szikra Nyomda és a Janus Pannonius Múzeum közös rendezésében igen érdekes kiállítás nyílt a Janus Pannonius Múzeum Rákóczi út 15. sz. alatti kiállító helyiségben. A kiállítás, amelyet dr. Pataky Dénesné főiskolai tanár, a Kiadói Főigazgatóság munkatársa rendezett, 1963 legszebb könyveit és legszebb könyvillusztrációit mutatta be. A kiállítást Melles Rezső, a Pécsi Szikra Nyomda igazgatója nyitotta meg. Jelentős ez a kiállítás azért is, mert először készült egy ipari vállalattal közös rendezésben a múzeum keretében kiállítás.

*

A megyei múzeumigazgatóságnak az elmúlt negyedévben is igen sok külföldi kutató vendége volt. Miodrag Grbič belgrádi egyetemi tanár a múzeum régészeti anyagában végzett kutatásokat. December elején három bolgár restaurátor látogatott el tapasztalatszerzés céljából. A bolgár restaurátorok nagy elismeréssel nyilatkoztak a Janus Pannonius Múzeum laboratóriumaihoz végzett munkákról és gazdag tapasztalatokkal tértek haza.

*

A Művelődésügyi Minisztérium rendelkezése alapján a megyei múzeumigazgatóság november végén és december elején elvégezte a megye falumúzeumainak és helytörténeti gyűjteményeinek nyilván tartásba vételét.

*

A megyei múzeumigazgatóság megkezdte a megye emlékműveinek, emléktábláinak topográfiai felmérését.

*

A Pécs-Baranyai Múzeumbarátok Köre kiadásában 1965 első negyedében megjelennek a Dunántúli Dolgozatok első számai. Ezek a kiadványok tudományos értékű, a későbbiek során forrásjelleggel bíró publikációk lesznek.

*

A Mohácsi Múzeum kiállítóhelyiségeinek tervezése elkészült és annak kivitelezése is megkezdődött. A Mohács Szerb. u. 2. sz. épület megfelelő átalakítással a mohácsi múzeumügy központjává fog válni.

*

A szigetvári Zrínyi Múzeum rekonstrukciójának egyik lépéseként a szigetvári várban december 6-án a Zrínyi Múzeum,

Baranya megye műemlékei címmel időszakos kiállítást nyitott.

*

Megkezdődtek a Janus Pannonius Múzeumban a felszabadulási emlékkiállítás megrendezésének előkészületei. A kiállítást a múzeum több munkatársának segítségével Szabó Gyula múzeológus rendezi.

TARTALOM

ISKOLA ÉS NEVELÉS

Jeviczky József: A filozófiai anyagfogalom megközelítése a középis- kolai fizika és matematika oktatásában — — — — —	3
Déri Antal: Hazánk felszabadulásának 20. évfordulójára készülünk	7
Zukovits Imre: A tanulói aktivitás és jellemző vonásai — — —	11
Juhász Károly: Munkavédelem az iskolában — — — — —	16
Bóra Ferenc—Schiller Ferenc: Fizika szaktanterem saját erőből —	20
Gyüdi Sándorné: Óvodáink 20 éve — — — — —	24
Szabó Ferenc—Kardos Gyula: Két módszer a tanulók aktivitásának fokozására c. cikkéhez — — — — —	29

NÉPMŰVELÉSI TANÁCSADÓ

Lemle Géza: Hogyan készüljünk hazánk felszabadulásának 20. év- fordulójára? — — — — —	31
Lippenszky István: Figyelemreméltó tervek, kezdeményezések —	37
Dr. Dankó Imre: Pécs-Baranyai Múzeumi Hónap 1964 — — —	40
Baló István: Egy társadalmi vezetőség jubileuma — — — — —	45
Baranyai vasárnapok — — — — —	49
Temesvári János: Az árvíz után — — — — —	54

KÖNYVESPOLC

Mednyánszky Sándor: Könyvtárról-könyvtárra a szigetvári járásban	57
Huber Kálmánné—Kozma Jenő: Könyvespolc — — — — —	61

ISMERD MEG BARANYÁT

Dr. Kopasz Gábor: Baranya megye első összeírása a török hódoltság után — — — — —	56
Pusztai József: Zrinyi Miklós és Szigetvár emléke a délszláv népek irodalmában — — — — —	69
Kiss Attila: A mánfai (monaji) templomról — — — — —	72
Lengyeltóti János: Mozgó dülői és helyrajzi érdekességei — — —	74
Dr. Dankó Imre: Gerecze Péter élete és munkássága — — — — —	87
Bischof Vilmos—Tóka József: Kölesy Vincze — — — — —	90
Bácskai B. Sándor: Ádám Imre — — — — —	96
Mándoki László: A népi műemlékekről és védelmükről — — —	99